

2013'TEN BUGÜNE TARMER SÖYLEŞİLERİ 1

Kitabın Türü
Kurumsal Yayın

Hazırlayan
İAÜ TARMER

Editör
Prof. Dr. M. Sâim Yeprem - TARMER Müdürü

Redaksiyon
Ayten Çalış - TARMER Müdür Yrd.

Stajyer Destek Ekibi
Ezgi Ayhan, Beyza Nur Tutucu, Gamze Şakrak,
Hidayet Telli, Gizem Gülkanat

Basım Yeri ve Yılı
İstanbul - 2018

Kitap Tasarımı
İAÜ Görsel Tasarım Koordinatörlüğü

Baskı ve Cilt
Armoni Nüans A.ş. Yukarı Dudullu Bostancı Yolu Cad. Keyap Sitesi No. 24
Ümraniye/İstanbul

ISBN
978-975-2438-27-9

İAÜ'nün Hediyesidir, Para İle Satılamaz...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
GİRİŞ	
TARMER'in Kuruluş Amacı, Misyon ve Vizyonu	6
İAÜ Mütevelli Heyet Başkanı Sn. Dr. Mustafa AYDIN'ın Açıklaması	9
İAÜ Rektörü Sn. Prof. Dr. Yâdigâr İZMİRLİ'nin Açıklaması	10
TARMER Müdürü Sn. Prof. Dr. M. Sâim YEPREM'in Açıklaması	12
BİRİNCİ KONFERANS - (27 Mayıs 2013)	
Dinlerin Ortak Dili: 'Müzik' Konuşmacı: Prof. Dr. Safâ YEPREM	15
Giriş Konuşması	16
İstanbul'da Fetih Öncesi ve Sonrası Demografik Yapı	24
İstanbul'daki Yahudi Cemaati	25
İstanbul'daki Süryâni Cemaati	27
İstanbul'daki Rum Cemaati	31
İstanbul'daki Ermeni Cemaati	32
İstanbul'daki Presbiteryen Cemaati	34
Cami Müziği Formlarından Örnekler	35
Kaynaklar	41

İKİNCİ KONFERANS - (23 Ekim 2013)

İnsan Sorumluluğu Bağlamında Kader İnancı Konuşmacı: Prof. Dr. M. Sâim YEPREM	43
--	----

ÜÇÜNCÜ KONFERANS - (5 Kasım 2013)

Muhayyileye Dayalı Düşünme Konuşmacı: Prof. Dr. Yurdagül MEHMEDOĞLU	70
--	----

DÖRDÜNCÜ KONFERANS - (6 Kasım 2013)

Toplumda Din Kültürü ve Farklı Eğitim Kaynakları Konuşmacı: Prof. Dr. M. Sâim YEPREM	95
---	----

Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin Kuruluş Amacı, Misyon ve Vizyonu...

*Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi;
2013 Yılı'nda İstanbul Aydın Üniversitesi bünyesinde,
Prof. Dr. M. Sâim YEPREM'in öncülüğünde kurulmuştur.*

İstanbul Aydın Üniversitesi - Toplumsal Araştırmalar ve Uygulama Merkezi; 2013 Yılı'nda İstanbul Aydın Üniversitesi bünyesinde ve Sn. Prof. Dr. Mustafa Sâim YEPREM'in öncülüğünde kurulmuştur. TARMER'in aslî misyonu; içinde bulunduğumuz kültürün ve sosyal yapının bilimsel veriler çerçevesinde tanınması ve tanıtılmasına yönelik faaliyetler yürütmek ve aynı zamanda toplumumuzdaki farklı kültürlerin birbirleri arasındaki etkileşimi açığa çıkararak evrensel barışa katkı koyacak çalışmalarda bulunmaktır. Dolayısıyla hem kendi kültürümüzün ve toplumsal yönelimlerimizin incelenmesine, doğru tanınıp tanıtılmasına ve sosyal zemindeki temel problemlerin (okuma oranının azalması, aile yapısının bozulması, boşanma oranlarının yükselmesi, eğitimde fırsat eşitliğinin tesis edilememesi, işsizlik olgusu, sosyal kutuplaşma, toplumda şiddet temâyülünün artması vs.) masaya yatırılarak analiz edilmesine, hem de bir zenginlik arz eden farklı kültürel yapılar arasındaki etkileşimin açığa çıkarılmasına yönelik bütüncül bir toplumsal hizmet anlayışı; TARMER'in temel misyonudur.

İçinde bulunulan toplumun kültür yapısının bilimsel verilere dayalı olarak araştırılıp incelenmesi, târihî seyir içinde çeşitli kültürlerin birbirleriyle olan etkileşimin tespiti, her tür inanç, dil, din, ırk gibi faktörlerin bu oluşum içindeki rollerinin izlenmesi, çağdaş dünyada iç ve dış olmak üzere felsefî-düşünsel, ideolojik/siyasal, bilimsel, târihî, teknolojik ve benzeri sosyal akımların toplum kültürümüz üzerindeki tesirlerinin ortaya çıkarılabilmesi için akademik çalışmalar ve araştırmalar yapılması, yayınlanması, ortaya çıkacak ürünlerin üniversite ortamındaki seminer, sempozyum, konferans gibi bilimsel ve kültürel etkinlikler aracılığıyla topluma aktarılması ve böylece oluşacak özgür düşünce ve bilgi birikiminin evrensel değerlerle birlikte en geniş anlamda yaygınlaştırılması da yine merkezin aslî amaçlarındandır. Toplumsal Araştırmalar ve Uygulama Merkezi'nin vizyonu ise; bu temel misyon çerçevesinde herhangi bir dünya görüşüne ya da perspektife takılmaksızın çok yönlü ve evrensel bilgiye ulaşan, yürütülecek çalışmalarla edinilen bu geniş ölçekli verileri toplumla paylaşan ve yaşadığımız sosyal problemleri anlayıp aşmak adına üretilen çözümlere etkin açılımlarla katkıda bulunan aktif bir araştırma merkezi olmaktır...

Kıymetli Öğrenciler, Sevgili Okurlar...

İstanbul Aydın Üniversitesi; sayı olarak otuzun üzerinde bulunan ve çok çeşitli alanlarda hizmet veren araştırma merkezleri ile ülkemizi ve dünyamızı ilgilendiren önemli meselelere akademik bir vizyon ile eğilmek, bu noktalarda yoğunlaştırılan çalışmalarını kamuoyunun gündemine taşımak için ciddi bir gayret sarf etmektedir.

2013 yılında faaliyetlerine başlayan Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi TARMER de bu merkezlerimizin başında gelmekte ve düzenlediği konferans, sempozyum, çalıştay gibi birçok etkinliği yayınlamaktadır.

“TARMER Söyleşileri” başlığı ile sizlere ulaştırılan serinin bu ilk halkasında; “Dinlerin Ortak Dili: Müzik”, “İnsan Sorumluluğu Bağlamında Kader İnancı”, “Muhayyileye Dayalı Düşünme” ve “Toplumda Din Kültürü & Farklı Eğitim Kaynakları” başlıklarını taşıyan dört farklı söyleşi bulunuyor.

Konferanslar için seçilen bu başlıklar, eğitim sistemimizde yakalamamız gereken o geniş vizyonun da bir göstergesidir. Zira gerçek bir eğitim düzeni kuru, ezbere bilgiler üzerine dayalı olmamalı; sanattan bilime, mânevî ve kültürel değerlerimizden sistemli düşünme yeteneğimizin geliştirilmesine kadar birçok önemli noktada bizi beslemeli, dönüştürmeli ve olgunlaştırmalıdır.

Sanatın evrenselliği, inanç boyutumuzdaki temel noktalar, yaratıcı düşünme yetisini geliştirme ve eğitime ilişkin kaynaklar gibi farklı konularda gerçekleştirilmiş olan ancak birbirini tamamlayan bu konferansların, özverili yayınlarla o ortamdan istifade edemeyenlere ulaştırılması ise; son derece anlamlı bir çabadır, bütüncül bir eğitim anlayışının gereğidir.

Bu anlamda yayındaki konferansların konuşmacıları olan Prof. Dr. Safa Yeprem’e, Prof. Dr. Yurdagül Mehmedoğlu’na, İAÜ TARMER Müdürü Prof. Dr. M. Sâim Yeprem Hocamıza ve hem konferansların düzenlenmesinde hem de yayına dönüştürülmesinde emeği geçen İAÜ TARMER çalışanlarına teşekkür eder; böylesi verimli organizasyonların ve yayınların devamını dilerim...

Dr. Mustafa AYDIN
İstanbul Aydın Üniversitesi
Mütevellî Heyet Başkanı

**Değerli Öğrenciler,
Kıymetli Okurlar...**

İstanbul Aydın Üniversitesi bünyesinde ve kıymetli hocamız Prof. Dr. M. Sâim Yeprem'in öncülüğünde 2013 yılından beri faaliyetlerine devam eden Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi TARMER, üniversitemizin sosyal alanda çalışan bir araştırma merkezi olarak boşanma olgusundan teröre, sosyal medya ve etik ilişkisinden dijital dönüşüm sürecine, okuma alışkanlıklarımızdan müziğe, şiddetten göç olgusuna, küresel iklim değişikliğinden uluslararası öğrencilerin toplumumuza intibakına kadar bizleri yakından ilgilendiren birçok mesele üzerinde etkin çalışmalar yapmakta ve bu konuları konferans, çalıştay ya da sempozyum gibi faaliyetlerle inceleme altına alarak yayınlamaktadır.

'TARMER Söyleşileri' başlığı ile yayınlanan bu çalışma da, kıymetli akademisyenlerin üniversitemize gelerek birbirinden değerli konular üzerinde verdikleri konferanslara dayanmakta ve dört ayrı konuda yapılan bu özel söyleşileri daha geniş kesimlerin değerlendirmesine sunmaktadır.

Örneğin alanında uzman bir müzikolog olan Prof. Dr. Safa Yeprem tarafından verilen "*Dinlerin Ortak Dili: Müzik*" başlıklı konferans; profesyonel bir ismin somut araştırmaları ve örneklemeleri çerçevesinde müziğin evrenselliğini bir kez daha idrak etmemize vesile olmuştur.

Prof. Dr. Yurdagül Mehmedoğlu'nun yaptığı "*Muhayyileye Dayalı Düşünme*" başlıklı söyleşi ise, şüphesiz ki yaratıcı düşünme yetisi üzerine düşünmek ve bu özelliğimizi geliştirmek noktasında öğrencilerimiz için son derece verimli olmuştur. Zira söyleşi; bir konu üzerinde tahayyülde bulunarak düşünmenin, insana nasıl bir ufuk kazandırdığını göstermiştir.

Yine İAÜ TARMER Müdürü Prof. Dr. M. Sâim Yeprem Hocamız tarafından verilen "*İnsan Sorumluluğu Bağlamında Kader İnancı*" ve "*Toplumda Din Kültürü & Farklı Eğitim Kaynakları*" başlıklı konferanslar ise inanç ufkumuzu genişletmiş ve eğitim noktasında beslendiğimiz temel kaynakları sorgulamamıza sebep olmuştur.

Dolayısıyla düşünce dünyamıza yeni boyutlar kazandıran, üzerinde fikir yürütmediğimiz hususları keşfetmemize vesile olan böylesi etkinliklerin düzenlenmesi ve yayınlattırılması genç kuşaklarımız için oldukça önemli bir imkan, son derece kıymetli bir materyaldir. Bu anlamda Prof. Dr. M. Sâim Yeprem Hocamızın şahsında Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezimiz TARMER'e teşekkürlerimi sunar, bu tür verimli çalışmaların devamını dilerim...

Prof. Dr. Yâdigâr İZMİRLİ
İstanbul Aydın Üniversitesi
Rektörü

Yazı Medeniyettir...

Başlığımız, evrendeki insan varlığının yaratılışındaki özelliğe işaret eden bir hakikat cümlesidir. Yüce yaratanın gönderdiği son mesajın ilk beş ayetinde, “Rabbinin adına oku! O, insanı bir alâkadan (zigot) yarattı. Oku! Senin rabbin, çok kerem sahibidir. O kalemi/yazıyı öğretti. İnsana bilmediğini öğretti.” buyurulmaktadır. (Alâk Sûresi, 1-5)

Kalem-yazı-okuma-öğrenme-bilmediğini öğrenme kavramlarının birbirleri ile nasıl sıkı bir irtibat içinde olduğunu, fitrat dediğimiz bu yaratılış özelliğinin Allah tarafından insana varoluşunda bahşedildiğini; bizler de bugün okuyarak öğreniyoruz. Allah Rasûlüne M.S. 610 tarihinde Hira Dağı’nda gelen bu sözlü mesaj, vahiy katipleri tarafından kalem ile yazıya geçirildiği içindir ki, 1400 küsur sene sonra bugün; bize de hitap eden bu mesajı, o yazıları okumak suretiyle öğrenmiş bulunuyoruz.

Kutsal kitaptan verdiğimiz bu örnek, diğer kutsal kitaplar için de geçerlidir. Şu farkladır ki, Kur’an mesajları (vahiy) peygambere geldikçe; merak içinde sabırsızlıkla bekleyen vahiy katipleri hemen kaleme sarılıp bunları çeşitli malzemeler üzerinde yazılı kayıt haline getiriyorlardı. Aynı zamanda birçok sahâbî de bu ayetleri ezberliyordu. Diğer kutsal kitaplar ise maalesef bu usulle hemen kayda geçirilemediği için; nüzul zamanı ile kayıt zamanı arasındaki sürenin uzaklığı ile orantılı olarak, bazı değişim ve kayıplara uğramışlardır. Zaman kaybı olmaksızın yazılı kayda geçmeyen her bilgi için beklenen sonuç budur, elde edilen bilgilerin yitirilmesi mukadderdir.

Bu yazının kaleme alındığı, içinde bulunduğumuz Ramazan günlerinde ilk akla gelen örnekler, haliyle dînî karakterde olacaktı ve öyle de oldu. Ama konumuzla ilgili yönlerini birebir anlatan niteliktedirler.

Tabiidir ki, çok güzel başka örnekler de söz konusudur. Yurdumuz da dahil olmak üzere dünyanın muhtelif bölgelerinde dolaştığımızda (Ki ‘Oku!’ emri ilâhî emir olduğu gibi, bu tarz seyahatler de birer ilâhî emirdirler.) “De ki: Yeryüzünde dolaşın ve sizden öncekilerin âkıbetlerini görün.” (Rûm Sûresi, 42) tarzında birçok hitaba rastlarız. Bu tarz seyahati öneren birçok ayet vardır. Peki geçmişlerin âkıbetleri nasıl öğrenilecektir? Doğaldır ki, görünürde kalan eserler incelenerek; kitabeler, mezar taşları, yazıtlar, kütüphanelerdeki kitaplar, kazılarda ele geçen her türlü buluntu ve bunların üzerlerindeki yazılı kayıtlar okunacaktır. Hatta mağaralardaki kayalar bile. Bu kayalarda bulunan ve fevkalade kıymetli hatıraları içeren çizgiler, figürler, yazı mahiyetinde görülmesi gereken resimler, işaretler vs. Bunlar bugün bizlere binlerce yıl öncesinden adeta seslenmekte; “Gelin bizi inceleyin!” demektedirler. Bu ifadeler ve bu davet o kadar canlıdır ki, bu çağrılara uyup bugün on bin sene önceki atalarını aramaya gidenler bile vardır.

İşte biz de bu gerçeklerden hareket ederek ve ‘yazının medeniyet olduğu’ hakikatinden yola çıkarak; TARMER’in kuruluş tarihi olan 2013 yılından itibaren yaptığımız bütün etkinlikleri sesli, görüntülü ve yazılı olarak kayıt altına aldık. Bu kayıtlar, TARMER’in internet sitesinde görülebilir ve paylaşılabilir. Ayrıca diziler halinde devam edecek farklı formatta yayınlar da hazırlanmaktadır.

Bu elinizdeki çalışma, söyleşi düzeninde gerçekleştirilen etkinliklerin ilk yaygın örneğidir. Benzer çalışmalar, çalıştay gibi farklı etkinlikler için de aynen devam etmektedir. Olur ki bundan on bin sene sonra da atalarını aramaya çıkan olursa, bu kitapları okuyarak bizleri ansınlar ve anlasınlar düşüncesi ile çalışmalarımız sürmektedir.

Saygı ve sevgilerimi sunar, böylesi özverili çalışmaların devamını dilerim...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM

TARMER Müdürü

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNLERİN ORTAK DİLİ: ‘MÜZİK’

27 Mayıs 2013

ÖZET

Kültürel açıdan son derece doğal olan ‘farklılıklar’ın, topluma hesapsızca ‘ayrıştırıcı’ bir unsur olarak sunulduğu, târihî açıdan çok kritik bir dönemi yaşıyoruz. Böylesine karışık bir ortamda, kültürel farklılıkların bir ‘kusur’ değil, aksine birer ‘zenginlik’ ögesi olduğunun insanlarımıza yeniden hatırlatılması; toplumsal barışımızın tesisi açısından son derece önemlidir.

Hazırlanan bu konferans ile; ihtiyacını her geçen gün daha çok hissettiğimiz, huzur ve güven ortamının yeniden oluşmasına katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Konferans kapsamında, İstanbul’daki kültürel mozaığın ‘*mâbetlerdeki din müziği*’ bağlamında benzer noktaları ele alınmış ve sunum esnasında Müslüman, Süryânî, Ermeni, Presbiteryen, Yahudi ve Rum cemaatlerin dînî müziklerinden örnekler verilmiştir...

We are going through a historically critical period where culturally natural diversities are reflected to the society as elements of discrimination and segregation. Under such chaotic circumstances, It is of vital importance to emphasize that such cultural diversities are not deficiencies but on the contrary tokens of richnesses to secure social peace.

With this conference it was aimed to contribute to rebuild an atmosphere of peace and security which we feel the need more and more every day. Within the scope of the conference, similar aspects of ‘religious music in temples’ related with cultural mosaic in Istanbul were elicited and samples from Muslim, Syrian, Armenian, Presbiterian, Jewish and Greek congregations were given.

Konuşmacı: Prof. Dr. Safâ YEPREM

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü
Türk Din Müsîkîsi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi / Müzikolog

Sunucu:

Sayın Rektör Yardımcımız, sayın dekanlar, değerli konuklar, kıymetli hocalarımız ve sevgili öğrenciler... İstanbul Aydın Üniversitesi Toplumsal Araştırmalar ve Uygulama Merkezi tarafından düzenlenen “*Dinlerin Ortak Dili: Müzik*” konulu konferansa hoş geldiniz...

Açılış Programı

Güncel farklılıkların, dînî öğelerin; ayrıştırıcı, ötekileştirici ve bölücü unsuru olarak sunulduğu kritik bir dönemde yaşamaktayız. Böyle bir ortamda kültürel farklılıkların bir kusur değil aksine birer zenginlik ögesi olduğunun vurgulanması, insanlarımızın bu konuda bilinçlendirilmesi; toplumsal barışın, huzurun tesisi için son derece önemlidir.

Bu konferansta; İstanbul'daki kültürel mozaik, mâbetlerdeki din müziği bağlamında benzer noktaları öne çıkararak ele alınacaktır. Sunum sırasında Müslüman, Süryânî, Ermeni, Presbiteryen, Yahudi ve Rum cemaatlerinin dînî müziklerinden örnekler verilecektir.

Yoğun programları dolayısıyla etkinliğimize katılamayan İstanbul Milletvekili ve Aydın Düşünce Platformu Üyesi Sn. Feyzullah Kıyıklık ve Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı Sn. İbrahim Karaosmanoğlu'nun telgraf göndererek ilettikleri selam ve sevgilerini sizlerle paylaşıyor ve açılış konuşmalarını yapmak üzere İstanbul Aydın Üniversitesi Toplumsal Araştırmalar ve Uygulama Merkezi Müdürü Sn. Prof. Dr. Mustafa Sâim Yeprem'i sahneye davet ediyorum...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Sevgili öğrencilerim, saygıdeğer meslektaşlarım, Sayın Rektörüm; İstanbul Aydın Üniversitesi - Toplumsal Araştırmalar ve Uygulama Merkezi'nin ilk etkinliğine hoş geldiniz, safâlar getirdiniz...

TARMER'in kurucusu ve ilk temsilcisi sıfatıyla üniversitemizde böyle bir merkezin kuruluşuna imkan sağladığınız ve kuruluşunu gerçekleştirdiğiniz için minnettarım, teşekkür ederim. İnşallah merkezimiz önce üniversitemizde, sonra da ülkemizde toplumun huzur ve barış içinde yaşamasını sağlayacak akademik gelişmeleri, popüler çalışmaları yapacak ve toplumumuza sunacaktır. Bu konuda faydalı sonuçlar irsal etmesi dileğiyle, Tanrı'ya şükürler sunarım.

TARMER Müdürü
Sn. Prof. Dr. M. Sâim YEPREM'in Açılış Konuşması

Toplumumuzu meydana getiren katmanların birbirleriyle ilişkilerini sağlayan, kültür dediğimiz bu muazzam oluşumun; iyi incelenmesi gerekiyor. Toplumumuzun kültürünü meydana getiren daha alt grupların kültürlerini oluşturan din, dil, ırk gibi unsurların ve bunların bileşiminden meydana gelen yeni kompozisyonların iyice incelenmesi, açılış konuşmasında sunucu arkadaşımızın da ifade ettiği gibi farklılıkların ayrıştırıcı ve bölücü nitelikte algılanması değil toplumun zenginlikleri, süsleri, zihniyetleri olarak algılanması; bu üst bilincinin oluşturulması gerekiyor. İşte bu bilinci sağlamak üzere, araştırma merkezimiz gereken bütün çalışmaları planlamış bulunmaktadır.

Bu meyanda, toplumun ortak dilini meydana getiren müzik ve müzik içinde de kültürün en önemli unsurunu meydana getiren dinin farklı din mensupları arasındaki iletişim ele alındı ve ortak noktaları birleştirmek sûretiyle bu bakış açısına uygun bir sunum hazırlandı. Bu konuda ilgili ve yetkili şahıslara kürsüyü bırakarak, hepimize tekrar hoş geldiniz diyorum. Konferansı verecek olan hocamıza da başarılar diliyorum, şimdiden teşekkürlerimi sunuyorum.

Sunucu:

Hocamıza teşekkür ediyor ve konuşmalarını yapmak üzere, İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörü Sn. Prof. Dr. Yâdigâr İzmirlî'yi kürsüye davet ediyorum...

İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörü
Sn. Prof. Dr. Yâdigâr İZMİRLİ'nin Konuşması

Prof. Dr. Yâdigâr İZMİRLİ:
(İAÜ Rektörü)

Değerli hocalarım, çok kıymetli öğrencilerim, İstanbul Aydın Üniversitesi - Toplumsal Araştırmalar Merkezi'nin ilk etkinliği olan '*Dinlerin Ortak Dili: Müzik*' konulu konferansa hoş geldiniz, şeref verdiniz...

Bu konferans, bir yandan İstanbul Aydın Üniversitesi ailesine katılan değerli bilim adamı Prof. Dr. Mustafa Sâim Yeprem Hocamızın üniversitemizde başlamış olduğu çalışmalarının başlangıcı olması nedeniyle çok önemlidir; diğer taraftan da Toplumsal Araştırmalar Merkezi'nin ilk faaliyeti olması bakımından bizim için büyük değer taşımaktadır.

Bir diğer açıdan ise; eğer yanlış bilmiyorsam Sayın Sâim Yeprem Hocamın Safâ Yeprem Hocamızı bu konuda ilk kez dinlemesi bakımından da önem taşıyor. Dolayısıyla böylesine hoş bir tabloyu bizler bir araya getirdik diye düşünüyor ve bundan da farklı bir memnuniyet duyuyorum...

Değerli öğrencilerimiz...

Bizler istiyoruz ki; sizler burada sadece teorik bilgiler, meslekî bilgiler almayın. Aynı zamanda entelektüel birikiminize de katkı sağlayın! Bu katkılar, belki almış olduğunuz eğitimden çok daha önemli. Çünkü meslekî alandaki eksikliklerin bir kısmını; temel kavramları, temel nosyonları oturtuktan sonra, mesleğinizi icrâ ederken de tamamlayabilirsiniz. Ama eksik kalan entelektüel birikimin sonradan tamamlanması, çok daha büyük bir gayret ister!

Bizler bu çerçevede; sizlere yeni ufuklar açacak, birikiminize katkıda bulunacak çalışmaları üniversitemizde gerçekleştirebilmek için, İstanbul Aydın Üniversitesi olarak çok ciddi çaba sarf ediyoruz. Bu çabalardan biri de, işte bu Toplumsal Araştırmalar Merkezi'nin amaç ve hedefleri içinde gizlidir.

İçinde bulunduğumuz toplumun kültür yapısını bilimsel verilere dayalı olarak araştırıp incelemek, târihî seyir içinde kültürlerin birbirleriyle ilişkilerindeki etkileşimleri tespit etmek, her tür inanç, din, dil, ırk gibi faktörlerin bu oluşum içindeki rollerini izlemek, dünyada gelişen felsefî, düşünsel, ideolojik, bilimsel, teknolojik akımların toplum kültürümüz üzerindeki tesirlerini ortaya koymak, bu alanda akademik çalışmalar ve araştırmalar yapıp bunların sonuçlarını seminer, sempozyum, konferans gibi bilimsel ve kültürel etkinlikler aracılığıyla topluma aktarmak, böyle-

ce ortaya konulan özgür düşünce ve bilgi birikimini evrensel değerlerle mecz etmek ve kültür aktarımına katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmalar; hep bu hedefe hizmet etmektedir.

Bu çalışmaların merkezinde olan değerli ilim adamı Sn. Prof. Dr. Sâim Yeprem Hocama, tekrar teşekkürlerimi sunuyorum. Tabi Prof. Dr. Safâ Yeprem hocama da çok teşekkür ediyorum. Kendileri iş yoğunluğu içerisinde bizimle beraber oldular. Ve bu değerleri önemseyerek bu konferansta yer alan siz değerli öğrencilerime ve elbette kıymetli hocalarım da teşekkürlerimi iletiyor, saygılarım sunuyorum...

Sunucu:

Sayın Rektörümüze, konuşmalarından dolayı teşekkür ediyoruz. Konferansımıza geçmeden önce; konferans konuşmacısı Sn. Prof. Dr. Mehmet Safâ Yeprem hakkında, kısa bir biyografi sunmak istiyorum.

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk Din Müsıkîsi Anabilim Dalı öğretim üyesi olan Prof. Dr. Mehmet Safâ Yeprem, 1974'te Ankara'da doğmuştur. Müzik eğitimine 1983'te başlamış, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü'nden 1995 yılında mezun olmuştur.

1998'de aynı üniversitesinin Fen Bilimleri Enstitüsü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını; 2004 yılında da Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamlamıştır. Ocak 2008'de ise doçent, 2013'te profesör unvanını almıştır.

Yurtiçinde ve yurtdışında pek çok konser veren, çeşitli bilimsel ve sanatsal etkinliklerde görev alan Safâ Yeprem'in, oda müziği için de pek çok kompozisyonu ve kuramsal çalışması mevcuttur. Eserlerinden pek çoğu yerli ve yabancı yayınevlerince yayınlanmıştır ve bu eserler hem ülkemizde hem de çeşitli ülkelerde birçok müzisyen tarafından yorumlanmıştır.

Şimdi, konferanslarını vermek üzere
Sayın Mehmet Safâ Yeprem'i kürsüye davet ediyorum...

Sn. Prof. Dr. Mehmet Safâ YEPREM'in Konuşması

Prof. Dr. Mehmet Safâ YEPREM:

Sayın Rektörüm, sayın hocalarım, kıymetli konuklar; hepiniz tekrar hoş geldiniz. Açılış konuşmasının ve hoş geldin faslının ardından belirtmeliyim ki; bu konferansla ilgili görüşmeleri yaptığımız zaman, *'Acaba ilgi nasıl olur?'*, *'İnsanlar gelir mi, gelmez mi?'* gibi sorular oluşmuştu! Bu tarz şüpheler vardı. Ancak bugün, bu endişelere gerek olmadığı anlaşılıyor. Böyle güzel bir kitle karşısında çalışmalarımı paylaşma fırsatı verdiğiniz için, sizlere teşekkür etmek istiyorum.

İstanbul tarih boyunca, jeo-politik konumu kadar kültürel bağlamda da çok önemli bir şehir oldu. Adeta bir geçit işlevi üstlenen bu şehir içindeki değişik kültürel katmanlar, zaman ve tarih içinde öylesine teşekkür etti ki; bunların birbirine etki etmemiş olması, hiç de mantıklı durmuyor! Öyle değil mi? Ama bu etkileşim nasıl olmuştur, onada bakmamız lazım.

Bu etkileşimin nasıl olduğu konusunda, pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bugüne kadar İstanbul örnelemi içinde, özellikle dînî müzik bağlamında bu bağlantıların nasıl olduğunun, hangi noktalarda ne tip bir etkileşim yaşandığının ortaya konulmuş olması nedeniyle; bu konuyla ilgili bir çalışma yapma gereği hissettim. Doktora tezimi de bu konu üzerine yazdım.

Araştırmaya konu olan veriler; İstanbul içindeki dînî cemaatlerle yapılan birebir görüşmelerle, mâbetlerde bizzat yapılan incelemelerle, kayıtlarla, ilgili literatürün araştırmasıyla bir araya getirilip, daha sonradan da yazılı, görsel ve işitsel dokümanların birbiriyle mukayese edilmesiyle oluştu.

Ancak şöyle bir açık kapı bırakmak da faydalı olur kanısındayım... Bu noktada yapacağımız yorumlar; tespit edebildiğimiz kadarıyla sınırlıdır. Zira mâbetlerin içinde yapılan litürjik mânâdaki pek çok faaliyet, onlarla uzunca bir süre vakit geçirmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla bazı cemaatlerde ya da mâbetlerin içinde tespit edilen bir takım makamsal veya ritmik dokuların, elde edilen verilere göre diğerlerinden daha fazla kullanılıyor olması; bu unsurların diğer topluluklarda bulunmadığı anlamına gelmiyor. Öncelikle bunu belirterek başlayalım...

İstanbul'da Fetih Öncesi ve Sonrası Demografik Yapı

Fetih Öncesi, Bizans ve Ermeni Kültürü Hâkim.
Yaygın Olan Dîni İnanış, Ortodoks Hıristiyanlık...

1453'te İstanbul'un Fethi Gerçekleştikten Sonra İse;
Bizans, Ermeni, Yahudi ve Müslüman Kültürü Hâkim.
Yaygın Olan Dîni İnanış, İslâm...

İstanbul'un fethi; tarihimiz adına ve dünya tarihi için çok önemli bir nokta. Fetih öncesinde İstanbul'daki kültürel durum, sizin de gördüğünüz üzere Bizans ve Ermeni halklarından oluşuyor. Buradan, yaygın dîni inancın Ortodoks Hıristiyanlığı olduğu anlaşılıyor. Dolayısıyla incelediğimiz cemaatlerin, mâbetlerdeki liturjinin; Ortodoks Hıristiyanlığı üzerinden okunması gerektiği sonucunu çıkarabiliriz.

1453'te İstanbul fethedildikten sonra, demografik yapıda elbette ki değişiklikler olacaktır. Nitekim fetih sonrasında mevcut halka Yahudiler ve fethin hemen akabinde Müslüman halk da katıldı. Yani Bizans ve Ermeni halkı, kısa süre içinde Müslüman ve Yahudi komşularıyla tanışmış oldular. Bu da, etkileşimin başladığı anlamına gelir.

Bu nasıl bir etkileşimdir? Şimdi hazırlanan sunum kapsamında bu cemaatlerle ilgili noktalara, özellikle de mâbet müziği bağlamındaki teknik detaylara sırasıyla bakalım ve başlangıcı da İstanbul'daki Yahudi cemaatiyle yapalım...

Yahudi Cemaati

Çalışma kapsamında; İstanbul'daki Yahudi cemaati de dahil olmak üzere, fetih-ten sonra yapılmış olan nüfus yapımı verilerine ulaştık. Betül Gedik isimli yazar, 1996'da yayınladığı kitapta; Osmanlı arşivlerinde yer alan, fetih sonrası İstanbul'un demografik yapısıyla ilgili ciddi bilgileri paylaşmış. Ben de Yahudilerle ilgili olan kısmını derleyerek sizlere sunuyorum.

Sayı, 1477'den itibaren 1.600 kişi civarı ve sonrasında yavaş yavaş artmaya başlıyor. 1885-1886 döneminde 44.000 kişi; en son 1919'da yapılan nüfus sayımında ise 59.000 küsur.

Bugün tahminen 40.000 civarında Yahudi vatandaşımızın İstanbul'da yaşadığı, daha ziyade Balat ve Sütlüce bölgesinde yoğunlaştıkları biliniyor. Bununla birlikte İstanbul'un her tarafında dağıldıklarını ve diğer cemaatlere mensup vatandaşlarımız gibi yaşadıklarını söylemek de mümkündür.

Direkt mâbet müzikleriyle başlayalım. Yahudi mâbet müziğinin icrâ şekli; âyinler ve ibadetler esnasında, iki şekilde karşımıza çıkıyor. Birincisi, cumhur vokali. Yani topluluk vokali demek. Cemaatin ibadet esnasında, hazanların kutsal metinleri veya duâlar okunurken verdiği müzikal temaları ve ilgili ilâhileri topluca seslendirmesi üslûbu.

Teknik mânâda şöyle bir tanım yaparak devam etmek istiyorum; bir yönetici tarafından bir müzikal temanın verilmesi ve topluluğun ona karşılık vermesi üslûbuna 'antifon' deniliyor. Antifonik bir üslup söz konusu.

Bu sadece Yahudilere mahsus bir durum değil. Hıristiyan cemaatlerinde de, İslâm cemaatlerinde de aynı antifon üslûbunun mâbetler içinde kullanıldığını söylemek mümkün. İlk dinletmek istediğim örnek, bir şabat ilâhisi. İsmi 'Leha Dodi' ve nihâvent makamında.

Evet, kısa kısa örnekler vermek istiyorum, çünkü çok fazla konu var. Nihâvent makamında okunan 'Leha Dodi' isimli ilâhi, İstanbul da dahil olmak üzere pek çok sinagogda, Türkiye'deki sinagoglardaki şabat âyinlerinde cemaat tarafından oldukça rağbet gören ilâhilerden biridir. Solo olarak bir hazan tarafından okunan duâların üslûbu da bir diğeridir ve buna 'solo vokal' diyebiliriz. Bu kayıt, 2012 Yılı'nda Avrupa Birliği tarafından desteklenen İstanbul Teknik Üniversitesi projelerinden biriydi. 'Tek Tanrı'ya Müzik - Music for One God' isimli projeden alınan bu görüntü de, Mu-

ganni Jako Taragano tarafından okunan bir kutsama duâsı ve bu üslup, ‘solo vokal üslûbu’ için önemli bir örnek.

Tınlar ne kadar tanıdık geliyor değil mi? Benzerlikler noktası, hakikaten çok dikkat çekici. İstanbul’daki kültürel karışım ortamının bir benzeri de, Hatay’da söz konusudur. Hatay ve İstanbul gibi, tüm cemaatlerin iç içe yaşadığı nadir şehirlerden biri de Kudüs’tür diye düşünüyorum.

Devam edelim... Notalama şekli, müzik bilimciler için hakikaten çok önemli bir konudur. Çünkü bu müzikal unsurlar üzerinde inceleme çalışmaları yapılabilmesi için, önce yazılı kaynaklara ulaşmak veya bunların dönüştürülmesi gerekiyor; daha sonra da doğru bir şekilde anlaşılması icap ediyor.

Yahudi dînî müziğiyle ilgili en önemli nokta, ‘tamim’ isimli yazı şeklidir. Aslına bakarsanız bu tam olarak, bugünkü algı şeklimizle (yaygın olan şekliyle) ‘nota’ diyebileceğimiz tip bir yazı şekli değil. Yani standart notasyon şekliyle ifade edilen bir yazı değil.

Normalde kutsal metinlerin alt kısmına ve üst taraflarına konulan işaretlerden oluşuyor. Hazanların başlattığı ses tonundan itibaren cemaat bu sesi alıp, oradaki sembollerin gerektirdiği şekilde tiz ve pes tarafa doğru ya da müziğin zamanlamasıyla icrâ etmektedir. Uzun ya da kısa notalarla, veyahut da tiz ya da pes seslerle söylenmesi noktasını işaret eden özel bir yazı türü ‘tamim’. Ama bu üslup sadece Yahudilere mahsus da değil! Hristiyanlarda da ve hatta Müslüman cemaatlerinde de bu tip bir müzikal yazı şeklinin nasıl kullanıldığını biraz sonra örnekleriyle göreceğiz.

Günümüzde mabet dışındaki Yahudi dînî müziği, standart notasyonla; yani soldan

sağa doğru akan yaygın üslûpla seslendiriliyor. Gördüğünüz bu nota da bir maftirim ilâhisi. Tabi ‘maftirim’ ne demek, önce onu tanımlayalım...

Sinagoglarda okunan bir ilâhi türü olan ‘maftirim’in, aşağı yukarı 400 yıllık bir geleneği olduğu bilinmektedir. Trakyalı, Edirneli hahamların o bölgedeki Mevlevî cemaatleriyle olan etkileşimi sonucu ortaya çıktığı bilinen bir grup ilâhidir.

Özellikle İstanbul sinagoglarında, bir grup müzisyen tarafından nadiren de olsa maftirim meşkleri yapılmaktadır. Yani eski İstanbul geleneğinde olduğu gibi hafta sonlarında bir araya geliyorlar ve maftirimleri veya benzeri eserleri meşk ediyorlar. Dinlediğinizde, sizler de müzikal tınılardaki benzerliği göreceksiniz...

Evet, ‘maftirim’den sonra sinagoglarda okunan bir diğer ilâhi türü de ‘mezmurlar’dır. Bunlar, Eski Ahit’ten alınan âyetlerin, kutsal kitap metnlerinin bestelenmiş hâlleridir. Bunlardan da bir örnek dinleteyim size, nihâvent makamında...

Kullanılan çalgılar konusunda da şunları söyleyebiliriz ki; eski dönemlerde bazı üflemeli çalgıların ve yine birtakım tuşlu çalgıların kullanıldığı biliniyor. Fakat bunlar günümüzde çok da rağbet gören enstrümanlar değil. Bugün özellikle ‘şofar’ denilen, özel ve kutsal günlerde kullanılan, koç boynuzundan yapılan bir boru kullanılıyor. Bunun yanı sıra işte ‘halil’ denilen bir çeşit zurna da kullanılıyor. Bunların dışındaki enstrümanların, artık târihî kimlikleriyle sadece kaynaklarda yer aldığını söyleyebiliriz.

Müzik formları olarak ilâhilerden bahsetmek mümkün. Hizum, maftirim, perek ve zemirot. Zemirot ilâhileri, ‘sinagog ilâhileri’ demektir. Bir diğer grup ise ‘duâ’ formudur. Dînî müzik söz konusu olduğunda mâbetlerde okunan duâlar bir müzikal olarak ortaya konulduğu için; müzikolojide bu, ‘duâ formu’ olarak anılır. Yani burada vurgulamak istediğim, işlevinden ziyade müzikal yapısı ve üslûbudur.

Süryâni Cemaati

İstanbul’daki bir diğer cemaat, Süryâni Cemaati’dir ve Süryâniler kaynaklara göre 1970’li yıllarda İstanbul’a göç etmeye başlamışlardır. Bugün 6.000 civarında Süryâni vatandaşın İstanbul’da yaşadığı tahmin edilmektedir.

Süryâniler’in daha ziyade Güneydoğu Bölgesi’nde yaşadıkları bilinmektedir. Özellikle de Mardin civarında. İstanbul’da küçük bir cemaat olsa da, Tarlabası taraftaki Meryem Ana Kilisesi’nde âyinlerini sürdürdükleri bilinmektedir.

Mâbet müziklerindeki özelliklere bir göz atalım...

Eski dönemlerdeki notasyon; aynı Yahudi müziği notasyonunda olduğu gibi, neumatik bir sisteme göre ifade ediliyor. 'Neumatik Nota Sistemi' ne demektir, biraz da ona değinelim. Neumatik Sistem; yazılı bir metnin üstüne veya altına konulan nokta, virgül gibi birtakım sembollerle müzikal yapının oluşturulmasıdır. Notalama şekilleri konusunda bir benzerlik de söz konusudur. Bugün İslâm dînî müziğinde olduğu gibi, Süryânî dînî müziğinde de standart notasyon tercih edilmektedir.

Burada bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum. Görüldüğü gibi yazının istikâmeti, sağ taraftan sola doğrudur. Yani müzik notasını da bu şekilde algılıyorlar. Dolayısıyla standart Batı müziği notasyonunda, soldan sağ tarafa doğru akan nota şekli gibi değildir. Sol anahtarı dizinin sağ tarafındadır ve notalar sol tarafa doğru gitmektedir.

Bunu kendilerine sorduğumda ve niçin bu tarzı tercih ettiklerini öğrenmek istediğimde; cemaatin müziği daha iyi okumaları için olduğunu, okumaları kolaylaştırabilmeyi amaç edindiklerini söylediler. Enteresan bir yaklaşım tabi. Ancak görüyoruz ki; 'Kolaylaştırmak lazım. Zorlaştırmamak lazım!' prensibi, burada da karşımıza çıkıyor. Her kademedede, her katmanda bunu görüyoruz...

Kullanılan makamlar ise şöyle... Kadyono, trayano, tlithoyo, rbihooyo, hmişoyo, şitithoyo, şimihoyo ve tminoyo. Ama bunlar da bizdeki uşşak, acem, segâh, rast, hüzzam, acem-aşîran, sabâ ve hicaz makamlarına benziyor.

Benziyor olması noktasının altını çizelim. Benziyor olması demek, aynı olduğu anlamına gelmiyor. Burada önemli nüanslar var. Onları vurgulamadan geçmek, doğru olmaz aslında...

Doğu müziklerindeki makamsal yapıları tarif etmek için pek çok müzikolojik çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu teorik çalışmalar; ne yazık ki yazılı ortamda, yani kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm olmuştur. Çünkü Doğu müziğinde sahnelenen müzikal pozisyon neyse; -ister dînî karakterler olsun, ister din dışı olsun- hepsinde bu ortak karakter vardır. Bu karakter; icrâcılarının iç dünyalarınca şekillendirilen, zaman zaman irticalen gerçekleşen bir üsluptadır. Özellikle takip edilen makamsal yapının, bir performanstan diğerine çok ciddi değişiklikleri beraberinde getiriyor olması; kayda değer bir noktadır. Bu çok ciddi bir farktır. Yani yapılan hiçbir müzikal nağme, bir kez daha tekrarlanamaz.

Peki bu kötü bir şey midir? Tabii ki değildir. Bu, müzik türlerinin doğasında olan bir özelliktir. Ama bir sonra yapılan, oluşturulan nağme; en az bir önceki kadar da doğru ve o duyguya işaret eden bir yapıdadır. Yani öyle bir elastikî yapı vardır ki; matematiksel olarak frekanslarının tam anlamıyla tespit edilmesi, sent hesaplarına kadar yapılması noktası çok fazla bir şey ifade etmemektedir. Çünkü aynı icrâcının, aynı müzisyenin ikinci performansını referans alan bir başka müzikolog, sizin ortaya koyduğunuz teorik yaklaşımın tam tersini söyleyebilir. Bu, müzikoloji platformlarında ve Doğu müzikleriyle ilgili olarak devam etmekte olan bir tartışma noktasıdır.

Bence bu tartışmaların asıl sebebi, müziğin asıl karakteriyle ilgili. Yani yazılı geleneği olmayan bir müzik alanının; yazı ortamına dönüştürülerek algılanmak, izah edilmek, analiz edilmek isteniyor olmasıdır. Bütün sıkıntı buradan kaynaklanıyor. Tabi bu bir sıkıntı mı, yoksa avantaj mıdır; o da ayrı bir tartışma konusu olarak kalsın.

Doğu kiliselerinin pek çoğunda Süryâniler başta olmak üzere her hafta Pazar âyinlerinin icrâ edildiği makamlarda değişiklikler yapılır. Öyle bir yazı tipi düşünün ki, sadece metin var. Yazılı bir eser, ama o metnin üzerine her hafta ayrı bir makamsal beste geçiriliyor. Aynı metni bu hafta rast makamında, bir sonraki hafta hüzzam, bir sonraki hafta hicaz, bir sonraki hafta hüseyinî makamında okumak gibi bir şey yani!

Bu gelenek bütün cemaat tarafından benimsenmiş. Mesela kendi kaynaklarında 'kadmoyo makamı' nın üçüncü nağmesi deniliyor. Bundan kastedilen şey, 'üçüncü versiyonu' demek aslında. Bu enteresan yaklaşım, Ermeniler'de de benzer bir şekilde mevcut. Bu nedenle bir yazılı ilâhi notası ele geçirildiği zaman; müzikolog, 'Acaba bu hangi versiyonu?' diye düşünmek durumundadır. Belki var olan o sekiz varyasyondan biri tespit edilmiştir; ama o eser hakkında sağlam, net verilere dayalı bir bilimsel çalışma yapabilmek için, onun sekizine de ulaşmak gerekecektir.

Kullanılan çalgılara da değinmek istiyorum. Sisle ve morvahyoto denilen bir çeşit çan kullanılıyor. Âyinlerde de bunların kullanıldığını söylemek mümkün.

Bunlar, uzun çubuklar üzerine takılmış küçük çanlar şeklindedir. Birazdan dinleteceğim örnekte bu çanları zaten duyabilirsiniz. Ama öncelikli olarak vokal yine ön planda elbet! İnsan sesinin ön planda olduğunu söylemek, şimdilik yeterli sanırım.

Kullanılan müzikal formlar hakkında da şunlar söylenebilir... Bizdeki kaside formunda, serbest ve usulsüz okunan, makamsal dokuda eserler ve ilâhiler var. Biliyorsunuz, peygamberlerin methedildiği kaside türü eserlere; divan edebiyatımızda da, dînî mûsikî literatürümüzde de 'naat' deniyor. Naatları ve ibadet esnasında makam-

sal dokularda okudukları 'duâ' formunda eserleri var. Ayrıca Hz. İsa'nın doğumunu anlatan, işlev olarak 'mevlit' diyebileceğimiz eserler de söz konusu. Bu mevlitlerden bir tanesini dinletmek istiyorum size. Eser, işlev olarak mevlit. Yani Hz. İsa'nın doğuşunu anlatıyor...

Buraya kadar yaptığımız formlarla ilgili gruplamalarda, bir noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum. Türk cami mûsikîsi literatüründeki mevlit, duâ, mîrâciye, kaside, naat gibi formlar; bu araştırmada işlevleri bakımından diğer cemaatlerdeki eserlerle eşleştirilerek sunuldu. Zira biz mevlit derken Süryânî cemaati ona mevlit demeyebilir. O nedenle bu noktaya açıklık getirmekte fayda var. Örneğin mevlit deyince, bizde Süleyman Çelebi'nin yazdığı mevlit akla gelecektir.

Elbette o bizim mevlidimiz, ama başka mevlitler de var tabii. O zaman da 'Mevlit ne demektir?' diye sorguluyor insan! Genel olarak 'mevlit' formunu şöyle tanımlayabiliriz; peygamberlerin doğumlarından bahseden, bestelenmiş, serbest-usulsüz olarak icrâ edilen makamsal dokulara sahip eserler. Bir sonraki örneğimiz, 'cumhur vokali' örneği.

Topluluk olarak icrâ edilen diğer örneğine bir bakalım.

Bu da, solo tek vokal örneği...

Rum Cemaati

Yine biraz önce bahsettiğim araştırma içindeki, Osmanlı arşivlerinden çıkartılan nüfus sayımı sonuçlarına göre derlenen verileri görüyorsunuz.

Nüfus mübâdelesinden sonra İstanbul'da kalan 3.000 civarı Rum vatandaştan bahsetmek mümkündür. Mevcut verilere göre, nüfus sayılarında zaman içinde ciddi değişiklikler olduğunu görüyoruz. Arşivdeki dokümanlarda, çok daha fazla detay var.

Rum Ortodoks mâbet müziğiyle ilgili söyleyeceklerimiz ise, aslında diğerlerinden çok da farklı değil. Neumatik üsluptan bahsetmiştik. Yazılı bir metinden ve o metnin üstüne ya da altına özel konumlarına göre yerleştirilen birtakım özel semboller olduğunu ifade etmiştik. Bunlar müziğin frekansını, yani dikey hareketini ve zamanlama anlamına gelen yatay hareketleri şekillendiren özel sembollerdir. Ve bu semboller, icrâcının müzikal mânâdaki hissiyatını veren çok ciddi detaylara kadar inebilmektedir.

Bu konuyla ilgili, Hüseyin Saadettin Arel'in yazdığı çok enteresan bir kitap var. 'Türk Mûsikîsi Kimidir?' isimli bir eser. Bu çalışma, sanırım 1960'larda yayınlandı. Özellikle Rum Ortodoks Kilisesi'nin benimsediği ve âyin usullerinde kullanılan nota yazısının bütün teknik detaylarından bahsedilmiş. Ama bu yazı tipi, Rum cemaatler tarafından diğer cemaatlerde olduğu gibi kabul gören bir yazı tipi değil. Çünkü Hrisantos yazısı, ekranda gördüğümüz üzere 19. Yüzyıl'da reforme edilmiş bir yazı tipi. Aslında neumatik yazı geleneği, çok daha öncesine dayanıyor.

Fakat neumatik yazı üslûbu öyle bir noktaya ulaşmış ki, artık hiç kimse içinden çıkamaz hâle gelmiş. Yani yazıların üzerindeki semboller o kadar girift hâle gelmiş ki, ciddi sıkıntı yaratmış. Nağmelendirme üslupları da işin içine girince, yazılı olanla icrâ edilen arasında neredeyse hiç bağlantı kurulamayacak bir noktaya gelinmiş. Dolayısıyla bu alanın teorisyenleri, bugün bu yazı tipi anlayışını reforme etme gereğini hissediyorlar. İşte 'Hrisantos Reformu' diye târihî kaynaklarda geçen yazı tipi de budur.

Bunun teknik detayıyla ilgili, biraz önce bahsettiğim işaretlerin bir kısmından örnekler vermek istiyorum. Bunlara 'beden işaretleri' deniliyor. 'Ruh işaretleri' de var, 'beden işaretleri' de var. Ve benzer kategorilerde pek çok notasyon sembolleri söz konusu.

1969'da yayınlanmış bir kitap bu. İcrâ şekli olarak da örneklerde vermek istiyorum. Önce solo icrâ şekli olarak, 'apixma' denilen bir girizgâh ezgi seslendiriliyor. Hemen yanındaki video da, 'cumhur vokali'ne örnek.

Rum Ortodoks Kilisesi'nde kullanılan makamlar; hüseyî, nevâ, rast, hüzzam, hicaz, çargâh, ırak, eviç ve uşşak benzeri makamlardır. Bunlarla ilgili örnekleri göstereceğim...

'Koma' ardışık iki ses aralığının birbirine olan mesafesinin matematiksel olarak belirli frekanslarda bölünmesi sonucu algıladığımız aralık birimlerinden biridir. 1 tam ses aralığı, 9 koma olarak bilinir. 'Sent' ise, komadan çok daha küçük bir aralık birimidir. Gırtlak nağmelerine dayalı, doğaçlama unsurunun çok ön planda olduğu tip bir müzik içinde bu aralık birimlerine göre kuramsal açıklamaların yapılması; beraberinde pek çok tartışmayı da getirmektedir. Bu tip teorik açıklamalar, bir makamı veya üslûbu kabaca tarif etmek bakımından önemlidir. Ancak pratikte durum her zaman farklı olmaktadır.

Burada, uşşak benzeri makamın (protos) koma değerlerini görüyorsunuz. Ki bu makam; bizde bile ikinci tekrarında, üçüncü tekrarında hiçbir zaman aynı şekilde tınlamaz. Yani bazı perdelerde! Bu, işin doğasında olan bir meseledir.

Bülent Aksoy'un 'Dünden Bugüne İstanbul' ansiklopedisindeki "Bizans Müziği" maddesindeki ifadesine göre kullanılan çalgılara gelecek olursak; mızraplı ve yaylı çalgılar mevcuttur ve bugün bazı telli enstrümanlar da kullanılmaktadır. Tel sayılarında farklılıklar olan, gövdelerinde değişiklikler olan enstrümanlardır bunlar...

Kullanılan müzik formlarında ise; bütün semâvî dinlerde olduğu gibi kaside formunda okunan eserler ve ilâhiler söz konusudur. Hz. İsa'nın mîrâcından bahseden ve bizim literatürümüzde 'mîrâciye' diye geçen eserler vardır. Yine Hz. İsa'nın doğumundan bahseden ve 'mevlit' işlevine sahip eserleri vardır. Bunlardan 'duâ' formunda olan 'Kirie Ekekraksa' isimli eseri dinletmek istiyorum.

Bu, vokal tipi açısından önemli bir örnek. Çünkü makamsal dokunun altında çok hafif bir 'polifoni hareketi' var. Yani bir 'çok seslilik hareketi' söz konusu. Rum Ortodoks Kilisesi vokaline ilginç bir örnek olduğunu düşünüyorum.

Ermeni Cemaati

İstanbul'daki Ermeni cemaati için nüfus oranlarına baktığımızda; Osmanlı arşivlerinde net bir sayıya ulaşılamadığını ve bilgileri hane sayısı olarak belirttiklerini görüyoruz. Arşivler; fetih döneminde İstanbul'daki Ermeniler ile ilgili, 872 haneden bahsediyor. Bugün ise, 70.000 civarı Ermeni vatandaşın Türkiye'de yaşadığı tahmin ediliyor.

Sırayla mâbet müziğindeki özelliklere bir bakalım... Ermeniler, 'khaz' denilen bir notasyon tipi kullanıyorlar. Süryâniler'de, Yahudiler'de ve Rumlar'da olduğu gibi; bu da neumatik yazının bir başka çeşidi. Aslında işlev olarak hemen hemen aynı! Metnin üstüne ve altına yazılan, şekilde gördüğümüz sembollerden oluşan tip bir yazı. Yazının tam olarak nasıl görüldüğünü bir görelim...

Aynı mesele Ermeni notasyonunda da söz konusu. Cemaat tarafından zaman içinde karışık olduğu, zor okunduğu için çok fazla tercih edilmez olmuş ve Batı müziğindeki standart notasyon şekline doğru dönüşmüş durumda. Onlar da kendi aralarında geleneksel olan üslûbu genç nesillere nasıl aktarmaları gerektiğini düşünüyorlar. Tabi aynı mesele, Türk müziği için de söz konusu.

Bu durum, jenerasyonlar arası kültürel unsurların aktarılması noktasında ciddi bir sıkıntı olabilir. Meraklısı için, hakikaten ilginç bir yazı tipi. Khaz notasyonu için, ilginç bir örnek daha! Tane tane yazılmış, ama mesele aynı. Yani yazılı olan bir text ve onun üstüne yazılmış sembollerle, müzikal olarak o eserleri icrâ etmek...

Bir diğer notasyon şekli ise 'Hamparsum Limonciyan'. Notasyona ismini veren bu kişi, Ermeni müziğine olduğu kadar Türk müziğine de çok ciddi hizmetler vermiş bir zat. Geliştirdiği notasyon şekli, 'khaz notası' isimli bir notasyon. Yine yazılı olan metnin üstüne ve altına konulan sembollerle ilgili birtakım değişiklikler, eklemeler, çıkartmalar, sadeleştirmeler ve güçlendirmeler var.

Türk müziğinde de çok uzunca bir süre 'hamparsum notasyonu' kullanıldı. Ondan sonra Batı müziği etkileri başlayınca ise, yavaş yavaş standart notasyon şekline doğru dönüş başladı.

Şimdi vereceğimiz örnek, 'Badarak Âyini'nden bir örnek...

Ermeniler'in, mâbet müziğiyle ilgili önemli dönüm noktaları vardır. 19. Yüzyıl sonundan itibaren Ermeni kiliselerinde; büyük ölçüde polifonik, yani çok sesli bir gelenek kullanılmaya başlıyor. Biraz önce dinlediğiniz örnekte; o polifonik dokuyu duyduunuz, hissettiniz. Batı kiliselerine daha yakın bir müzikal anlayış ortaya çıkmaya başlıyor, ama halihazırda pek çok Ermeni kilisesinde de makamsal olan bu yapı kullanılmakta. Şimdi size dinleteceğim örnek de onlardan biri. İcrâ şeklinin bir örneği bu. Hamparsum ve Şaragan melodilerinden bir örnek.

Cumhur vokali üslûbu olarak, çok ciddi benzerlik var aslında. Duyduğumuzu pek anlamıyoruz ama, gözünü kapatıp dinleyen biri; 'Bu üslup Mîraç Kandili'nde oku-

nan mîrâciyeleri andırıyor.’ diyebilir. Geleneksel üslupta icrâ edilen solo vokale bir örnek. Gırtlak nağmelerine ve direkt nağme müziğine dayalı bir üslup...

Kullandıkları makamlar ise; şed-acem, hüseyinî, acem-aşîran, hicaz, sabâ, nevâ, uşşak ve heftgâh isimli makamlarımıza benziyor. Bu makamlarla ilgili; aynı Süryânî cemaatlerinde olduğu gibi haftalarla değişen, farklı makamlarla okunan yapıdan bahsetmek mümkündür. Dolayısıyla ilâhilerinin okunması ve algılanması esnasında, bu ilâhilerin hangi haftanın makamına ait olduklarına dikkat edilmesinde fayda var.

Kullanılan çalgılar bakımından ise, daha ziyade klavyeli çalgılar tercih ediliyor ve bütün cemaatlerde olduğu gibi vokal müziği, insan sesi unsuru ön planda.

Müzikal formlarına göz attığımızda ise; *ilâhi*, *mevlit* ve *mîrâciye* kategorilerinde müzikal değerler olduğunu görüyoruz. ‘*Badarak Âyini*’nden bir sesli örnek var, şimdi onu dinletmek istiyorum size. 19. Yüzyıl’dan sonraki polifonik dokuya bir örnektir. Yine Batı kiliselerine çok benzeyen polifonik dokuda bir müzikal yaklaşım örneği. Ses kaydı: Eçmiyazdın Başpatriklik Korosu Ses Kaydı. Kayıt Hagop Mami-gonyan’dan alınmıştır.

Presbiteryen Cemaati

İstanbul’daki bir diğer cemaat ise, Presbiteryen Cemaati’dir. Dînî vecibelerini İstanbul Moda’da yürüten küçük bir topluluktur. 1993’ten bu yana İstanbul’da varlığını sürdüren bu cemaatin, kiliselerdeki müzik özelliklerine bir göz atalım. Kullandıkları notasyon, aynı Batı müziği notasyonu gibi standarttır ve en yaygın şekli hangisiyse onu kullanmaktadırlar.

İlâhilerinde veya müzikal olarak kullandıkları bütün unsurlardaki dil, Türkçe’dir. İcrâ şekline örnek olarak Pazar âyininin bir kesit var. Bir kısmını dinletmek istiyorum size. Rast makamından bir ilâhi söyleniyor. Önce pastör başlatıyor; sonra cemaat, cumhur eşlik etmeye başlıyor. Tıpkı rast makamında okunan bir ilâhi gibi. Tespit edebildiğimiz, ilâhilerinde kullandıkları makamlar; segâh, rast, nihâvent, hicaz ve Batı müziğinde kullanılan majör ve minör dizeler.

Bu noktada; Presbiteryenler’in Protestanlığın bir kolu olduğunu vurgulamakta yarar var. Protestan müziği, geleneksel mânâda çok sesli bir müziktir. Yani direkt Batı müziğinde (Avrupa müziği) nasıl bir yapı varsa, Protestan dînî müziği de aynı karaktere sahiptir. Ancak İstanbul’daki Presbiteryen Cemaati’nde hangi coğrafi bölgeye gidilirse o bölgenin müzikal unsurlarıyla birlikte hareket etmeye çalışan bir yaklaşım gözlemlenir.

Kullandıkları çalgılar ise; ud, ney, tanbur gibi Türk müziği enstrümanlarıdır. Müzikal form olarak ilâhilerden bahsetmek mümkün. Bu ilâhilerden hicaz makamında olan bir örneği dinletmek istiyorum. Üslup, vokal tarzı, makamsal yapı ve enstrümanların kullanım şekli hemen hemen aynı...

Prof. Dr. M. Safa YEPREM

Türk Cami Müziği

Türk Cami Müziği’ aslında, müzikologların son dönemlerde ortaya koyduğu müziğin icra edildiği mekana göre tasnif edildiği bir sınıflama biçimidir. Türk Cami Müziği, kimilerinin zihninde ‘*Acaba camide müzik mi yapılıyor?*’ gibi tepki oluşturan bir soruyu beraberinde getirebilir. Dînî müziklerde en temel özellik; onun rûhânî, ağırbaşlı havasıdır. Yani ibadete endeksli olması sebebiyle son derece ciddi bir üslupla ediliyor olmasıdır. Dolayısıyla zaten ibadetin doğasında var olan güzelliğin, seslerin de güzeli ile icrâ edilmesinin vurgulanmasında yarar var.

Camide asıl olan ibadettir ve dolayısıyla kullanılan müzikal unsurlar da tamamıyla ibadetin bir parçası olarak algılanmaktadır. ‘Cami Müziği’ diye karşınıza çıkan tanımlamada, yaygın anlayışa göre profesyonel bir müzik alanının algılanabiliyor olmasının; bu sınıflamanın yanlış olarak algılanmasına sebebiyet verdiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla müzikoloji yaklaşımıyla, Türk camilerinde ibadet esnasında

kullanılan müzikal unsurların hepsi; *'Türk Cami Müsıkîsi'* olarak ifade edilir ve biz de bu terminolojiyi kullanarak hareket etmeye çalışıyoruz. İcrâ şekli, solo ve cumhur vokali şeklindedir. Bunlardan küçük örnekler vermek istiyorum...

Makamsal dokusu üzerindeki hareket şekli, icrâ edenler tarafından bilinmekte. Fakat her ne kadar notaya alınsa da; bunların her icrâda çeşitlemeye, varyasyona açık olan müzikal dokular olduğunu vurgulamak istiyorum. Notasyon örneği olarak, bir *'ebced'* notası var ekranda. Neumatik yazıya ne kadar benzediği ortada!

Yazılı olan bir metnin alt tarafında harfler, bunun da altında rakamlar var. Harfler, müzikal olarak frekansları; rakamlar da onların süreleriyle ilgili olan yaklaşımları ifade ediyor. *'Ebcad'* notası da, Türk müziğinde uzunca bir süre kullanılmış bir notasyon yazı çeşididir.

Standart notasyonun ilk kullanımı, dönem olarak Ali Ufki Bey dönemine; yani 17. Yüzyıl'a denk geliyor. Bu dönemde Batı müziği notasyonu kullanılmaya başlanıyor ve kademeli olarak da günümüzdeki polifonik dokuya gelinceye kadar, giderek yaygınlaşıyor. Hamparsum notasını, biraz önce örneklemiştik. Ermeni dînî müziği içinde aynı üslup, Türk müziğinde de uzunca bir süre kullanıldı.

Türk cami müsıkîsi alanı içinde kullanılan makamlar ise şu şekilde...

Diğerlerine kıyasla çok daha fazla makamsal yapı olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişte olduğu gibi çalgılama alanında bugün de bir çalgı söz konusu değil.

Tekkelerde icrâ edilen müziği bunun dışında tutarak belirtmek gerekir ki, caminin içinde ibadetle birlikte yürüyen hiçbir müzikal unsurda çalgı söz konusu değildir. Sadece erkek vokali söz konusudur.

Müzik formlarından da örnek vermek gerekirse; tilâvet-kıraat, ezan, kamet, salâ, tardiye, münacat, mîrâciye, regâibbiye gibi örnekleri sayabiliriz. Bunlardan *'regâibbiye'* ve *'Muhammediye'* isimli müzikal formların kaynaklarda adı geçmektedir; her ne kadar bölgesel olarak icra edildiği iddia edilse de bunlar maalesef günümüze yazılı manada günümüze ulaşmamış formlardır. Nasıl oldukları hakkında sadece 'işlev' bakımında fikrimiz var. Geri kalan formlarla ilgili örnekler de elimizde ziyadesiyle mevcuttur.

Daha önce hiç ezan notası görmüş müydünüz bilmiyorum ama; bir tane örnek özellikle koydum. Alman etno-müzikolog tarafından notalanmış bir ezan bu.

Tabi *'Ezanların notaya alınmasına ne lüzum var?'* diye düşünüyor olabilirsiniz. Biraz önce Doğu müzikleriyle ilgili genel karakterden bahsetmiştik. Orada 'nağmeye dayalı', 'her icrâda bir başka şekle dönüştürülmeye müsait' bir yaklaşım söz konusudur. Ezan da bu üslupla icrâ ediliyor. Beş vakit okunan ezanda hiçbir müezzin, bir diğer vakitteki ezanı aynı şekilde okumaz. Aralarında muhakkak farklar vardır.

Şimdi bunları dijital ortamda üst üste koyarak karşılaştırmış olalım. İşte müzikologlar, bu tarz çalışmalar yapıyorlar. Çünkü aralardaki farkı, yaptıkları nağmelerde ya da söz gelimi uzayan vokallerde makamın karakteri neyse ona göre yapılan birtakım müzikal hareketlerde görüyoruz. Bu noktada serbest bir hareket alanı var.

Tam da burada, var olan icrâlardan en azından 'bir' seçeneğinin tespit edilmiş olması oldukça önemli. Örneğin bugün, *'15. ve 16. yüzyılda İstanbul'da okunan ezan nasıldı?'* diye bir araştırma yapacak olsak, elimizde tek bir satır yazılı kaynak yok. Peki notaya alınmış olsalardı bu bir şey ifade edecek miydi? Evet! En azından seçeneklerden bir tanesini görebilirdik ya da birkaç tanesi üzerinde fikir yürütebilirdik! Ve maalesef bu tip çalışmalar için çok geç kaldık.

Şimdi formlardan da bir iki örnek verelim...

Camide özellikle geçmiş zamanda bestelenmiş tesbih örnekleri var. Târihî olarak bunlar biliniyor. İcrâ şekli olarak uzun uzun, hem de bestelenmiş şekliyle mabetlerde yer aldığı da biliniyor. Bunlardan tespit edildiği kadarıyla notaları elimizde mevcut; ama bugünkü camilerimizde okunan tesbihat, biraz daha kısaltılmış ve daha çabuk bitirilen tipte diyelim. Onlardan da bir örnek verelim. Müzikal mânâda daha kısa elbet...

Tekbir örneği, bütün bayramlarda okuduğumuz salât makamındaki. Irak ve salât makamları birbirine çok benzer makamlardır ve bazı kaynaklarda, tekbirin irak makamı olduğu söylenir. O kaynaklarda, Hatip Zahiri Hasan Efendi tarafından bu tekbirin bestelendiği de söylenir. Farklı kaynaklar ise Itrî'ye ait olduğundan bahseder. Kuvvetle muhtemeldir ki, Itrî'ye ait bir beste. Ancak târihî kaynaklarda da böyle bir ikilem var. Ve Salât-ı Ümmiye örneği...

Mîraç kandillerinde okunan, aslında târihî olarak uzun uzun okunduğu bilinen; fakat son birkaç yıl içinde mâbetlerimizde yeniden ihyâ edilmeye çalışılan bir *'mîrâciye'* örneği de dinleyelim...

Mîrâciye'nin şöyle bir özelliği vardır. Konu itibarıyla, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in mîraç hadisesinden bahseden bir eserdir. Ancak süre olarak (tarihsel

bağlamda) Türk müziğindeki en uzun soluklu eser olduğunu belirtmek gerekir. Fatih Camii'nde bir iki yıl art arda, Mîraç Kandili'nde icrâ edildi bu eser. En azından belli kısımları oradaki müzisyenler tarafından icrâ edildi. Şimdi, o kayıtlardan birini dinletmek istiyorum. Bir cumhur vokal örneği...

Şimdi de bir 'mevlid' örneği dinletmek istiyorum. Târihî bir kayıt bu. Taş plak kayıtlarından, Hafız Kemal'in okuduğu bir mevlid...

Eserler taş plaklardan dijital ortama indirildiği zaman; aslında gerçek seslerine kıyasla çok daha tiz karakterli, pek doğal olmayan bir tenor sesi veriyorlar. Ama gerçekte nasıl bir tenor tonuna, rengine sahip olduğunu; maalesef ki ancak tahmin edebiliyoruz. Eski kayıtların bugünkü teknolojiyle aktarılması ve onarılmasıyla ilgili oldukça ciddi bir iş yükünün müzik yapımcılarını beklediğini belirtmeliyim. Öte yandan konuyla ilgili mevcut prodüksiyonları incelediğimizde, bu işlerin son derece titizce yapıldığını da söylemekte fayda var.

Şimdi bir ilahi örneği dinleteceğim.

Eser, bir 'Ramazan ilâhisi' ve cumhur vokaline bir örnek...

Bütün bu cemaatlerin müzikal unsurlarındaki benzerlikler nelerdir? Evet! Temel sorumuz bu aslında. Şu an, makamsal benzerlikleri içeren bir tablo görüyorsunuz. Burada hemen hemen bütün cemaatlerce kullanılan hicaz, hüseyinî, uşşak, rast gibi makamları ve bu makamların orijinal adlarını görebilirsiniz. İstanbul mâbetlerinde ortak olarak kullanılan makamlar, hicaz, rast, ısfahan, hüseyinî, sabâ, acem aşiran, nihâvent, uşşak, acem, segâh ve hüzzam olarak ifade edilebilir.

Tek sesli müzikal yaklaşıma sahip olan mâbetlerin hepsinde, bu makamlarda pek çok müzikal unsuru görmek mümkün. Diğer bir kategori ise, usûllerdeki benzerlikler.

Ritmik dokulardaki benzerliklerin, daha ziyade iki zamanlı ölçülerde yoğunlaştığını görüyoruz. Ancak bunlar çok değişken. Bir mâbette çoğunlukla iki zamanlı usûller kullanılırken; öteki mâbette yedi zamanlı, dokuz zamanlıların kullanılması durumu da karşımıza çıkıyor. Bunların istisnasız hepsindeki ortak nokta ise; müzikal unsurların 'serbest' ve gırtlak namelerine dayalı bir şekilde 'usulsüz' okunmasıdır. Yani belli bir ritmik dokuya bağlı kalınmaksızın icrâ ediliyor olmasıdır.

Süryâniler'de kadın ve erkek sesleri ön plandadır. Rumlar'da ve Ermeni Kilisesi'nde ise erkek sesi etkindir. Presbiteryenler'de kadın ve erkek sesleri iç içe, Yahudiler'de ve Müslümanlar'da da erkek vokali öndedir. Ama geri kalan kategorilere baktığımızda, çalgısal yaklaşımlar açısından çok değişken bir alan görüyoruz. Bu da herhalde cemaatler tarafından tercih edilen özel tınılar olsa gerek...

Biraz önceki kategorilerde nağmelendirmeden bahsetmiştik. Yani söz olarak bir hece ya da çok daha küçük bir söz grubuna; çok daha fazla bir nota grubuyla melodi kazandırılması, eşlik edilmesi. Buna müzikal literatür içinde '*melisma*' deniliyor.

Melismalı yazılarda bu üslup söz konusudur. Bakın yukarıda görülen notada, Ermeni ilâhisindeki melismalı yazı görünüyor. İkincisi, Yahudilerin maftirim ilâhilerindeki melismalı örnek. Üçüncüsü de Presbiteryen ilâhisi örneği.

Şekilde görülen hecelerde, uzayan notalara pek çok nağme, pek çok varyasyon eklemeler ve çıkartmalar; hatta sadeleştirmeler bile yapılabilir. Tabi her ne kadar biz bunu sözlü olarak anlatmaya çalışsak da, aslında duyarak ve görerek meselenin farkına varılması gerekir. Derleme videoda art arda duyacağınız vokal şekilleri, konuyu özetleyecek...

Tabi gırtlak nağmelerine dayalı makamsal bir üslup, genel bir benzerlik üslubu olarak söylenebilir. Tonlamadaki benzerlikle; biraz önce tek tek örneklerini veremeye çalıştığımız kaside, duâ, naat, mevlit, mîrâciye gibi serbest usûllerle söylenen formlarda mevcuttur. Birer dînî mûsikî unsuru olarak hepsinde ortak olan bir 'ilâhî' kategorisinden bahsedilebilir.

Güftelerin kökeni, hemen hemen hepsinde 'kutsal kitap metinleri'dir. İncil, Kurân-ı Kerîm ve Tevrat metinleri kullanılarak müzikal yapılar oluşturulmuştur.

Notasyon şekillerindeki benzerlikler konusunda ise şu söylenebilir... Hemen hemen hepsinde 'neumatik yazı' tipi dönemi var ve zaman içinde çeşitli sıralarla da olsa standart notasyona doğru, yani bugünkü Batı müziğine doğru bir ilerleme oluşmuş.

Konferans için hazırladığım, değinmek istediğim noktalar burada sona erdi. Beni sabırla dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum. Ve İstanbul Aydın Üniversitesi bünyesinde yeni kurulan Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin de hayırlı uğurlu olmasını diliyorum. Beni böyle bir sunumu yapmak için davet ettiğiniz için, başta Sayın Rektörüm olmak üzere emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum. Sağ olunuz...

*İAÜ Rektörü Prof. Dr. Yâdigâr İZMİRLİ
ve Prof. Dr. M. Safâ YEPREM*

Sunucu:

Konuşmacımıza, aktardığı bilgilerden dolayı çok teşekkür ediyoruz. Kendisine plaketini takdim etmek üzere İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Yâdigâr İzmirli'yi sahneye davet ediyorum. Konferansımız sona ermiştir, katılımınız için çok teşekkür ediyoruz...

Kaynakça

- Aksoy, Bülent. 'Bizans Müsîkîsi', Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:5, İstanbul, 1994
- Arel, Hüseyin Saadettin. Türk Müsîkîsi Kimindir, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969
- Bardakçı, Murat. Fener Beylerine Türk Şarkıları, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1993
- Bilge, Yakup. Süryânîlerin Kökeni ve Türkiyeli Süryânîler, İstanbul: Zafer Matbaası, 1991
- Denno, Nimetullah. Süryânî Müziği, (Çeviri: Gabriyel Denno), Resim Matbaacılık, Mardin, 1998
- DURAK, Nihat . Süryânî Ortodoks Kilisesi'nde İbâdet, M.Ü. Sosyal Bilimler Ens. (Doktora Tezi) , İstanbul, 2000
- Ezgi, Suphi. Temcîd-Na't-Salât-Durak, İstanbul, 1945
- Ezgi, Subhi. Nazarî ve Amelî Türk Müsîkîsi, İstanbul Konservatuarı Neşriyatı, ciltI-V, İstanbul, 1933-1953
- Esim, Jak. Yahudi Müsîkîsi', Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:7, İstanbul, 1994
- Gedik, Betül. Eski İstanbul Hayatı ve İstanbul Yahudileri, İstanbul, Pera Orient, 1996
- Maftirim, Hazan Aaron Kohen Yasak Maftirim İlâhiler Korosu, Kalan Müzik, İstanbul, 2001
- Özcan, Nuri. Dînî Müsîkî Formları (Ders Notları) , İstanbul, 2001.
- Öztürk, Mustafa Tâhir . Türk Din Müsîkîsinde Ezan, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001
- Saka, Mustafa. 'Ermeni Müsîkîsi', Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C:3, İstanbul, 1994
- Saka, Mustafa. İstanbul'da Bulunan Doğu Kiliselerinin Pazar Liturjileri Üzerine Müzikal İnceleme, (Danışman: Prof. Filiz Ali) Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuarı, İstanbul, 1992
- Süryânîler - Dînî Müzik, Halk Müziği, Kalan Müzik, İstanbul, 2002
- Süryânî Kadîm Namaz ve Âyin Kitabı, İstanbul, 1986
- Polatyan, Sivart. Ermeni Müziği, Avesta, İstanbul, 1998
- Reinhard, Kurt - Ursula, Türkiye'nin Müziği, Ankara, 2007
- Tura, Yalçın. Dînî Türk Müsîkîsi, İstanbul, 1983
- Uzun, Mustafa. 'İlâhi', Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C:22

- Yeprem, Safa. Gitarda Modal Açılımlar ve Akor Yapıları, Fark Yayınları, Ankara, 2006
- Yeprem, Safa. Türk Cami Müsîkîsi ile Mukayeseli Olarak İstanbul Gayr-i Müslimlerinde Mâbed Müsîkîsi (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004
- Zemiroğlu Türk-Sefarad Sinagog İlâhileri, Los Paşaros Sefaradis, Gözlem Gazetecilik, İstanbul, 2002

Web Kaynakları

http://www.minidev.com/kulturler/kulturler_ermen_i_muzik1.asp

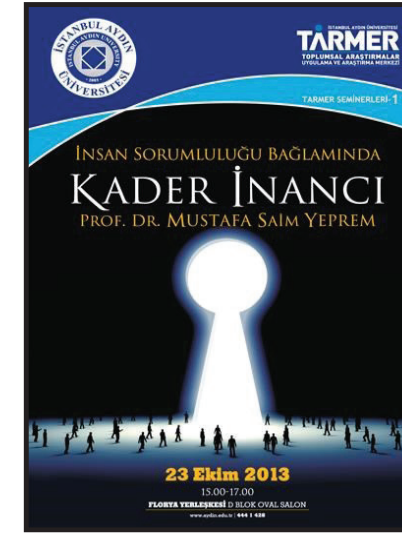
<http://www.twpc93.com>

(Süryânîler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler'in kutsal günleri ve tarihleri hakkında bilgiler hakkında bilgiler)

'KADER İNANCI'

23 Ekim 2013

Konuşmacı: Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
TARMER Müdürü

Doç. Dr. Muallâ GÜLNAZ KAVUNCU:
(TARMER Yönetim Kurulu Üyesi)

Hoş geldiniz arkadaşlar... Biliyorsunuz, okulumuzda yeni bir merkez kuruldu. Kısaltılmış adı TARMER ve açılımı da, Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Değerli hocamız Prof. Dr. Mustafa Sâim Yeprem, bu merkezin müdürü. Kendisi ile TARMER çatısı altında; 'TARMER Söyleşileri' başlığı ile bir konferans dizisi başlattık. Ve bugün de ilkinini veriyoruz. Sizleri her zaman bekliyor ve çok yararlı olacağına inanıyoruz.

Ben daha önce hocamızın 'kader' konusundaki bir konuşmasını dinlemiştim ve gerçekten kafamdaki çoğu soru işaretine cevap bulduğum bir konuşma olmuştu! Çok yararlanmıştım. Umarım bu söyleşi de sizin için öyle olur diyorum ve sözü değerli hocama bırakıyorum...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Sevgili öğrenciler, hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Hoş geldiniz... Muallâ Hoca Hanım'ın bahsettiği gibi; İstanbul Aydın Üniversitesi Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak, bu yılın Mart ayında faaliyete başladık ve birtakım etkinlikler planladık.

Toplumumuzun ilgilendiği, merak ettiği, özellikle de üniversite çağındaki gençlerin ilgi alanına giren konuları burada karşılıklı soru, cevap ve tartışma şeklinde ele almaya gayret edeceğiz.

27 Mayıs 2013 tarihinde, *'Dinlerin Ortak Dili: Müzik'* başlıklı ve içinde müzik gösterileri de olan bir konferans gerçekleştirdik. Ancak 27 Mayıs gününün hem öğretim yılının sonuna denk gelmesi, hem de yeterli bir tanıtım yapılamaması sebebiyle çok fazla duyuramadık. Tabi etkinliğin kayıtları arşivimizde mevcut ve kitaba dönüştürülmüş şeklini de yayınlayacağız.

Bu etkinlikte; İstanbul'da yaşayan, çeşitli din ve düşüncelere bağlı olan kesimlerin müzikal açıdan incelenmesi gerçekleştirildi. Hristiyanlar, Ortodoks Hristiyanlar, Katolik Hristiyanlar, Presbiteryenler, Yahudiler, Müsevîler ve Müslümanlar'ın dinî müziklerindeki ortak noktaların ele alındığı, örneklerin gösterildiği bir etkinlik oldu.

Ve bu kesimlerin dinleri, inanışları tamamen farklı olsa bile; ortak noktalarının hemen hemen yüzde doksanın üzerinde olduğu görüldü. Zaten bu güçlü ortak payda vesilesi ile etkinliğe *'Dinlerin Ortak Dili: Müzik'* adı verildi. Bazen ilk bakışta *"Bizim müziğimiz!"* dersiniz; hâlbuki o tamamen bir başka dinin müziğidir. Kısacası; müzikte 'bizim müzik', 'onların müziği', 'ötekilerin müziği' diye bir ayırım yoktur. Farklılıklar dışlayıcı, ayırıcı nitelikte değil, birleştirici zenginlikler olarak kabul edilmeli; böyle algılanmalıdır.

İşte bizim merkezimiz de; kültürümüzü meydana getiren unsurların dil, din, ırk farkı gözetmeksizin ve farklılıkları zenginlikler olarak kabul eden yönünü ön plana çıkarmayı hedeflemektedir. Dolayısıyla ayırıcı, dışlayıcı, ötekileştirici nitelikte hareket etmeyi değil, bunları birlikte yaşamının renkliliklerini, zenginliklerini fark eden bakışı güçlendirmek istiyoruz.

TARMER Müdürü
Sn. Prof. Dr. M. Sâim YEPREM'in Konuşması

Geçtiğimiz ders yılının sonunda, 27 Mayıs 2013 günü; bu anlamda dışa dönük ilk etkinliğimizi gerçekleştirdik. *'Dinlerin Ortak Dili: Müzik'* başlığının anlamını ifade ettim! Önemli olan, bir toplumda o kültürü meydana getiren çeşitli unsurların renkliliğine odaklanabilmektir. Bu unsurlar o toplumun gruplara ayrılmasını, birbirini ötekileştirmesini sağlayacak şekilde ayırıştırıcı ve dışlayıcı değil; o toplum kültürünü zenginleştirici, güçlendirici değerler olarak algılanmalıdır. Yani merkezimizin ana fikri budur.

Zaman içinde bu fikrin uygulamalarına ait örnekleri vereceğiz. İlk örneğimiz olan *'Dinlerin Ortak Dili: Müzik'* etkinliği de, bu anlamda oldukça iyi bir başlangıç oldu. Bu adımın ikincisi de yine bu yıl Mayıs ayında, *'Toplumların ve Dinlerin Ortak Dili Müzik'* başlığı ile ve din kavramı biraz daha genişletilerek icrâ edilecek. Toplumların da ortak dili müziktir. Yani birinci uygulamadaki çerçeveyi genişletiyoruz.

Orta Asya'dan, Çin'den Anadolu'ya ve Avrupa'ya kadar; Türkistan, Türk dilleri, Çin, Hindistan, Pakistan, Irak, İran müziklerinden de örnekler verilmek sûretiyle, Türk müziğine kaynaklık eden müzikler de dâhil olmak üzere, geniş bir çerçevede bunun analizi yapılacak. *'Azınlıklar'* dediğimiz farklı inançlara mensup kişilerin müziklerine ait örnekleri irdeleyeceğiz ve onların felsefesini bizzat kendilerinden dinleme imkanına sahip olacağız...

Seminer konularının seçimini yaparken; üniversiteye geldiğim günden beri en çok muhatap olduğum konulardan birini anlatayım diye düşündüm. O da *'insan sorum-*

luluğu bağlamında kader inancı ' meselesi! Nereye gitsem, karşıma çıkan bir konu bu. İnsanlar ilahiyat kökenli biri olduğumu anladıkları andan itibaren; hemen kader sorusunu soruyorlar.

İşte “*Ezelden bizim İstanbul Aydın Üniversitesi'nde öğrenci olacağımız belli miydi değil miydi, belliyse ben niye imtihanı kazanamadım? Belli değilse ben niçin buraya geldim!*” vs. gibi birçok soru! Ya da “*Ne yaparsam yapayım, eğer benim alımda imtihanlara girip boş dönmek yazılıysa; hiçbir şekilde başarı sağlayamam!*” gibi inançlar...

Kader denilen şey bir inanç mıdır, bir bilgi midir; yoksa dîni bir inanç parçası mıdır? Ya da geleneksel bir yapı mıdır? Bu konuda size bazı ufak ipuçları vereceğim. Ama konunun daha detaylı olarak açılmasına, sizin sorularınız yardımcı olacaktır...

Arkadaşlar, “*Kader acaba bir bilgi midir, inanç mıdır?*” sorusundan başlamakta fayda var. Kader bir inanç mıdır, bilgi midir, bir bilgi türü müdür, inanç mıdır acaba? O zaman konu kendiliğinden; felsefenin bilgi problemi ile ilgili alanına, yani epistemolojiye geliyor ve meseleye de buradan başlamak gerekiyor. Bilginin tanımı nedir? Yani bilgi dediğimiz şey nedir? Onu iyice bilmemiz lazım ki, inancın ne olduğunu ortaya koyabilelim.

Bilgi türü, ‘bilginin kaynağı’ ve ‘bilginin değeri’ şeklinde iki ana başlık altında ele alınıyor. Ve bilginin kaynağı ve bilginin değeri açısından baktığımız zaman, çeşitli tanımlarla karşılaşırız. Her filozof kendi sistemine uygun bir tanım ortaya koymuş ve sistem mantığına göre, diğer alanlardaki görüşleriyle tutarlılık arz edecek şekilde o konuyu ele almış.

Kader dediğimiz olay bizim inançlarımız içinde de yer aldığı için, biz epistemolojide işimize yarayacak olan bilgi tanımlarını seçeceğiz. Tabi bütün bilgi tanımlarını değil, işimize yarayacak olanları! Zaten devamlı sûretle yapılan da budur.

Bir konuyu ele aldığımız zaman, meseleye sadece bir açıdan yaklaşırsanız; o açıdan tutarlılığı sağlamak üzere aradaki konularda hep, o tutarlılığı sağlayan alternatifleri tercih edersiniz. Eğer meydana getirdiğiniz kompozisyon, başlangıçtan sona kadar tutarlılık taşıyorsa; o tutarlı bir görüş sistemidir.

Sonucu beğenmediğiniz zaman aradaki bir elemana itirazda bulunamaz, sonucu protesto edemezsiniz. Mantıklı bir itiraz; doğrudan o sonuca değil, sizi o sonuca götüren yol üzerinde yapılmalıdır. Eğer o yolu sağlam bulmuyorsanız o yol üzerinde tartışma yaparsınız ve sizi getiren sonuç kendiliğinden değişir. Tabi ondan sonra

sonuç üzerinde birtakım mülahazalar ortaya koyarsanız! Dolayısıyla şimdi, bilgi dediğimiz kavramı irdeleyeceğiz ve duyu organlarıyla elde ettiğimiz bilgi üzerinden yürüyeceğiz. Buna, ‘*kesin bilgi*’ diyoruz. Ancak duyu organlarıyla elde ettiğimiz ‘*kesin bilgi*’, sağlıklı duyu organlarının kendi alanlarında verdiği bilgi olmalıdır. Çünkü beyin yapısı, bize bir şey gördüğümüz zaman onun kokusunu da hatırlatabilir. Bir şeyi gördüğümüz zaman; onun sertliğini, sesini de hatırlatabilir. Gördüğüm zaman, “*Onun iyi kokup kokmadığını gördüm.*” diyemem. ‘*Gördüm.*’ dediğim zaman; ben de görmeye ait meydana gelen bilgi, göz dediğimiz görme organının ihtisas alanı içinde olmalıdır. Biz buna eski dilde, ‘*görme şanıdan olan*’ diyoruz. Yani görülebilecek şeyler hakkında gözün verdiği bilgi, bilgidir. Ama beynimiz, o bilgiye diğer duyu organlarımıza ait bilgileri de katarak algılar. Ve o katkılar, bilgi kategorisinde görme bilgisi olarak mütalaa edilemez.

Görmeyle ilgili verdiğim bu bilgiyi, diğer duyu organlarına rahatça monte edebilirsiniz. Örneğin işitme duyusu! İşitme organının verdiği bilgi, işitme alanına ait kesin bilgi kabul edilir. Onun meydana getirdiği çağrışımlar veya beynimizin idrak ya da algılama safhasında eklediği unsurlar; o alanın bilgisi olarak kabul edilmez. Yani “*Ben kulağımla bir ses işittim, o ses o cismin çok katı olduğunu gösteriyordu.*” yahut “*O sesi ben bilirim, pis kokan bir şeyin sesidir!*” gibi ifadeler olmaz. Sizin aklınıza böyle ihtimaller de gelir; ama kesin bilgi olarak delil teşkil eden şey, işittiğiniz sestir. Bu çok önemli. Yani ‘kesin bilgi’ nin yolu, duyu organlarıyla elde ettiğimiz bilgilerdir. Kelâm dilinde biz bu çeşit bilgiye, ‘*havâss-ı selîme* ile elde edilen ilm-i yakîn’ diyoruz. Yani ‘sağlıklı duyu organları ile sağlanan kesin bilgi’ anlamında. Tabi ikinci tip bilgilerimiz de vardır. O da; beynimizin akli istidlâller yoluyla, mantık kurallarına göre ürettiği bilgilerdir. Çünkü bütün bilgilerin üretimleri, beyinde sonuca ulaşır. Ama duyu organlarımızda doğrudan elde ettiğimiz ya da gözlemlerle edindiğimiz bilgiler değil! Onlardan hareket ederek, mantığımızı kullanarak edindiğimiz bilgiler! Biz buna, ‘istidlâl’ diyoruz. Yani ‘akıl yürütme’ sûretiyle elde ettiğimiz bilgiler. Bu iki bilgi türü, bir kategori meydana getiriyor. Bu bilgilerin son noktasından sonra ise, ‘*inanç*’ kısmı başlıyor. Yani bilginin tükendiği noktadan itibaren!

Bu noktada şöyle kestirme bir ifadeyle konuyu çerçevelemek mümkün! İnanç-bilgi ilişkisi, doğrusal bir ilişkidir. Bilginin başladığı yer, duyu organlarımızın yaratılıştaki hudutlarıyla sınırlıdır. Yani gözümüz, belirli bir alanı algılar. Yine kulağımız, belirli frekanslar arasındaki ses dalgalarını algılar. Burnumuzun algılayabileceği koku aralığı da yine ölçülmüştür. Sonuç olarak, hep yaratılıştaki duyu organlarımızın kendi özel alanlarına tahsis edilmiş sınırlar içindeki bilgilerle hareket ederiz ve sadece bu bilgiler kesin bilgilerdir.

Dikkat ederseniz, burada öncekinden farklı bir şey daha söylemiş oluyorum. Duyu organlarının kendi özel alanlarına ait verdiği bilgiler kesin bilgilerdir ve o özel alanlar içinde de kendilerinin normal yapısındaki sınırlar söz konusudur. Yani biri kalkıp da, *“Ben baktığım zaman ultraviyole ışınlarını da görüyorum!”* derse; o bilgi bizim alanımızda bilgi olarak kabul edilmez. Çünkü normal sınırların dışındadır. Normal sınırların altındaki ve üstündeki bilgi de, kesin bilgi olarak kabul edilmez. Bu çok önemli bir başlangıç ve biz buna ‘bilgi’ diyoruz. Bu tarz bilginin bittiği noktadan itibaren de ‘inanç’ başlıyor. Bilginin sınırı içinde giden inanç olmaz. Yani, inanç alanında bilgi olmaz. Bu da fevkalade önemli unsurlardan biridir. Kader dediğimiz kavram acaba bir bilgi midir, inanç mıdır? Şimdi yeniden buraya dönelim...

Kelime anlamı itibarıyla Türkçe’de de kullandığımız bir kelime var. *“Bu kadar da olmaz canım!”* diyoruz ya; işte oradaki ‘kadar’ kelimesi, ‘kader’dir. Ancak Türkçe’de telaffuzu bozulmuş bir kelimedir. ‘Mikdâr’ diyoruz Türkçe’de! Yani ‘ölçü’ demek. ‘Mukadder’ aynı kelimedenden türetilmiş. ‘Ölçülü’ demek! Günlük Türkçe’de kullanılan ‘miktar’ ifadesi, bozuk telaffuzdur. Çünkü ‘mikdâr’ kelimesinin kökü ‘kader’dir. ‘Miktar’ın kökü ise ‘katre’dir. Ayrıca ‘kader’ kelimesinden türetilmiş bir başka kelime daha var. O da ‘takdir’ kelimesi. ‘Bir ölçüye koymak’ demek! Burada ‘k’, ‘d’, ‘r’ harfleri geçiyor; ama bu ‘k’, ince ‘k’ değil. Arap dilindeki ‘Kaf’ harfi, kalın k’dır. Yani ‘Ka-De-Ra’ şeklinde.

İslam inançları, Kur’ân-ı Kerîm’de belirtilen inançlarla sınırlıdır. Bir konu Kur’ân-ı Kerîm’de belirtilmiyorsa, onu İslâm’ın inancı olarak kabul etmek mümkün değildir. ‘Kader’ kelimesi de Kur’ân-ı Kerîm’de, doğrudan doğruya ‘kader’ olarak

geçiyor ve anlamı da ‘ölçü’. *“Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık!”* âyeti var. *“Biz her şeyi bir kadere göre yarattık!”* (Kamer Sûresi - 49. Âyet) diyor aslında. Yani varlık dediğimiz her şeyin bir ölçüsü var. Olaya hangi açıdan bakarsanız bakın, o alanda ölçü birimleri var. Uzunluk, genişlik, derinlik, ağırlık, katılık, sertlik, manyetik güç! Aklınıza fizik açısından, kimya açısından, yani madde yapısı açısından ne kadar yön geliyorsa; o kadar yönün de ayrı ayrı ölçü birimleri var.

İşte ölçülebilirlik açısından varlığın taşıdığı ölçüler, onun ‘kader’idir. Yani, ‘mikdâr’ demektir aslında. Şurada bir mobilya var! Bu mobilya rengi kahverengi, sertliği şu ölçüye tâbî, molekül yapısı böyle, o molekülü meydana getiren atomların yapısı şöyle vs. gibi; fizik, kimya, biyoloji, alanında ne kadar ölçülebilir unsur varsa, öge varsa, onlarla ilgili ölçülerin tamamı kaderdir. Biliyorsunuz ki; maddenin dış yapısına ‘fizik’, iç yapısına da ‘kimya’ diyoruz. Ne kadar ölçü birimi varsa, o ölçü birimleri o varlığın kaderidir. Bunu açıkça, Kur’an’da söylüyor Allâh.

Ayrıca aynı kökten türemiş olan ‘takdir’ kelimesi de önemli. Yani ‘ölçü koymak’. Biz bu kelimeyi, Türkçe’de de kullanıyoruz. Ölçülebilir değerler açısından varlığa bir değer koymak. İşte buna ‘takdir’ deniliyor. Kur’ân-ı Kerîm’in yüzlerce âyetinde ‘takdir’ kelimesi geçiyor. Bakıyoruz ve o ‘takdir’in hangi alanlarda kullanıldığına dikkat ediyoruz! Ve bakınca görüyoruz ki; Allâh Kur’an’da takdir kelimesini, ‘tabiat kanunları’ için kullanıyor. *“Zâlike takdir’ul azîzil alîm!”* diyor. *“Bu, ‘Aziz’ ve ‘Alîm’ olanın koyduğu ölçüdür.”* demek yani! Ayrıca o ölçülerin ne için konduğu da örneklerle anlatılıyor.

Deniyor ki: *“Güneş kendi eksenini etrafında döner. Bu, Allâh’ın koyduğu kaderdir. (Yâsîn Sûresi - 38. Âyet) Ay bir taraftan başlar, döner; sonra tekrar eski hâline erişir. Yani önce böyle incecik başlar, sonra gelişip yarım ay haline gelir, daha sonra dolunay olur ve sonra da dolunaydan yine hilal hâline geri döner.”* İşte bunu anlatıyor âyet. Ve sonunda da diyor ki: *“Bu, Allâh’ın koyduğu takdirdir.”* Yani Allâh’ın koyduğu ‘kader’dir. (Yâsîn Sûresi - 39. Âyet)

Sonra bakıyoruz; Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyet, tabiat olaylarından bahsediyor. Tabiat olayları; yani yağmurun yağması, yeryüzünde tohumdan bitkilerin çıkması, ağaçların büyümesi, Güneş’in doğup batması, mevsimlerin değişmesi. Bu olaylar anlatılıyor ve bunun üzerinde düşünmemiz istenirken; *“Bu, Allâh’ın koyduğu ölçüdür; kaderdir.”* deniliyor.

Baktığımız zaman, ‘kader’ kelimesinin ‘tabiat kanunları’ ile bağlantılanan bir kelime olduğunu görüyoruz. O hâlde Kur’ân-ı Kerîm esas alındığı zaman; ‘kader’i ‘tabiat kanunları’nın bir başka adı olarak algılamamız gerekir.

Büyük İslâm âlimi ve düşünür İmam Gazâli, en son eseri olan İslâm hukuku metodolojisiyle ilgili bir kitabında (El-Mustasfâ); ‘Sünnetullah’ denilen, ‘*Allâh’ın kâinâtı idâre etmekteki âdeti*’ diye tercüme edebileceğimiz tabiat kanunlarının, ‘*kader*’ olduğunu söylüyor. Kader budur yani! Tabiat kanunları.

Şimdi bu anlamda ‘*insan kaderi*’ nedir, ona bakalım. Bu anlamda insanın kaderi, yaratılıştaki çeşitli ölçülere bağlıdır diyebiliriz. Örneğin insan beyninin şu ölçüye, şu ağırlığa, şu ebattaki kıvrımlara, şu hücre yapısına ya da şu kadar bilgi depolama kapasitesine sahip oluşu gibi özellikler bununla ilgilidir. Normal, prototip bir insan beynindeki ölçüleri düşünün yani.

Başka bir örnek de, gözden verilebilir. Biraz önce konuşmuştuk bunu! Gözün, belirli dalga boyları arasındaki renkleri almaya müsait olduğundan söz etmiştik. Kulak da yine aynı şekilde belirli frekanstaki dalgaları almaya müsaittir. Yani vücudumuzun, ölçülebilir değerler cinsinden taşıdığı bütün değerler; bizim kaderimizdir. Kader budur yani. Yaratılıştaki bize verilmiş olan bu ölçülerdir.

İşte bir bacak kemiği, eğer bir erkek bacağıysa; 1.600 kg yük taşıyabilir güçtedir. Ona 2 ton güç bindirirseniz patlar. Çünkü kapasitesi budur! ‘*Normal bir prototipin, insan kaslarının minimum, maksimum değeri şudur; şu kadar güç çekimi yapar, şu kadardan daha fazla güçte çekerseniz kopar ve kaslar dağılır. Maksimum ve minimum miktarları şudur.*’ gibi bilgiler bu çerçevededir. Ya da ‘İnsan midesinin yapısı şu miktarda şu maddelerden oluşur, şu yoğunluktaki şu aside bu kadar tahammül eşiği vardır.’ gibi cümleler de yine kader çerçevesindedir. Kader, ‘ölçü’ demektir sonuçta. İnsanın ölçüleri demektir.

Kaderi eğer ‘bilgi’ seviyesinde düşünürsek, işte tüm bu ölçüler kaderdir. Yani bu olayların, bu kurallar kümesinin; varlık âlemindeki, kâinâtın işleyişi sırasındaki bu yapının kader olduğunu söyledik. İşte, maddenin statik yapısının ötesinde mikro fizik kademesine indiğimiz zaman; meydana gelen hareketliliğin belirli kurallar içinde cereyan ettiğini görürüz. Doğal olarak o kuralların yürüyüşü ve işleyişi; daha önce o varlık için konulmuş değerler (kader) çerçevesinde işliyor.

Mesela, biraz önce verdiğimiz örneğe dönelim. 1.600 kg bacak kemiği çekiyormuş dedik. Ya da 1.700 olsun, 1.500 olsun; fark etmez. Bir örnek! Bu mevcut ölçüler içinde rahatça işleyebilir. Ama 2.000 kg’lık bir yükü bindirdiğiniz zaman da çatır çatır kırılır. İşte 2.000 kg’lık yükü bindirdiğiniz zaman kırılması, 1.600 kg’a kadar bindirdiğiniz zaman dayanması; hep bu ölçü meselesi ile ilgilidir. Ve bu işleri yapılması, yani kuralların reel dünyada meydana gelişi; ‘*kazâ*’ dediğimiz olaydır. ‘*Kader*’ dediğimiz,

kurallardır; o kuralların realize edilmesi, ortaya çıkması ise ‘*kazâ*’ dediğimiz olaydır. ‘*Kazâ*’ ve ‘*kader*’, birbirini tamamlayan iki kavramdır. Kader; ölçüler ve kurallardır. O ölçü ve kuralların varlık âlemine çıkması, işlenmesi, gerçekleşmesi ise *kazâ*’dır.

Biliyorsunuz, normal trenler belirli bir hıza dayanıklı yapılmıştır. Raylar da yine belirli bir ağırlığa göre düzenlenmiştir. Onun üzerinden 160 km, 200 km, 300 km hızla giden bir hızlı tren geçemez. Hızlı trenin raydan geçmesi için, o hızlı trenin hızı sırasında meydana getirdiği basınç, darbe ve hareketlilik; o güce dayanacak vasıfta ray gerektirir. Yani belirli bir ölçüye göre hesaplanmak durumundadır. O güce dayanacak vasıfta konum ve yine aynı şekilde ona uygun zemin olmalıdır. Kısacası tüm bu kurallar, kaderdir işte! “*Şu sertliktedir, şu boydadır, şu açıdadır, ikisinin aralığı şu kadar milimetredir ve şu sertlikte demir ya da metal kullanılmıştır.*” dediğiniz zaman, bunların hepsi kaderdir.

Böyle yapılmış olan bir trenin o raylar üzerinden sâlimen geçmesi *kazâ*’dır ve kadeere uygun olarak meydana gelmiştir. Ama hızlı treni, normal bir trenin yürümesi için geçerli olan raydan geçirirseniz ne olacaktır? Hafif bir virajda muazzam bir merkezkaç gücü uygulanacaktır ve ray parçalanacaktır. Yahut dönemeçte değil herhangi bir sallantıda parçalanacaktır! Vagonlar dağılacak ve insanlar ölecektir. Peki bu da kader midir? Evet, bu da ‘*kader*’dir. Nasıl kaderdir? Çünkü o yapının o hıza dayanamaması kuraldır ve o hıza dayanamamıştır. Bu kuralın meydana gelmesi de ‘*kazâ*’dır. Zira 80 km hıza dayanıklı raydan 160 km hızla geçerseniz, o ray dağılacaktır. *Kazâ* ve *kader* ilişkisi, budur işte.

Hatırlarsanız, Pamukova’da normal tren yolundan 160 km hızla hızlı treni geçirdiler ve raylar dağıldı; trenin vagonları döküldü, insanlar öldü. Ardından Ulaştırma Bakanlığı’na sordular. Bakanlık da, “*Ne yapalım, bu takdir-i ilâhidir; kaderdir!*” dedi. Sonrasında bu açıklamayı bana da sordular. Hürriyet Gazetesi’ydi hafızam yanıltmıyorsa! “*Bu kader midir?*” dediler ve ben de “*Kaderdir!*” dedim. Peki bu, nasıl kader olabilir? 80 km hıza mütehammil (dayanıklı), “*Ancak takdir edilen o ölçüler içinde sağlıklı hareket edilebilir.*” demektir. Dolayısıyla yüksek hıza dayanıksız ray üzerinden 160 km hız yapan treni götürürseniz, o rayın parçalanması kaderdir. Tabi 80 km hızla geçen bir tren gönderirseniz, o zaman da parçalanmaması bir kaderdir. Ben bu tespitleri yaptığımda, ‘*Hocam, laf cambazlığı yapıyorsunuz!*’ deniyor. Oysaki laf cambazlığı yapmıyorum, gerçeği söylüyorum.

İkinci Halîfe Hz. Ömer Kudüs’ü, başka bir rivayette de Şam’ı fethetmeye gidiyormuş! Şehre yaklaşmışlar. Haberciler gelmişler ve ‘*Aman sakın gitmeyin, orada vebâ salgını var!*’ demişler. Hz. Ömer hemen ordu komutanına dönmüş ve ‘*Der-*

hal Medine'ye dönüyoruz!' demiş. Bu kader tartışmaları, o zaman da var tabii! Sonra bir grup çıkmış ve *"Sen Allâh'ın kaderinden mi kaçırıyorsun? Eğer bizim kaderimizde ölmek varsa, Kudüs'e gider ölürüz! Kaderimizde ölmek yoksa, orada vebâ da olsa ölmeyiz; hiçbir şey olmaz!"* demiş. Hz. Ömer'in verdiği cevap çok enteresan! Bakınız, bu yanıt Müslümanların kader inancını belirtir aslında; *"Kudüs'e gidip vebâdan ölmek bir kaderse, oradan kaçıp Medine'de yaşamak da bir kadedir. Ben Allâh'ın bir kaderinden öbür kaderine gidiyorum!"* çünkü ikisi de kadedir.

Peki nedir kader? Tekrar ediyorum; tabiiatta ölçülebilir değerler cinsinden ne varsa, bu kural ve kanunların hepsi kadedir. O ölçülebilir cinsten değerlerin realize edilmesi, ortaya çıkması ise kazâdır. Bu, yine Kur'ân'ın ifadesine göre Allâh'ın takdir ettiği, koyduğu ölçülerdir ve Allâh, bu ölçüleri kıyamete kadar bozduurmayaçağını söyler. *"Ben değiştirmeyeceğim."* der. Âyetin anlamı, net olarak bu. *"Sen asla tabiat kanunlarında bir değiştirme, bir farklılaştırma görmeyeceksin."* deniliyor. (Fetih Sûresi - 23. ve 24. Âyetler)

Allâh her şeye kadir değil mi? Elbette kadir. Allâh sözünde de sadık mı? Elbette sadık. Ve *"Ben değiştirmeyeceğim."* diyor. *"Bunda hiçbir zaman değiştirme görmeyeceksiniz."* diyor. Buraya kadar Allâh'ın sıfatları açısından, Kur'ân-ı Kerîm'deki 'kader' ve 'kazâ' kavramlarını anlattım. Bu açıdan, sistemin kavranmasında hiçbir problem görünmemektedir.

Arkadaşlar, meselenin problem teşkil eden yönü; belirli özelliklere sahip bir insanın, 'zorunlu varlık - Vâcibu'l-Vücûd' olan Allâh'ın sıfatlarını idrak etmekteki imkansızlığıdır. Allâh'ın varlık olarak en önemli sıfatı, 'zamandan ve mekandan münezze olma'sı'dır. Düz Türkçe ile ifade edecek olursak şöyle deriz; *"Allâh için, zaman ve mekan kavramları yoktur."* Yani Allâh'ın kendisi (zâtı) için geçerli zaman ve mekan yoktur. Ama biz yaratılmışlar, idraklerimizi hep 'zaman' ve 'mekan' pers-

pektifinden oluştururuz. Yani zaman ve mekan kavramları; yaratılmışlar için geçerli, izâfî, değişken, yaratılmış (mahlûk-hâdis) kavramlardır. Kesinlikle Allâh'a hiçbir yönüyle nisbet edilemezler.

Allâh'ın sıfatları bize, bizim yaradılışımızda sahip olduğumuz sıfatlar cinsinden bildirilmiştir. (İmam Gazzâlî, bunun bizde 'nisbî idrak' oluşturacağını söylüyor.) Ne var ki 'zamandan ve mekandan münezze olmak / zamansızlık - mekansızlık', bizde bulunmayan ve hiçbir zaman kavrayamayacağımız bir özelliktir. Ama bizde nisbi idrak sağlanması için bizim anlayabileceğimiz 'ezel' ve 'ebed' kavramları söylenmiştir.

Bizim kendimizi esas alarak bizden önce olmanın sonsuz boyutuna 'ezel-kıdem', bizden sonra olmanın sonsuz boyutuna da 'ebed-baka' adı verilir. Sonsuzluk içinde ez el ve ebed kavramlarını belirleyen alamet, bizim kendimizin var olduğumuz noktadır. Bizim yerimize dünyayı-kâinâtı koyarak da düşünebilirsiniz. Örnekteki 'biz'i kaldırırsanız, 'ezel' ve 'ebed' çakışır; '0', yani 'zamansızlık-mekansızlık' ortaya çıkar.

Bu açıklamalardan sonra, zaman ve mekan kavramlarıyla ilişkili hiçbir hususun Allâh'a nisbet edilmesinin mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu fasıldan olmak üzere 'önce' ve 'sonra' gibi soruları (zaman kavramlarını içerdiği takdirde) soramayız. *"Allâh önceden biliyordu, bildiği hâlde niye önlemedi?"* gibi...

Dînî edebiyatımızda çok önemli yeri olan Süleyman Çelebi, *"Vesîletü'n-Necât"* ismini taşıyan Mevlîd-i Şerîf'inin muhtelif mısralarında; Allâh'ın bu tür sıfatlarını çok güzel ifadeyle dile getirir...

Şeş cihetten ol münezze zü'l-Celâl – Bî kem û keyf âna gösterdi Cemâl
Bir fezâ oldu o demde rû-nümâ – Ne mekan var anda ne arz û semâ

Buraya kadar, olayların Allâh'ın sıfatları açısından ve bizim idrakimiz dışındaki zaman kavramından ve buna bağlı ez el-ebed ifadelerinden bahsettim. Şimdi bazı örneklerle, inanç faslında halkımızın problem gördüğü bazı hususlara temas edelim. Öncelikle zihnimizde problem oluşturan hususların izalesinde kullanılmak üzere bazı temel prensipleri de ilaveten burada zikretmek mecburiyeti vardır.

Allâh'ın sıfatlarının mahlukatta (yaratılmışlarda) görülmesine tasavvuf dilinde 'tecellî etme' (görünme-yansıma) denir. Felsefe ve kelâm dilinde aynı konu, yani Allâh'ın sıfatlarının yaratılmışlar üzerindeki etkisi; 'taalluk etme' olarak ifade edilir. Şimdi bu terminolojiyi kullanarak şu kaideyi söyleyelim; *"Allâh'ın ilmi, iradesi, kudreti, yaratması (Tekvin); aynı anda taalluk eder."*

Yukarıda detaylı bir şekilde dile getirdiğimiz, tabiat kanunlarının-ilâhî kuralların-Sünnetullâh'ın, yani 'kader'in oluşması ile bunun tahakkuku dediğimiz 'kazâ' arasında, Allâh'ın sıfatları açısından bir zaman yoktur. Kader kuraldır, kazâ realitedir. Kader ile kazâ arasındaki zaman algısı ise tamamen izâfî ve bize mahsustur. Nitekim Yâsîn Sûresi'nin 82. âyetinde şöyle buyrulur; "O bir şeyi irâde ettiğinde, ona 'Ol!' der ve hemen o da olur." Yani Allâh'ın iradesi, emri, tabii ki bilgisi, yaratması; aynı andadır. Burada yaratılacak olan şeyin, nasıl yaratılacağı bilgisi; Allâh'ın ilmidir. Mülk Sûresi'nin 14. âyetinde de, "Yaradan bilmez mi?" şeklinde buyrulur. (İbn-i Rüşd) Sonuç olarak; halkımız, 'takdir' ile 'kazâ' arasında Allâh açısından zamansızlık olduğunu bilmediği ve kavrayamadığı için, kendi zihninde 'ezelde takdir' kavramına bir zaman boyutu eklemektedir. Böylece zamanı geldikçe o olayların gerçekleşmesi noktası da, halk dilinde 'alın yazısı' dediğimiz kavramı doğurmuştur. Tabii bu mecâzî bir ifade! Alnımıza yazılan bir şey yok normalde. Bu bir ölçü ve halkımız bunun böyle olduğuna inanıyor.

Aslında bir püf noktası var. O püf noktası bilinmediği için; insanın aklında ciddi mânâda çelişkiler, tereddütler meydana geliyor. Yani Allâh bunun böyle olacağını biliyor ve onu öyle yaratıyorsa, burada benim sorumluluğum ne? Örneğin beynimi patlatsam bile sınıfı geçemeyecek, okuldan atılacaksam ne diye çalışayım? Ayrıca bundan dolayı niye sorumlu olayım?

Gelip her gün biri beni alnımdan vuracaksa, benim kaderimde alnımdan vurulmak varsa ve onun kaderinde de beni alnımdan vurmak varsa; başka türlü olamayacak demektir! O zaman o kişi niye katil olduğu için sorumlu olsun? Ve benim hayatım niye heder olup gitsin? Adalet mi bu? Ve bu, niye başkasının değil de benim başıma geliyor?

Bakın, bu tarz inanışlar halk arasında çok yaygındır. Mesela evlenme noktasında ruh ikizini bulmak gibi! Filanın falanla evlenmesi ezelde takdir edilmiş, illâ onu arayıp bulmalı; ondan başkası olmaz gibi!

Sonuçta halk inançları içinde çok çeşitli versiyonları görülen, bu tarz bir kader inancı var. Bunun bizim inançlarımız açısından incelenmesi gerekir. Bakınız, inanç dedim. Artık bilgi sınırından öteye geçtik yani. Burada bilgi yok artık. Çünkü bilgi olsa inanç olmaz, inanç olduğu zaman da bilgi olmaz. Bilgiyle inanç, hiçbir zaman beraber bulunamaz. Çünkü o, lineer bir hareket hâlinindedir. Biri, bir diğerinin bittiği yerde başlar ve bilgiyle inancın bir çakışma noktası olmaz. Bilgi biter, inanç başlar.

'Zaman' ve 'mekan' kavramları, Alman filozofu Kant'ın da söylediği gibi iki ayrı formdur. Biri insan zihninin iç formu, diğeri de dış formudur. Bizdeki zaman algısını farklılaştıran ise, beynimizin yapısıdır. Yani bize, insana ait olan beyin yapısı!

Fransız filozoflarından Bergson'u duymuşsunuzdur. Henri Bergson, 'iç süre' denilen bir kavramdan söz eder ve psikolojik bir zaman tanımı yapar. Psikolojik bir süre algısı yani. Esasen beyinde nöron hareketleri olmuşsa, bir zaman geçmiştir. Bir zaman geçmişse, bir hareket meydana gelmiştir. Bu cümleyi tersine de söyleyebilirsiniz. Bir hareket meydana gelmişse, bir zaman geçmiştir. Durum, bu algıdan ibarettir.

Şimdi elektro-ensefologram kullanılmak sùretiyle birtakım testler yapılıyor. O testlere girmiş olanlar vardır içinizde. Mesela uyku apnesi çekenler varsa bilirler. Kişiyi uyku merkezine yatırıyorlar ve beynine de elektrotlar bağlıyorlar. Hastayı 8 saat uykuya terk ediyorlar ve ölçümleme yapıyorlar. Bir yandan o elektrotlarla devamlı olarak bilgisayardan elektro-ensefologram kaydı yapılıyor, diğer yandan da sonuçlar izleniyor. Kişi 8 saat sonra uyandırıldığı zaman da, bu neticeleri okuyorlar. Yani 8 saat boyunca ne oldu?

İşte "Şu kadar süre zarfında uykunun şu devresine girildi, şu noktada şu rüya başladı, şu aşamada derin rüya safhası oluştu! Her birinin içinde de şu kadar süreyle nefes durdu!" gibisinden değerlendirme cümlelerine başlıyorlar ve konuyu inceliyorlar.

8 saatlik bir süre geçmiş tabii! Ama orada bakıyorsunuz ki; örneğin derin rüya zamanında 2 saniye filan bir zaman geçmiş! Oysaki o 2 saniye içinde, belki siz bir sene filan yaşadınız rüyada. Yahut bir ay, bir hafta yaşadınız! Ama makinede geçen süre 1 ya da 2 saniye.

Şimdi bu zaman algısı makinenin, kayıt cihazının söylediği 2 saniye mi; yoksa sizin algıladığınız zaman mı? Örneğin kâbus gördüğünüz zaman, bir türlü bitmek bilmeyen bir uykudur o. Fakat bir diğer rüyada ise yıllar geçmiştir; ama çok neşeli, zevkli bir rüya olduğu için "Tüh! Uyandırdılar! Keşke devam etseydi!" dersiniz.

Sonuçta zaman algısının tamamen bize has, kişisel, subjektif bir algı olduğunu biliyoruz. Ayrıca fizik bakımından da bunun rölatif olduğunu söyleyelim. Yani nesnel varlıklar açısından da farklı bu.

Bizim zaman birimlerimiz, bugün bir atomun parçalarının belirli hareketleri arasındaki süre esas alınarak hesaplanıyor. Yani fizikteki zaman. Ve tüm dünyada da bu yöntem kullanılıyor.

Başka zaman birimlerine bakalım! Mesela yıl birimi, Dünya'nın Güneş etrafındaki bir turu için geçerli olan süredir. Ay birimi de örnek alınabilir. Zaman olarak Ay birimi; Dünya ile Güneş'in aynı düzlemde iki defa bulunması zarfında geçen süredir. Bu noktada aralarındaki zaman birimi, 29.5 gündür. Yine gün birimi de, Dünya'nın bir kerelik dönüşünü belirten zaman birimidir. Tüm bu birimler; bu galakside Dünya'nın, Ay'ın, Güneş'in hareketlerine bağlı bir dilim hareket. Zaten hareket denilince, hız kavramı da kendiliğinden geliyor.

Dünya biraz daha hızlı dönmüş olsa, bu birimin bir anlamı kalıyor mu bugün için? Hayır. Peki, Dünya biraz daha yavaş dönse? Yine kalmıyor. Dünya'nın Güneş'in etrafındaki hareketi, elips biliyorsunuz! Elipsin iki merkezi vardır. Ve o merkezlerden birinde Güneş bulunuyor. O elips hareketinde çizdiği açı biraz daha uzasa ne olur? Yıl birimi böyle kalır mı mesela? Kalmaz. Ya da hız değişse, yine bu birim kalır mı? O da kalmaz.

Peki, bunların hiç değişmeyeceğini kabul edelim! Dünya, Güneş, Ay ve Jüpiter örneğin! Jüpiter'in hareketleri var. Jüpiter'in Güneş'in etrafındaki bir turuyla, Dünya'nın Güneş'in etrafındaki bir turu aynı mı? O zaman yıl Dünya yılı, Mars yılı, Venüs yılı olarak boyuna değişecektir. İçinde bulunduğumuz gezegene göre bu birimler farklılaşacaktır yani. Bu örneklerden hareketle şöyle söyleyebiliriz...

TARMER Müdürü
Sn. Prof. Dr. M. Sâim YEPREM

Zaman kavramı; tamamen değişken, bize göre subjektiflik taşıyan, izâfî bir kavramdır. Mutlak bir kavram değildir yani! Fizikte tam 't' harfiyle gösterilen zaman, esas alınan bir birime göre olan zamandır. Zira fizikte 'mutlak zaman' diye bir kavram söz konusu değildir.

Dolayısıyla biz olayları zaman açısından değerlendirirken, bu değerlendirmenin de 'bize göre' olduğunu kabul etmeliyiz. Hâlbuki varlık olarak Allâh'ın varlığının, bizim varlığımızla hiç kıyaslanmayacak bir olgu olduğunu bilmemiz gerekiyor. Ve biliyoruz da! Zira çok küçük yaşlardan itibaren Allâh inancı anlatılırken, "O zamandan ve mekandan münezzehtir!" ifadesi de aktarılıyor. Yani "Allâh'ın zamanı ve mekanı yoktur." hakikati bizlere anlatılıyor.

Sonuç olarak; 'zaman' ve 'mekan' kavramları Allâh'a nispet edilemez. O zaman arkadaşlar, durumlar sadece 'bize göre olan zaman' perspektifinden bakılınca problem teşkil ediyor! Hâlbuki zaman kavramını ortadan kaldırdığınız takdirde, ortada bir problem kalmıyor! Zaman zaten, olayların birbiri peşinden meydana gelmesinden ibaret.

Öncelik ve sonralık kavramlarının, tamamen zaman kavramının parçaları olduğunu söyleyebilirim. Mesela şöyle soralım; geçmiş demek ne demek? Bizim bulunduğumuz noktadan önce olan geçmiştir. Peki gelecek nedir? Bizim bulunduğumuz noktadan sonra olana da gelecek diyoruz. 'Hâl' dediğimiz şimdiki hâl nedir o zaman? Go da, geçmişin gelecek hâline dönüşüm noktasıdır. An, geleceğin geçmiş hâline dönüştüğü noktadır.

Felsefede şöyle anlatırlar... Acıkmış olan bir canlı varlık için, yiyeceği et gelecektir. Eğer etin kemikleri kalmışsa geçmiştir. Peki, 'şimdi' nedir? Etin kemik olarak dönüşüm ânıdır, o andaki noktadır. Çünkü devamlı hareket hâlidir şimdi! Bir an önce gelecekken, bir an sonra geçmiş olur.

'Geçen geçmiştir artık; ân-ı müstakbelse mübhendir. Hayatından nasibin, bir şu geçmek isteyen demdir!' diyor bir şair. Ve başka bir şair de; 'Geçti mazi, çekme istikbâle gam! Gün bugün, saat bu saat, dem bu dem!' diyor. Senin için şu an var, ama bu an devam eden bir an değil. Biraz sonra 'geçmiş' adını alacak ve biraz önce de 'gelecek' adını almıştı.

Bakınız, geçmiş artık yoktur. O bir hatıradan veya maddeden ibarettir. Küldür, kemiktir. Geçmiş budur yani. Gelecekse henüz yoktur daha! Zihinde bir hayaldir. 'Yok', başlangıçta bir başka yoka dönüşürken şimdi var. Böyle varlık olabilir mi zaman olarak? Devamlı değişim hâlinde ve yok yoka dönüşüyor! Yok yoka dönüşürken var olması mümkün değil. Yok artı yok, artı yok; eşittir yok.

Kısacası; zaman denilen kavram, bütün unsurları nazar-ı itibara alındığı zaman yoktur. Olaya bu açıdan baktığınızda; önceden bir şeyler yazılmış da, o yazılı olanlar

yeri ve zamanı gelince meydana geliyor gibi bir bakış açısı uygun değildir. Ölçüdür onlar çünkü! Kurallardır, ölçülerdir. ‘Kader’ budur. Bu kuralların, ölçülerin uygulanması, gerçekleşmesi ise ‘kazâ’dır.

Burada bir kavramdan söz edeyim, sonrasında da sorularınıza cevap vereceğim... Söz konusu tüm bu süreç ve kurallar içinde; bize ait olan, ‘irade’ dediğimiz seçme özelliğimiz var. En az iki alternatiften birini seçme serbestisi. Serbestliği yani! İşte bu, ‘irade hürriyeti’dir. ‘İrade hürriyeti’, aynı zamanda benim doktora tezimdir.

Eğer insan ‘hür irade’ sahibiyse, yaptığından ve seçiminden sorumlu olur. Eğer hür irade sahibi değilse, seçiminden dolayı sorumlu olmaz. Tabiatındaki bütün olaylar; çok alternatifli olarak etrafımızda, karşımızda duruyorlar. Biz de o alternatiflerden birini, devamlı sûretle seçiyoruz. İşte bizim sorumluluğumuz, o seçimlerimizden dolayıdır. Hangi şeyi seçeceğimiz konusunda ise, önceden belirlenmiş bir kural yoktur. Çünkü ‘önce’ tâbiri, iki anlamda kullanılır. Ya predestinasyon yahut predeterminasyon. Predestinasyon, önceden takdir; predeterminasyon ise önceden tayindir. Bu ikisi de ‘yok’tur. Sadece bir düşünceden ibarettir.

Önceden takdir ve önceden tayin, kural şeklinde vardır. Daha önce bahsettiğimiz kader şeklinde yani. Ve o kader de hep kurallara bağlanmıştır. Şuradan gelir bu açıdan çarparsan, çarptığın duvar senin çarpma gücün kadar tesir oluşturur. 50 kg’lık güç uygularsan, duvar da sana 50 kg’lık bir güçle döner! Bu kadedir işte, tespit edilmiştir.

Duvara vurmazsan, duvar da sana hiçbir şekilde karşı koymaz. Duvara vurup vurmamak iki alternatiftir. Bakınız, duvara vurmamak veya vurmamak şıklarından birini seçmeye ‘ihtiyar’ diyoruz. Seçim gücü yani! İrade hürriyeti...

Bu noktada seni zorlayan hiçbir şey yoktur, çünkü bu seçimi hür iradenle yapmışsındır. Kelebek Etkisi Filmi’ni çoğunuz seyretmişsinizdir. Butterfly Effect 1, 2, 3 diye bir seriydi! Bu konu kuantum fiziğiyle de ilgili olduğu için, öneririm. Konuyu daha iyi kavrayabilmek için bu üç filmi de seyredin. Ama sırayla seyredin. Önce 1, sonra 2, en son 3 şeklinde bir sıraya sokun.

Serinin filmlerinden birinde, 20-30 yıllık bir meslek hayatında bugün ulaştıkları noktadan geriye giderlerse ne olacağını; önlerindeki alternatiflerden birini seçtiklerini ve 30 sene sonra varılan noktanın seyrini göreceksiniz. Yani yapılan bir seçimin sonucunu! Ya da mevcut tercihin yerine diğer alternatiflerden biri seçilseydi ne olacağını!

‘Kaos Teorisi’ de dediğimiz bu yapıyı, iyi kavramanız gerekiyor. Konuyu daha

iyi anlayabilmeniz için, başka bir film daha önerebilirim tabi. Örneğin ‘Bakış Açısı’ filmi. Filmde, Amerikan Başkanı bir yerde bir konferans verecektir. O konferansta suikasta uğrayacaktır; ama ölmeyecektir. İşte bu 10 dakikalık bir olayda, çok farklı bakış açıları sunulmuş; değişik perspektifleri içeren bir senaryo hazırlanmış.

Olay katil açısından anlatılmış, Başkan açısından anlatılmış, televizyon şirketi açısından anlatılmış, toplantıda konferansı dinlemeye gelenler açısından anlatılmış ve farklı farklı bakış açıları sunulmuş.

Bakınız, bir olaya farklı açılardan bakıldığı zaman olayın nasıl değişik yönler kazandığını orada göreceksiniz! Dolayısıyla olaya hangi açıdan bakarsanız, o yönünü görürsünüz. Sonuçta bu filmde; izâfiyeti, göreliliği, göreceliği somut örneklerle görmüş olacaksınız.

İşte kişinin başına gelen olayları, ‘kader’ dediğimiz kuralları, o kader ile kuralların realize edilmesini ve ‘kazâ’ dediğimiz olayı kendi açınızdan bakar ve değerlendirirseniz; o perspektife uygun bir manzara göreceksiniz! Göreceksiniz ki; sizin yaptıklarınız, sizin sorumlu olduklarınız, sizin seçimlerinizle meydana geldi! Ama bu varlık âleminde siz yegane varlık değilsiniz ki! Karşınızdaki de bir varlık! Onun da seçimleri var ve o seçimler de sizin üzerinizde etkili olabilir. Onda sizin sorumluluğunuz yoktur ama!

O hâlde olaya kişinin sorumluluğu açısından bakarsanız, bu anlattıklarımınla karşılaşabilirsiniz. ‘Bu benim başıma niye geliyor?’ sorusu hep sorulur. Ama orada sen sorumlu değilsin ki! Başına gelendeki sorumluluk, bir başkasına ait. Onun sorumluluğu içinde! Tabancayı çekiyor, başkasını vuracakken siz biraz eğiliyorsunuz; birden bire siz vuruluyorsunuz! Şimdi burada suçlu kim?

Bir defa suçlu, tabancayı çeken! Birinci suçlu o. Onun iradesiyle tabanca ateşlendi! Sorumluluk onda. Sizin sorumluluğunuz var mı bunda? Hayır, sizin sorumluluğunuz yok. Bir başkasının sorumluluğu var mı? Onun sorumluluğu da yok; çünkü irade, vuran kişiye ait.

Peki bu kader mi? Evet, bu kader. Ama sorumluluk değil! Bir tabancadan kurşun çıkıp sizin beyninize saplanırsa, sizin ölmeniz bir kuraldır. Ve kader olan da budur. O kurşun size rastlamazsa, sizin hayatta kalmanız da bir kadedir.

Peki, kurşunun size rastlayacağı kayıtlı mı? Yok öyle bir kayıt. Çünkü, o bir zaman meselesidir. Zaman denilen bir olay da yoktur ayrıca! Zaman, olayların birbiri

peşine akış hâlinde devamıdır konu. Onu biz zaman olarak anlarız, sadece biz öyle algılarız. Evet, ben can sıkacak kadar uzattım sanırım. Şimdi sizin sorularınızı alayım. Buyurun...

Salondan: Merhaba hocam. Ben 29 yaşındayım ve aklımın ermeye başladığı dönemden beri hep bu kader konusuyla ilgili düşündüm, sorular sordum. İlk soru sormaya başladığım dönemden itibaren de, herkesin bildiği bazı klasik yorumlarla karşılaştım. Hatta bunlarla ilgili espriler de oluyordu! Mesela, *'Tanrıyı güldürmek istiyorsan, geleceğinle ilgili plan yap!'* sözündeki gibi. Bunları sorgulayarak devam ettiğimde ve araştırmalar yaptığımda, sizin de söylediğiniz gibi zamanın göreceli bir kavram olduğunu gördüm.

Mesela Einstein bununla ilgili zamanı tanımlarken, *'Geçmiş, şu ânın ve geleceğin illüzyonudur.'* demiş. Zamanı somut bir şekilde ifade etmek için bir insan uzay mekiğine koyulup, 300.000 km hızla uzaya gönderildiğinde ve o insan geri döndüğünde; uzay mekiğinden inen kişi sadece birkaç yıl yaşlanmış! Oysaki o uzay mekiğini bekleyen kişi, ömrünün sonuna gelmiş. Yani zaman kavramının hızla alakalı olduğu sonucu, burada da ortaya çıkıyor.

Bir de mekan var hocam. Mekan da yine yaptığımız araştırma sonucunda farklı şekillerde çıktı karşımıza! Sizin de söylediğiniz gibi, aslında mekan da zaman da çok değişen kavramlar. Hz. Mevlânâ'nın bir sözü bu konuya güzel ışık tutuyor! *"Cenneti ve cehennemi, âhirette aramayın. Görmek isteyen cennet de dünyadadır, cehennem de!"* demiş. İşte bu söz; olaylara nasıl bakmamız gerektiğini veya mekanlara nasıl bakmamız gerektiğini gösteriyor aslında.

Esasen buraya merakla gelmemin nedeni, bu püf noktayı öğrenmek içindi. Yani kader, bana göre de yaptığımız tercihlerdir. Biz önümüze gelen seçeneklerden birini irademizle tercih ediyoruz ve koşullar ona göre oluşuyor. Halk dilinde de güzel bir terim var, *'Akışına bırak!'* diye. Yani öyle ki; insan evladı bir akarsu veya nehir, kader de o nehrin yatağı.

Tabi bazen o nehrin yatağından çıkmak istiyoruz! Başka bir yatak oluşturmaya çalışıyoruz, aşındırıyoruz, zorluyoruz ve yıpratıyoruz. Ancak belli bir yere kadar gidiyoruz ve o su orada çürümeye mahkûm kalıyor. Sonra ise vazgeçerek, yine akışına bırakıyoruz. Yani kendi doğal yatağına, kadere! Ama öyle anlar geliyor ki hocam; işte o zamanlar, insan içerisinde çok büyük bir döngü oluşturuyor. Ve bu döngünün içine girince, çıkmakta çok zorlanabiliyoruz. Ciddi zamanlar alabiliyor! Zaman çok kıymetli olduğu için de bunu hemen çözmek istiyoruz.

Bunun püf noktasını, açıkçası ben bulamadım hocam! Bazen o yatağın dışına çıkmak istiyoruz; ama çıkınca da olmuyor! Yani çıkmaya çalıştığımızda da bakıyorsunuz ki; orada size fayda sağlayan, yarar sağlayan, huzur veren bir şey yok! Birçok emek vermişsiniz, çaba sarf etmişsiniz, uğraşmışsınız, sonuç görmek istiyorsunuz ama olanlar sizi tatmin etmiyor.

Burada başka inançlara sahip insanlar da olabilir. Ben Müslüman'ım ve bu noktada da artık tamamen kadere ve kaderi var eden Allâh'a yönelmeye başlıyoruz. Yani tamamen İslâmiyet'e yöneliyoruz ve bu bizi bir nev'i tesellî ediyor. Bu noktada en çok sığındığımız âyetlerden biri de şu âyet oluyor mesela; *'Allâh hiçbir kuluna eziyet etmez ve insana taşımayacağı yükü yüklemes!'* Böyle olunca da, *'Demek ki bunu taşıyabileceğim; o yüzden bu benim başıma geldi!'* diyorsunuz. Ama kabul etmek, bazen zor da oluyor elbet.

'Kader'le 'kazâ' arasında bir püf noktadan bahsettiniz. Ya ben yakalayamadım ya da o nokta hafif geçti; bilmiyorum hocam. O püf noktasını sizden özellikle öğrenmek istiyorum. Uzun sürdüğü için kusura bakmayım arkadaşlar, çünkü biraz karışık bu konu. Teşekkür ederim...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Hanımefendinin sorduğu soru, klasik olarak sürekli sorulan bir sorudur. Bu konudaki bilindik sorulardan biridir yani! Burada unutulmuş nokta, idrak safhasında

zamansızlığın kavranamaması noktasıdır. Zamansızlığı kavrayabilmek için, birçok örneğe başvurmak gerekiyor.

Bu konuları ele alan bir doktora tezi hazırladım ben. Yaklaşık 300 sayfalık bir tezdür. Önsöz kısmının sonuna da, Ziya Paşa'nın bir beyitini koydum! Şöyle diyor...

*'Hall etmediler bû lügazın sırrını kimse,
bin kafilâ geçdi hukemâdan, fudalâdan!'*

Yani "Ne filozoflardan, ne de tasavvufçulardan bin kafilâ geçtiği hâlde; hiçbiri bu bilmecenin sırrını çözemediler!" diyor. Bu espriyi kullanarak ben de sonunda dedim ki; "Bu kadar çabadan sonra gelinen nokta, koskoca bir 'hiç'tir!" Aynen böyle yazmıştım önsözüne. Koskoca bir hiç...

Tabi bazı kişiler, bu terminolojiyi bilmediğim kanaatine varıp; "Hocaya bak! Doktora tezinde vardığı sonuç, koskoca bir hiçmiş!" diye gülümsemişlerdir belki! Hâlbuki 'hiç' kelimesi; bizim medeniyetimizde levhalar hâlinde yazılmış, idrake açılmıştır. Zira o; çok önemli bir rütbedir. 'Rütbe-i hiç'e ulaşmak' denir hatta! Özellikle de mistik dünyada 'hiçlik' bir rütbedir ve hiç olmak, belirli bir noktaya gelmiş olmaktır.

Bununla birlikte, 'hayır' ve 'şer' kavramları da önemlidir ve bunlar, insanların farklı farklı yorumladıkları felsefî kavramlardır. Üzerinde çok düşünülen ve tamamen rölatif kavramlardır.

Şunu hiçbir zaman aklınızdan çıkarmayın, Allâh'ın filleri nötrdür! Yani ne iyidir, ne kötüdür. İyilik ve kötülük diye bir değerlendirme yoktur Allâh katında! Bunun izâfiyetini nasıl anlatabiliriz bilmiyorum ama deneyelim.

Dün televizyonlarda bir trafik kazâsı haberi vardı. Silivri civarlarında bir genç kızla ilgiliydi. Kendisi hastaneden çıkmış ve yoldan geçerken bir araba çarpmış, sizlere ömür! Bundan sonrasını ise ben kurgulayacağım şimdi! Size bir senaryo çizeceğim yani.

Bu genci hastaneye götürüyorlar ve orada bakıyorsunuz ki iki kafilâ var. Gencin annesi, babası, akrabaları filan doktorlara karşı yakarıyorlar! "Allâh'ım! Gencecik evladımızı bize bağışla!" diyorlar ve iki göz iki çeşme ağlıyorlar.

Sonra bakıyorlar, ötede de beş aile var ve onların her biri de organ nakli bekleyen, hastaneye yatırılmış ve organ olmadığı takdirde ölecek olan beş kişi! Yani o genç kızın ölümü, beş tane organ bekleyenin hayatı demek aslında. O beş aile, o beş genç hayat bulacak! Düşünün; yirmi yaşındaki gencecik kızın kalbi birine verilecek, böbreklerini iki kişi alacak, yine karaciğerini de bir başka kişiye verecekler! Bir kişiden beş kişi yararlanmış olacak.

Peki o zaman onun ölümü tek başına hayır mıdır, şer midir? Kendisi ve ailesi için büyük bir şerdir, organ bekleyen beş aile için ise büyük bir hayırdır. Pekala o aileleri devre dışı bırakırsanız; o zaman bu olay başlı başına hayır mıdır şer midir? Nötrdür yani! Tarafları devre dışı bırakırsanız, mutlak anlamda nötrdür olay! 'Hayır' ve 'şer' diye bir değer yükü taşımaz. O hâlde neyin hayır, neyin şer olduğunu; izâfe edilen kişiler ve olaylar belirler. Liselerdeki felsefe kitaplarında anlatılırdı bu. Bilmiyorum şimdiki lise müfredatlarında var mıdır!

Ayrıca 'rölativite' kavramı hukukta da anlatılır. Bir örnek verelim... Hırsız, evi soymak için daireye girmiş ve ne kadar eşya, mücevher vs. varsa toplamış. Tam çıkacağı sırada biri uyanır gibi olmuş ve alelacele pencereyi kapatmadan balkona atlamış gitmiş. Eğer o hırsız pencereyi açık bırakmasaymış, açık kalan hava gazından bütün aile ölecektmiş. Hırsız pencereyi açtığı için, zehirlenip ölmekten kurtulmuşlar.

Şimdi; evin hırsız tarafından soyulması hayır mıdır, şer midir? Ev sahiplerinin hayatta kalmalarına sebep olduğu için, büyük bir hayırdır. Ama bütün mücevherat gittiği için de büyük bir şerdir. Bu hayırla şerri karşılaştırırsanız hangisi kıymetlidir bilmiyorum ama durum böyle!

Peki, olaya bir de hırsız açısından bakalım! Hırsız can kurtaran bir kahraman mıdır, yoksa evi soyan bir herif-i nâşerîf midir? Bu değer hükümlerinin hepsi rölatiftir aslında ve izâfe edildikleri şahıslara, olaylara göre farklı farklı değerler alırlar. İşte püf noktası, bu rölativitedir! Bu noktayı anladığımız zaman durum netleşir. Ama bunu anlamak pek kolay değil, idrak edip içselleştirmek gerekiyor.

Kur'an açısından bakarsak, Allâh'ın zamansızlığını ve mekansızlığını belirten bir âyete geliriz! "O evvelin kendisidir ve aynı zamanda âhirin de kendisidir!" (Hadîd

Sûresi - 3. Âyet) Şimdi bir evveli ve bir âhiri çakıştırırsak ne olur? Sıfır olur! Biz ona matematiksel değer olarak sıfır diyoruz. Bu nokta, sıfır noktasıdır yani. Mekan açısından baktığımız zaman, başlangıç da son da çakışırsa; mekansızlığı ifade eder.

Daire diyoruz mesela! Aristo'yu biliyorsunuz. O, "*Daire en mükemmel harekettir, sonsuz harekettir!*" diyor. Hakikaten öyle! Sonsuz bir döngü. Dairenin başlangıcı ile sonu belli midir? Hayır, yoktur. İşte buna, 'kısır döngü' diyoruz. Yani sonsuz döngü.

Şimdi bir de zamansızlık kavramını anlayabilmek için 'ezel' ve 'ebed' kelimeleri var! Bu konuyu daha önce detaylı bir şekilde anlatmıştım ama tekrarında fayda var. Zihinlerde daha iyi kalır. Ezel, bizim bulunduğumuz noktaya göre önce olmanın sonsuz boyutudur. Yani eksi sonsuz. Ebed ise, bizim bulunduğumuz noktaya göre sonra olmanın sonsuz boyutudur. Fakat burada; önce olma ile artı sonsuz olmayı belirleyen, bu ismi takmaya sebep olan püf noktası nedir? İşte o, bizim bulunduğumuz noktadır. Bizim bulunduğumuz noktayı ortadan kaldırırsak, neyin öncesinden ve sonrasında bahsedebiliriz ki! Öncelik ve sonralık kalır mı o zaman?

Somut örnek verelim mesela! Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemi ele alalım. Mîlâdî 7. Asır'ı! İstanbul'un fethi ise 15. Asır'ın ortasıdır, 1453'tür. Şimdi Hz. Muhammed'e göre (s.a.v.) İstanbul'un fethi ebed istikâmetinde midir, ezel istikâmetinde midir? Ebed istikâmetindedir; çünkü kendisi 7. Asır'da yaşıyor, İstanbul ise 15. Asır'da fethedilecek!

Peki bize göre İstanbul'un fethi ezel istikâmetinde midir, ebed istikâmetinde mi? Ezel tabii ki! Hz. Muhammed'i kaldır, bizi de kaldır; İstanbul'un fethi hangi istikâmette? Yok! Çünkü ne ezel diyebilirsin o zaman, ne de ebed! Ezel ve ebed meselesini ortaya çıkaran püf noktası, bizim varlığımızdır.

Bakın, biz olmadığımız takdirde bu kavramların hiçbiri kalmıyor ortada! O zaman insanoğluna Allâh'ın zamansızlığını anlatmak için, "*O ezelîdir, ebedîdir!*" denmiş. Biz zorunlu bir varlık değiliz ki! Bizi ortadan kaldırdığımız zaman da ne ebed kalıyor, ne ezel! O, 'zamansız' demektir zaten...

Şimdi siz de 'zaman' kavramını çıkarın zihninizden bakalım! Peki o zaman bizim bunu idrak etmemiz mümkün müdür? Balık denizde yahut akvaryumda yüzerken, hava ile soluyarak yaşamının ne olduğunu idrak edebilir mi? Yahut biz, denizin içinde solungaçla soluyarak yaşamının ne olduğunu idrak edebilir miyiz? Edemeyiz. Allâh da '*Vâcib'ül Vücûd*' dediğimiz varlık olarak, 'zaman' ve 'mekan' kavramlarından münezzehtir. Biz, 'zaman' ve 'mekan' kavramları ile var olan varlığımız. Zihni-

mizdeki zaman ve mekana bağlı sorunları bununla hiçbir alakası olmayan bir varlığa nispet ederek, nasıl problem hâline getirebiliriz ki! Başka soru var mı?

Salondan: Merhaba hocam! İlk önce, etnik kökenden bahsettiniz konuşmanızda. Müziklerden bahsettiniz. Yapmak istediklerinizle ilgili, şöyle bir açılımda bulunmak istiyorum! Türkiye'deki azınlıklardan söz ettiniz, ki ben de onlardan biriyim. Rum asıllı bir Türk vatandaşım. Bu müzikleri yaratanların zamanla Türkiye'den gitmeleri, çıkarılan bir takım zorluklarla göç etmeye zorlanmaları sizce bu bir kader midir? Yani bu, Türk Devleti'nin bir kaderi midir?

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Tabii ben olayı, tamamen başka bir perspektiften anlattım. Bu farklı perspektiflerden olayların farklı algılanacağını göstermek için de, '*Bakış Açısı*' filmi önerdim size! Ben olaya başkan açısından baktım yani. Ama bir de halk tarafından bakmak lazım.

Olayı tam analiz edebilmek için, onu da bir örnekle açmaya çalışalım! Şimdi muazzam bir cami var, öyle düşünelim. Bu tarafta yeni yapılan camiler var hep, ama biz eski camilere gidelim. Fatih Camii'ne gidin mesela! Elinize de bir fotoğraf makinenizi alın ve caminin fotoğrafını çekin. Karadeniz tarafına gidin bir de ve o taraftan da fotoğraf alın! Fatih Sultan Mehmet Han'ın türbesinin olduğu taraftan caminin fotoğrafını çekin, ondan sonra da izin alın müezzinden ve minareye çıkıp bir de oradan çekin! İstanbul turu yaptıran helikoptere de binebilirsiniz ayrıca. Bir de helikopterden caminin fotoğrafını alın ve çektiğiniz tüm fotoğrafları masanın üzerine sıralayın.

Şimdi, onların hangisi Fatih Camii? Hepsi Fatih Camii, ama hepsi de birbirinden farklı! Neden? Bakış açıları farklı da ondan! Tek bir varlığın, çok farklı görünüşleri vardır. Özellikle de toplumsal olaylarda! Dolayısıyla da olayların analinizi yapabilmek için, bütün farklı açıları olabildiğince farklı açılardan analiz etmeniz gerekir. Son derece karmaşık bir olayı bir bakış açısıyla analiz etmeye kalkarsanız yanılırsınız. Bunun da bizim toplum kültüründe çok güzel bir örneği vardır. *'Fil örneği'* denir buna!

7-8 tane görme engelli insan, hayvanat bahçesine gitmişler. Kimi filin bacağını yakalamış, kimi hortumunu, kimi kulağını, kimi de gövdesini! Herkes bir başka noktaya dokunmuş filin! Ve sonra dönmüşler hayvanat bahçesinden, başlamışlar fili anlatmaya! 'Fil hakkında ne dersiniz?' diye sorulunca; biri *'Sütun gibi bir varlıktır!'* demiş. Biri yelken gibi varlık olduğunu söylemiş, öteki ise halata benzetmiş. Bir diğeri hortumdan örnek vermiş ve bir başkası da gövdesine dokunduğu için *'Duvar gibi bir varlıktır!'* demiş. Bunların hepsi de doğru ama, kişi konuyu hangi yönden algıladıysa o yönden doğru. İşte bütün bunları birleştirdiğimiz zaman, *'fil algısı'* çıkacak ortaya!

Bir de Bergson'dan bahsetmiştim size. Ben onun fikirlerini çok beğenirim. Psikolog bir filozoftur. *"Üzerinden zaman geçtikten sonra geriye dönüp daha önceki bir olayı sağlıklı analiz edemezsiniz!"* diyor Bergson! *"Çünkü o olayla sizin bulunduğunuz zaman arasında, zamanın meydana getirdiği farklı bilgiler vardır. O bilgileri kullanarak, o unsurların olmadığı bir olayı değerlendiremezsiniz!"* diyor. Kendisi, zaman kavramını da izâfiyeti de çok güzel anlatan biri.

Tabi ben bu diaspora zamanında yaşamadım, yaşım o kadar müsait değil. Yani göçe zorlanma meseleleri hangi şartlar altında nasıl yapıldı, bilmiyorum. Ancak olaya hem yönetim, hem de dünya açısından bakacaksınız! Hatta dış dünya açısından da bakacaksınız ve konuyu bu şartlar altında inceleyeceksiniz. Bugün geriye dönerek geçmişini değerlendirmemizde, o günle bugün arasındaki unsurları göremeyiz. Yoklardır! Dolayısıyla biz, bu değerlendirme aralığına sahip değiliz.

Onun için ben, sadece usûl hakkında cevap verdim size. Esasa girmedim, çünkü esası bilmiyorum! Ama kader mi değil mi, işte orası detay! Olan şey kadedir ama; bir şeyin 'kader' olması, kişinin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Çünkü 'kader' bir kurallar bütünüdür ve kişi yoktur kadede! Kural vardır.

Şimdi bu telefonu elimden güm diye bıraksam, *'h= 1/2.g.t kare'* formülüne göre;

yani *'serbest düşme kuralı'* na tâbî olarak düşer. Bu benim telefonum için icat edilmiş bir kural da değildir elbet! Bardağı da bıraksam, yine o kurala göre düşer. Bunun adı *'kader'* dir işte!

Bunda kimsenin sorumluluğu yoktur; zira tabiat kurallarını koyan bu kuralı koymuştur. Elimi kaldırıp da bırakırsam, buradan yine o kurala göre düşer. Ama benim sorumluluğum, bunu kaldırmaktır. Ve bunu kaldırıp düşmesini sağlama tercihimden dolayı da ben sorumlu olurum. Yoksa düşüp kırılmasından dolayı ben sorumlu değilim aslında.

Yani benim irademe bağlı bir olay meydana geliyorsa, işte orası önemli! Hatırlarsanız, tabanca örneği vermiştim. Bu durumda tercih edilmeksizin yurtdışına gönderildiğinden dolayı insanların fena hâlde canı sıkılır ve onlara haksızlık edilmişlik olur. İşte bu, 'kader'in sonuçlarıdır. Bundan dolayı çıkan mı sorumludur? Hayır. Buna karar veren, bir takım alternatifler içinden seçmiştir. İrade hürriyeti, karar verendedir yani!

Peki o sorumlu mudur? Evet, bu yaptığından bu kararı veren sorumludur; ama bu kararı hangi şartlar altında vermiştir, işte onu bilmiyoruz! Gelip benim kafama nam-luyu dayamışsa ve elime de tabanca verip şu adamı vur demişse; iş farklılaşır. Fakat ortada bir zarûret söz konusu ise, o zaman da farklı bir tablo ortaya çıkar. Sonuç olarak, birçok ihtimalin birden değerlendirilmesi gerekiyor.

Salondan: Hocam, bitkisel hayata giren bir insanın yaşamının 'kader'le olan bağlantısı nedir? Ve bu insanın organlarının bağışlanması ne kadar doğrudur?

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Arkadaşlar; bitkisel hayata girmek, bazı yönleri itibarıyla bizim genel uzmanlık alanımız içinde olan bir konudur. Kişinin elinde olan bir durum değildir bu. Tıp uzmanları da aynı şeyi söylüyorlar zaten.

İşte ‘Şu değerler şöyle olursa, tansiyon şu noktaya ulaşırsa, kandaki maddeler şu miktarlara erişirse ya da böbreğin durumu şu şekilde olursa hasta bitkisel hayata girer!’ gibi veriler var. Kitapta da yazıyor bu. Demek ki bu kurallar ‘kader’dir. Girer mi girmez mi, o ise işin akışına bağlı! Yani o da ‘kazâ’ dediğimiz kısım. Bitkisel hayata giren kişinin organlarının alınması ise, dinimiz açısından câiz değildir. Kesinlikle beyin ölümünün gerçekleşmesi gerekiyor. Beyin ölümünün gerçekleşmesi ile bitkisel hayat arasında ise herhangi bir ilişki yoktur. Bitkisel hayat başka bir kavramdır, beyin ölümü ise başkadır! Beyin ölümü; gerçek ölümdür. Beyin ölümünü tespit eden bir ‘uzmanlar kurulu’ vardır. O uzmanlar kurulu, dünya standartlarına uygun şekilde beyin ölümünü teşhis için gerekli testleri yaparlar. Beyin ölümü sabit olmuşsa da gereken işlemi yaparlar. Ayrıca uzmanlar ‘Beyin ölümü sabit oldu.’ dedikten sonra kimsenin ‘Hayır olmadı.’ deme yetkisi yoktur. Bu alanda son söz, uzmanların sözüdür. Ondan sonra organlarının alınması ise dinimiz açısından câizdir.

Salondan: Zaman kavramının, bir de öbür dünyadan bu dünyaya doğru bakan farklı bir tarafı var hocam! Oraya değinmediniz ama, konuşurken benim aklıma geldi. Öbür dünyada insanlar dirildiğinde, dünyada ne kadar kaldıklarını kendi aralarında konuşuyorlar mı? Öyle bir âyet var sanırım. İnsanlar dirildiklerinde kendi aralarında konuşuyorlar ve birbirlerine, ‘Biz ne kadar bir süre kaldık?’ diye soruyorlar. Bir tanesi ‘Bir hafta kalmışızdır!’ diyor, öteki de ‘1 gün ya da 2 gün!’ diyor. Yani orada da yine zaman algısındaki görecelilik durumu ifade ediliyor zannedirim.

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

O konuda hemen bir ekleme yapayım izin verirsiniz. Hemen hemen herkesin, Kur’an okumayı bilen her Müslüman’ın bol bol okuduğu Yâsîn Sûresi var mâlûm! Sûrenin 52. âyetinde, “... ‘Vay başımıza gelenlere! Kim bizi uyumakta olduğumuz yerden uyandırdı?’ diyecekler!” mealinde bir ifade var. Uyumakta olunan yer, ‘merkad’ kelimesi ile ifade edilir. Yani “Bizi uyumakta olduğumuz yerden kim uyandırdı?” denir. Bakınız, bir zaman kavramı yok!

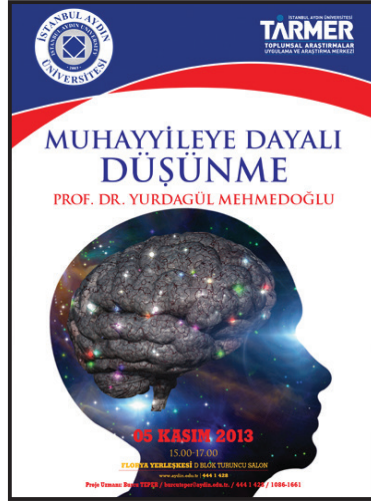
Peygamber Efendimiz de (s.a.v.) benzer bir durumu şöyle bildiriyor; “İnsan gözünü kapadığı zaman bitmiştir! Bir daha kıyamette açar gözünü!” Yani zaman diye bir şey yok aslında. Sadece dünyada yaşamakta olduğumuz, bizim için geçen bir süre var. Kaldı ki; âhiret ile ilgili konular ve inanç konuları, bizim bilgi sınırimızın dışındadır. Belki tamamı sembolik ifadelerdir, ki ben öyle olduğu kanaatindeyim. Çünkü bizim bilmediğimiz bir kavramın bize anlatılabilmesi için, semboller kullanılır. Sembol olmadan, somut örnekler olmadan bizim bir mefhumu idrak etmemiz mümkün değildir. Gayb âlemidir âhiret âlemi! Bize nasıl anlatacağız? Bizim bildiğimiz bir takım örneklerle anlatılacaktır. O bakımdan âhiret ile ilgili âyetlerden örnek vermedim! Zira o, inanç kısmına giriyor. Bilgi kısmına girmiyor! Biz ise, konuyu bilgisel anlamı ile anlatmaya çalışıyoruz.

Arkadaşlar; epeyce uzun bir zamanı sabırla dinlediniz, çok teşekkür ederim...

MUHAYYİLEYE DAYALI DÜŞÜNME

5 Kasım 2013

Konuşmacı : Prof. Dr. Yurdagül MEHMEDOĞLU
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Sunucu:

İstanbul Aydın Üniversitesi - Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen 'Muhayyileye Dayalı Düşünme Konferansı'na hoş geldiniz. Açılışı yapmak üzere, İstanbul Aydın Üniversitesi - Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Sayın Prof. Dr. Mustafa Sâim Yeprem'i kürsüye davet ediyorum...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Saygıdeğer meslektaşlarım, sevgili öğrenciler... Merkezimizin etkinlikleri arasındaki 'bilimsel konferanslar grubu'nun ilk etkinliğine hoş geldiniz.

Bugün burada takdim edilecek olan konu, çok yeni bir konu! '*Muhayyileye Dayalı Düşünce*' şeklindeki bu başlık, son derece mühim. Fakat bu başlığın tam olarak ne olduğunu, biraz sonra hep beraber öğreneceğiz. Ve bu veriler kayıt alınarak arşivlenecek, sonrasında da kitap hâlinde birleştirilerek yayınlanacak.

Öncelikle, konferansı verecek olan hocamız hakkında çok kısa bir bilgi vermek istiyorum. Yurdagül Mehmedoğlu Hanımefendi; kendi alanında iyi yetişmiş ve özellikle yeni konulara dönük araştırmalar yapan, o konuları inceleyen bir akademisyendir. Felsefe, ilahiyat, eğitim bilimleri ve sanat alanlarında çalışmaları olan bir hanımefendidir. Kendisiyle tanışıklığımız, oldukça eskiye dayanıyor. Ve şu anda da bir meslektaşımız olarak karşımızda duruyor. Lafı fazla uzatmadan, sözü sahibine devretmek istiyorum. Prof. Dr. Yurdagül Mehmedoğlu, konuşmasını yapmak üzere buraya buyursunlar...

Prof. Dr. Yurdagül MEHMEDOĞLU:

Merhaba arkadaşlar! Değerli Sâim Yeprem hocama, iltifat dolu sözleri sebebiyle teşekkür etmek istiyorum.

Kıymetli hocamla tanışıklığımı, her zaman bir şans, bir lütf olarak görmüşümdür. Çok şükür ki böyle büyüklerle kesiyor yollarımız! Bu açıdan kendimi bahtlı hissediyorum.

Kendisi, bizim biz olmamıza büyük katkılarda bulunmuştur. Düşüncelerinden, tanımlarından beslendiğim çok değerli bir hocamdır ve böyle olduğu için de ne dersem azdır. En iyisi burada noktalayayım ve bugünkü konuma geleyim...

Meşgul olmaya çalıştığımız temel konulara baktığımızda görüyoruz ki, aslında devranda hiçbir şey yeni değil! Sadece bizim için yeni. Düşünürlerin deyişiyle bir kere de 'kendimiz için' anladığımızda, baktığımız manzara netleşiyor.

'*Understanding himself*' ya da '*understanding herself*' deniyor buna. Sonuçta bir kere de kendimiz için anladığımızda, her şey yeni oluyor esasen. Bu konu da benim için öyle biraz.

Sn. Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU'nun Konuşması

Muhayyilenin bizim için anlamı nedir?' diye sorguladığımda; karşıma bir güzergâh çıktı. Ve o güzergâhta, birtakım karşılaşmalar yaşadım kendi adıma. Müsaadenizle onları paylaşmak istiyorum. Acaba muhayyileye dayalı düşünme, bizim hayat anlamlarımız içerisinde nasıl bir yerde duruyor? Ya da bizi nereye çekiyor? Bu soruları sorarak başlamak istiyorum...

İnsanın aslında varoluş serencâmının kendisi bir dönüşüm anlamını taşıyor. Bir transformasyon anlamına geliyor. Örneğin ölüm dediğimiz hadiseye, bu dünyadaki yolculuğumuzun bütününe bakabiliriz. Bu varoluş serencâmımız başka düşünme tarzlarıyla olduğu kadar, 'muhayyileye dayalı düşünme' tarzıyla da biçimleniyor, şekilleniyor. Ve tarihin bu inişli çıkış macerasında, insan da kendisine inişli çıkışlı yerler ediniyor.

İnsan elbette çeşitli düşünme tarzlarıyla kendi varoluşunu tamamlayan ve anlamlandıran bir varlıktır. Fakat muhayyileye dayalı düşünmekle ilgili olarak ilk elden sorgulayacağımız husus, '*Acaba biz muhayyileye dayalı düşünceyi, düşünce-nin kendi bağlamından kopararak müstakil bir biçimde ele alabilecek miyiz?*' sorusudur. Bunu bu şekilde isimlendirmek, yani muhayyileye dayalı düşünmenin bir düşünme biçimi olduğu şeklinde dile getirmek; isimlendirmenin düşünceyi kendi bağlamından kopartması gibi de algılandı. Fakat bu noktayı parantez içine almalı ve "*muhayyileye dayalı düşünme'nin akletmenin bir biçimi olduğu*" vurgulanmalıdır.

Bir analiz içerisinde düşünmenin varoluşsal tarihsel bağlamlarından kopartılarak ele alınması, elbet mümkün değil! O sebeple düşünmenin insan için ne anlama geldiğini kısaca, çok kaba hatlarıyla ifade edelim...

Düşünme, mâlûmunuz olduğu üzere insan varlığının en temel yetilerinden bir tanesi olarak kabul görüyor ve insan düşünme yetisi ile '*düşünen varlık*' kategorisine dahil oluyor. Yani insan, '*varlık hakkında düşünen varlık*' hâline geliyor.

Bu da şu anlama geliyor ki, düşündüğümüz her an bir bölünme yaşıyoruz esasen ve düşündüğümüz o kesintide var oluyoruz. Varlık ve ben arasında bir mekan oluyor düşüncelerimiz, kavrayışlarımız. Bu da bizi varlık silsilesi içerisinde ayrıcalıklı bir yere getiriyor, farklı bir yere taşıyor.

Bu sebeple akletme yetisi, isim verme salâhiyeti, bir anlatıya sahip olma özelliği, logos donanımı gibi nitelikler son derece önemli. Bütün bunlar hep akıl sayesinde insana bahşedilen özellikler!

O hâlde şunu söyleyebiliriz ki; insan, 'varlık hakkında düşünen varlık' olarak düşünmenin, nakletmenin çeşitlerini ne kadar çoğaltırsa o kadar insan olur. İnsanlığında o kadar yetkin bir noktaya gelir.

Düşünme ediminin geçmişine baktığımızda; düşünmenin bazı çeşitlerinin bazı dönemlerde öne çıktığını, bazılarının silindiğini, tarihin kendine sunduğu vasat çerçevesinde bazılarının öne çıktığını, bazılarının yok olduğunu görüyoruz.

Mesela Platon'un 'Devlet'inden ya da Platon'un şairleri kovduğu devletten örnek verelim. Platon'un şairlerle başı hiç hoş değildir. Takdir edersiniz ki, hâl böyle olunca muhayyileye dayalı düşüncenin de çok önemli bir yeri olamayacaktır bu zeminde.

Fakat Aristo'ya baktığımızda; başka bir düşünme, başka bir anlama tarzını görüyoruz. Ona göre muhayyileye dayalı düşünce, kendi deyimiyle 'imajinasyon'; kıymetli bir 'ara düşünme biçimi'dir. Ara oluşu da, algılarımızla akıl arasında bir yerde konumlanmasından kaynaklanır.

Aristo'ya göre '*imajinasyon*', imaj dediğimiz durumdan kaynak alır. İmaj oluşturabilir oluşumuzla, akılla ilgili bir noktadır. Kendi söylediği şekliyle, algısal bir olgudur. Akıl bütünlüğüyle elde edilen bir algıdır esasen. Bu sebeple de inanç değildir imajinasyon. Ama inançlar içerisinde de yeri vardır. İmajinasyon ya da imgeleme, yegane bir meleke olarak bu zeminde ele alınır ve bu dönemde kıymetli bir şey olarak irdelenir. Sonuçta Aristo'nun bu öngörüsünün, uzunca bir dönem kabul

gördüğünü görüyoruz. Ve tarih içerisinde ‘muhayyileye dayalı düşünce’, kendisine önemli bir yer buluyor.

Çünkü imgeleme dediğimiz, imajinasyon dediğimiz durum; esasen Latince’deki ‘phantasia’ şekliyle ve ‘phaos’ ilişkilendirilerek, ışıkla irtibatlandırılarak olarak kullanılıyor. Yani ışığın sürekli aydınlatması gibi algılanarak ve onunla bir özdeşlik kurularak ifade ediliyor. Bu aydınlatmanın sürekliliği de, esasen bizim zihnimizin her an tahayyül etme aralığında durduğunu gösteriyor. Tahayyülün, düşünmenin birçok modlarına sızdığını gösteriyor...

Bu noktada tarih içerisinde yer alan birkaç düşünme biçiminden, düşünmenin tarihsel bağlamından söz edeceğimizi söylemiştik. Ancak rasyonel, mantıklı düşünme biçiminin; bizim bilişsel süreçlerimizde, bizi biz yapan edimlerimizde çok önemli bir yer tuttuğunu söylemeliyiz. Bilişsel süreçlerimizde; hatırlama, hafıza, idrak, tasavvur etme, tahayyül etme gibi birtakım yetiler son derece etkindir. Dolayısıyla her şeyden önce; tüm bu süreçleri içeren ‘rasyonel-mantıklı düşünme biçimi’ni muhakkak zikretmeliyiz.

İkinci düşünme tarzı ise; sezgiye dayalı ya da bazen ‘akl-ı selîme dayalı düşünme’ olarak ifade edilen düşünme biçimidir. İnsanlık bu mânâda da bir düşünme biçimine sahiptir ve akl-ı selîme dayalı düşünmeye de açıktır. Örneğin hiç görmesek de Hindistan’ın orada olduğunu biliriz. Akl-ı selîme dayalı olarak Hindistan’ın orada olduğunu bilen ve insanların bildiğini varsayarak o kanaate varan düşünme biçimi; bu tarz bir düşünmedir. Ve bu, aslında rasyonel mantığı içeren bir düşünme biçimi değildir. Zira Hindistan’ın orada olduğu bilgisine güvenmekle birlikte, bilemeyeceğimiz birçok yerler olduğunu da biliriz.

Ve bu tür düşünme modelleri; mânevî düşünme tarzı, sanatsal düşünme tarzı gibi şekillerde de çoğaltılabilir. Ancak hepsinin tek tek ele alınması yoğunluklu bir irdelemeyi gerekli kıldığından, ‘muhayyileye dayalı düşünme’yi şimdilik kavramsal olarak ayırmış olalım...

‘Muhayyileye dayalı düşünme’yi esasen en çok sanatın tezâhüründe gözlemliyoruz. Bazen kullandığı dil olarak, bazen varılacak hedef olarak, bazen de sanatın içerisinde bu mânâda bir hedef, bir dil olarak kendisini kolaylıkla ifade eder.

Dolayısıyla sanatın tarihsel tecrübe içerisindeki tarihle etkileşimi de tarih dilini etkilemiştir ve tahayyül çoğu noktada onu etkileyen bir dil olmuştur. Çünkü sanat her devirde bir etkileşim hadisesidir. Sanatta olanlar tarihsel olanı, tarihsel olanlar da sanatta olup biteni karşılıklı olarak etkilemişlerdir.

Mesela klasik Ortaçağ’da, klasik Yunan’da ve klasik İslâm düşüncesinde esasen sanatın anlaşılma biçimi; düşünme modlarını da bize ihsâs ettirir. Sanat nasıl anlaşılıyorsa, düşünmenin de o dönemde öyle olduğunu, tarihsel etkileşiminin bu yönde şekil aldığı görürüz. O dönemdeki sanat anlayışı, bize yaşayış alanlarının bütünü noktasında bir şeyler söyler.

Sanat bazen bir yere varması gereken, bir amaca hizmet eden sanatkârın, metafizik olanı anlatmaya çalışması hâlidir ve bu şekliyle sanat; kendi başına anlamı olmayan başka bir anlama biçimidir. Bu vasfı itibarıyla da ikincil bir konumda durur. Dolayısıyla tahayyülün de kendisine biçilecek konum, bu şekilde ortaya çıkar.

Bu durumuyla sanatın bizim anlamamızı içine alan bir şey olduğunu söylemek, zor belki. Sanat ve muhafazakârlık ilişkisinin çok tartışıldığı bir dönemde bu tabirleri kullanmam riskli olabilir, ama böyle. Sanatın mimetik, temsîlî bir çerçevede ele alınması, sanatı en azından anlam olarak ikincil düzeyde ele almamızı gerektiriyor. Çünkü o bu haliyle, var olan bir amaca mebnîdir.

Bu sanat yaklaşımında insan bu dünyada Tanrı’nın bir gölgesidir, sûretidir. Dolayısıyla ne yapsa, aslında bir yere varması gereken o hedefle yapmak zorundadır. Ulaşması gereken dikey bir mîraç vardır orada. Yani sanat yaptığında, bu zeminde yapar. Klasik Yunan’daki bu düşüncenin İslâm sanatında da zaman zaman tezahürleri görülmüş ve bu konu bu şekliyle, kozmik metafiziksel olanın sanatkâr tarafından ifade biçimi olarak anlaşılmalıdır.

Sanat bazı dönemlerde de bizde olduğu gibi bu şekliyle değil, sanatkârın ya da duy-

guların ifadesi olarak ele alınmıştır. Ve bu şekliyle sanat, konuşan bir şeydir aslında. Dolayısıyla sanatta konuşulan şey; şairin, romancının, sanatkârın tahayyülleridir aslında.

Bu şekliyle sanat, ‘konuşan’ olur; ama yine de ‘söyleyen’ olmaz dikkat ederseniz. O yüzden modern yaklaşımlarda, modern zamanlarda sanatın tüm dünyada algılanma tarzı esasen başka bir yere doğru evrilmiştir.

Sanat, o anda olup biten hadisede gerçekleşen bir anlam kaynağıdır. Kendisi bi-zatihi anlam kaynağı olarak anlaşılmaktadır. Bu, tam da yüzleşme esnasında karşı karşıya geldiğimiz bir durumdur ve anlamı, ‘karşılıklı söylediğimiz bir söyleşme şekli’ne dönüştürür. Bu şekliyle katılım ve iştirak, sanat için her şey demektir. Ve bu mânâda sanatın tecrübesi, sanatın eleştirisinden her zaman daha farklı bir şeydir.

Sanatın eleştirisi, sanatın anlamlardan bazılarını her zaman bu sebeple açıkta bırakır. Sanat tecrübesindeki sanatkârın tahayyülü, anlamın kendisi olarak bu düşüncede yer bulur. Bu sebeple geldiğimiz dönem, içinde bulunduğumuz tarihsel süreç; galiba bizim sanata bu mânâda katılmadıkça ifade ettiklerimizin birer kavrama dönüşeceğini işaret etmektedir.

Oysa kavramsal düşünmenin, mantıkî radikal süreçlerle düşünmenin insanı yeterince ifade etmediğinin altını çizmeliyiz. Bence sanatın kendisini ve sanat yapanları, kendilerini ifade ettikleri biçimleri ile anlamamız; bizi meseleye daha çok yakınlştırıyor. Çünkü anlam, hayatta sanat olmasa da çok önemli bir idraktır ve bu mânâda nasıl sanat, söyleme ve dinlemenin karşılıklı biçiminde bir düşüncenin ifadesi oluyorsa; bazen de düşünmenin karşılıklı söyleme ve dinlemesi şeklinde hakikatimizin sanatı hâline de gelebilir.

Bu çapraz akışta yaşadığımız şeyler sanat, sanatın kendisi de yaşadığımız olabilir. Bu mânâdaki karşılıklı ilişki de tahayyülün aslında sadece sanatta değil; birçok düşünme biçiminde, hayatın birçok davranış modlarında kendisine kolayca yer bulabileceğini gösterir.

O hâlde sorumu tekrar etmek istiyorum; ‘Nedir sanatın ya da hayatın bağrından beslenen muhayyile gücümüz, muhayyile kudretimiz?’ Demek ki insanın böyle bir kudreti var. ‘Sanat nasıl yeniden bizim için anlam hâline geliyor ve bizi tekrar hayata katan, hayat için anlamlandıran oluyor?’ noktası, önemli bir noktadır. Yani sanat yapmıyorsak, tahayyüllerimiz işimize yaramıyor mu acaba? Ya da sanat yapmayanların tahayyülleri yok mu? Muhayyileye dayalı üretimleri yok mu? Tasavvurları yok mu? İşte bütün bu sorular önemlidir ve art arda sıralanır.

O zaman sanatın ve hayatın geçişliliğinin oldukça yüksek düzeyde bir yoğunlukta olduğunu söyleyebiliriz. Sanat her ne kadar bazen insanın kendisi oluyorsa, aynı şekilde insan da bazen sanat hâlinde öğrenir. Sanatın ve estetiğin kendisi hâline gelebilir. Yani insan bu mânâda cemalin kendisi hâline dönüşebilir diye düşünüyorum.

Bu noktada tahayyülün ortaya çıkarttığı anlama hadisesi nedir, soruşturmasına girmemiz icap eder. Tahayyülün ve muhayyilenin bizim anlam silsilemiz içerisindeki yeri nedir? Nasıl bir anlama hadisesi hâline gelir? Muhayyile üzerinden dönüp kendimizi anlayabilir miyiz örneğin? Tıpkı mantıkî süreçler üzerinden anlayabildiğimiz gibi! Kendimizi diğer düşünme biçimleriyle anlayabildiğimiz, düşünme modlarıyla anlayabildiğimiz gibi. Acaba kendimizi bu şekilde tahayyül üzerinden de anlayabilir, kavrayabilir miyiz?

Bu noktada muhayyilenin ‘söyleme’ ve ‘gösterme’ üzerine ifade ettiği açılımlara bir bakalım. Zira esasen, muhayyilenin bu mânâda bir söyleme ve gösterme; bir ‘showing’ olduğundan söz edebiliriz.

Muhayyile; olması gerekeni olduğu yere çeken, olmaması gerekeni de mecburen yokluğa sürükleyen bir gösterme biçimidir. Bu mânâda bir söylemedir. Muhayyile bizim için söyleyendir, bizim için konuşandır ve bu mânâda şu anda oturduğumuz zaman diliminde bile daima zihnimize dönüp duran ve düşünmenin değişik biçimlerine sızandır. Hem mantıkî düşüncemize sızan; hem de sezgisel ve mânevî düşüncemize uzanan.

Yani muhayyile hep söyleyendir, hep konuşandır. O hâlde biz acaba muhayyilenin bu mânâda söylemesinden katılım ve iştiraki içeren bir davet olduğunu anlayabilir miyiz? O bizim için bir davet biçimi olabilir mi? Bu soruyu tekrar etmem gerekiyor.

Çünkü bu bir ilandır ve muhayyile devamlı kendisini ilan edendir. Tıpkı Aristo'nun 'imajinasyon' için söylediği, için söylediği gibi! Işığın, sürekli olduğunda aydınlatılması noktasını düşünürsek; 'Acaba imgeler, dünyamıza sürekli başka alanları çekiyor mu?' sorusunu sormak zorundayız.

Konuya böyle baktığımızda, muhayyile aslında ne bütünüyle gerçeklik alanından kopuk, gerçek dışı, İslâm düşünce tarihindeki ifadesiyle madun olan üzerine düşünmek demektir; ne de tarihsel olan demektir. O, sadece varoluşsal olan da değildir. Bunların hepsini bütünüyle kuşatan, ama aynı zamanda bizi olmayana doğru da çekendir. Bizi, kullandığımız metaforların diline çeken bir tarzın, böyle bir telakkinin adıdır.

Sonuç olarak, metaforları kullanabilme imkânı taşıyan bir düşünme biçiminden söz ediyoruz. O hâlde kavramsal dille ifade edemediğimiz ya da kavramsal dille ifade ettiğimizde açığa çıkan anlamlarla ilişki kuran bir mefhumdur muhayyile.

Biz her zaman anlamı, kavramsal olanla yakalayamayabiliriz. Gadamer'in 'Hakikat ve Yöntem' adlı temel eserinde bu nokta ile ilgili çok önemli tespitler vardır. Bu çalışmada sanatla ilgili ilginç noktalara temas eder. Sanatın; kendisi olurken, bizi nasıl kendisine çektiğini anlatır. Ve bu içine çekişte eserin kendisinden olduğu kadar bizim de kendimizden ayrıldığımızı ifade eder.

Ve insan bu noktada, yeni bir yüzleşme alanında karşılıklı olarak var olur. İnsan herhangi bir sanat nesnesinin önünde oyalandığında, iyi bir tablo ile karşılaştığında, o ürün bir sanat nesnesi olmaktan çıkar ve insan kendisi olmaktan öteye geçerek yeni bir yüzleşme alanına taşınır. Farklı bir düşünce boyutu bizi içine alır ve biz karşımızda gördüğümüzü tahayyül etmeye, zihnimizde şekillendirmeye başlarız. Fakat bazen

sanatkarın tahayyülü ve ortaya çıkardığı eser öylesine üst bir boyutta olur ki; insan o zaman o kapıyı izlemekten, içeri giremeyebilir. İşte o zaman, insan hem konuşan hem de konuşulan olarak aynı anda var olur. Yani 'tahayyül' ile 'var olma modları'ni gerçekleştirdiğimizde konuşan ve konuşulana eşzamanlı yaşamak; 'kavramsal düşünce'yle mümkün değildir. Fakat 'tahayyüle dayalı düşünce' buna izin verir.

Bu çoğu zaman, sanat vasıtasıyla yapılır; ama bazen ona da gerek olmayabilir. Aslında burada, 'sanatın dilini kuran tahayyül dili'nin belki aynı zamanda 'metafor dili' olduğundan da söz etmemiz gerekir. Ve 'metaforlar'ın, 'mecazlar'ın, 'alegoriler'in bizim dünyamızdaki anlamı nedir sorusundan da. Dolayısıyla metafor dünyasına ait 'mecazlar' ve 'semboller' olmaksızın tahayyüllerimizin ne söylediğini anlamak çok zordur. Ve galiba öyle ki, 'semantik başarı'nın kendisi de buradadır.

Çünkü 'muhayyel düşünce'de, vazgeçemeyeceğimiz iki temel unsur vardır. Bunlardan biri; muhayyilenin öznel, husûsî bir durumda gerçekleşmesidir. Zira her tahayyül biriciktir. Başkasınınkiyle aynı olan bir tahayyül yoktur. İkincisi ise; metafor dilinin, yani 'benzetme dili'nin kullanılmasıdır. Bizi anlama taşımak için 'metafor dili'nin kullanıldığını görürüz. Bu anlamda inanç metinlerinin de metafor diliyle işleniyor olması, çok dikkate değer bir husustur. Örneğin, Sâim Hocam da zaman zaman Kur'ân-ı Kerîm'de geçen ahiret tasvirlerinin tümünün, metaforik bir dile dayalı olduğunu söyler. Dolayısıyla şunu açıkça dile getirebiliriz ki; metafor, bizim bildiklerimizden ve bizim gerçekliklerimizden yola çıkarak, bizi şu anda gerçekliğimiz olmayan düşüncelere doğru sevk eder. Yani metaforun kendisi bir 'aracı' değildir, bir 'var olma biçimi'dir ve metaforlar olmadığında, muhayyilemizi işlevsel hâle getiremeyiz.

Metafor ve muhayyilenin dille ilişkili olması; metaforun, düşüncenin gerçek bağlamından koparılamayacağını gösterir. Dolayısıyla metaforun dille ilişkili olması ve dilin de bu mânâda anlamlandırılması gerekir.

Bazen en hayâlî olan bile, kavramsal olanda kendisine bir yer bulabilir. Örneğin bir minyatür eleştirisi yaptığımızda, en hayâlî olandan bile kavramsal olarak bahsetmek zorunda kalabiliriz. Tam da burada, "Bizim için en gerçek olanların edebiyat diliyle, metafor diliyle anlatılıyor olması ya da bir şiirde anlatılması; esasen bu gerçekliklerin hangisinin daha gerçek olduğu sorusunu da irdelememiz gerekir.

Bu mânâda metaforun diliyle konuşmaya başladığımızda, kavramsal dilin kendimizden uzaklaştığını fark ederiz. İşte o zaman; niyetlendiğimiz davranışlarımızla, sergilediğimiz davranışlarımızın örtüşüp örtüşmediğini de sorgulamamız icap eder.

Metafor dilini kullanmaya başladığımızda, bizi kavramsal dilin ötelere taşıyabilecek olan ve kurguyu gerçek, gerçeği de kurgu yapan bir dille karşı karşıyayızdır. Ve metaforların söyleme yönleri değiştikçe, kendimizin de değiştiğini görürüz. Yani metafor diline âşinâ oldukça kendi teçhizatımızın değiştiğini, kendi teçhizatımız değiştikçe de metafor dilinin farklılaştığını gözlemleriz. Metafor dili, bu mânâda karşılıklı bir etkileşimle var olur. İslâm düşüncesine bu açıdan baktığımızda; bu düşüncenin geçişliliğinden yola çıkarak, bazı düşünürlerin ‘tahayyül dilini’ ve bununla birlikte metaforları sıklıkla kullandığını görürüz.

Hem mânevî mistik, hem de kavramsal düşüncede bu ayrımların yapıldığını daha önce ifade etmişim. Fakat bunlar birbirinden müstakil olarak ele alınabilecek konular da değildir. Örneğin, İbn Arabî’nin ‘Hayal Âlemleri Teorisi’ tam da böyle bir teoridir. Hayalin ‘gerçeklik’ ve ‘metafizik’ arasındaki duruşu, tıpkı Aristo’nun intellekt ile ‘algı’ arasındaki duruşu gibidir.

İbn Arabî’ye göre bütün dünya hayalden ibarettir ve geçicidir. O hâlde ‘hayalin hayali’ ve ‘hayalin rüyası’ insan için anlamlı bir değer taşımalıdır. Dolayısıyla İslâm düşüncesi hem rüyaya, hem de hayalin kendisine bir konum biçmiştir. Bu konum, fıkıh ilminin ve hukukun biçtiği gibi olmayabilir; ama bizde bunun bir anlamı vardır. Örneğin Sadreddin Konevî’ye göre insan; ‘insan-ı kâmil’ denilen, kendisini gerçekleştirmiş bir ara varlıktır der onu ‘berzah’ olarak isimlendirir.

Aslında berzah, İslâm düşüncesinde kavramsal olarak ele alındığında uhrevî bir kavramdır ve bazen muallakta bir kavram gibi durur, tam yeri belirlenemez. Berzah kavramı çoğunlukla aleme ilişkin bir kavram ya da bu dünyaya ilişkin bir gerçeklik değil gibi durur. Dolayısıyla da metafizik bir gerçeklik gibi durur. Fakat bu anlaşılma; Konevî’nin dilinde kullanılan metaforik bir kavrayışla, bizi bambaşka bir yere taşır. Metaforun bir aralık ve eşik olarak kullanılmasına iyi bir örnek de, kavramın kendisidir aslında. Zira berzah, ‘aralık’ anlamına gelmektedir.

Hayalin gerçeğe, gerçeğin hayale dönüşebiliyor olduğu bu geçişlilikte; tahayyül gücümüz, yani kesintisiz söyleme süreci devam etmektedir. Ve aslında bu süreklilik; insanın eylemlerinde, davranışlarında, hayat tarzında, düşünme biçimlerinde daima ona farklı pasajlar açan bir kudret demektir. İnsan bu kudreti kullandığında, diğer düşünme biçimlerinin yanı sıra bir kudretin daha farkına varmış olabilir ve tahayyül dediğimiz şey, bazen çok çabuk gerçekliğimiz hâline dönüşebilir.

Özetle şunu söyleyebilirim ki; metaforların büzüşen, genişleyen, daralan hâlleriyle bizi çok katmanlı anlamlara sürüklemesi, onun gücünün bir parçasıdır. Biz muhayyileye dayalı olan bütün sanat eserleri karşısında oyalandığımızda, aslında birbiri üzerine teraküm eden bir kümülatif anlamlar yumağıyla karşı karşıya kalırız. Semboller de benzer bir dil kullanırlar, ama bu mânâda biraz daha farklıdırlar. Metafora göre sembollerin aracı olması, daha mümkün bir durumdur. Fakat muhayyileye dayalı bir eser karşısında oyalanmamız, anlam katmanlılığından dolayı bizim dünyasallığımızın ve bu dünyasallığımızın çok yüzölçümünün de farkına varmamızı sağlar. Dolayısıyla bizler bu mânâda, sürekli dönüşüm yaşayan çoklu varlıklarız. O yüzden bir tahayyülle yüzlerimizin ve yüzleşmelerimizin değişip dönüşüyor olması, tıpkı kırmızıyla mavinin arasındaki sonsuz renk kartelasında olduğu gibi insanın sonsuz düşünme tarzlarına açık olduğunu gösterir.

Bu mânâda muhayyile, insanîyet hâllerinden olarak insana bir imkan sağlar. Anlam söz konusu olunca, kendi içinde bulunduğu disiplin açısından da önemli hâle gelir. Tahayyül ederken, kendimize “Hayatın ve insanın anlamı nedir?”, “Kendimiz olmanın anlamı nedir?” gibi sorular sorar ve bunlara yanıt ararız. Bu soruların cevapları, anlamın ve gerçekliğin ta kendisi olabilirler. Tabi bu soyut bir konu ve sizleri daha fazla yormak da istemiyorum. Alakanız için çok teşekkür ederim. Sorularınız olursa cevaplayabilir ve kendime ait düşünme tecrübelerimi sizlerle paylaşabilirim...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Yurdagül Hanım’a biz de teşekkür ediyoruz. Ele aldığı konu soyut olduğundan ve anlatım şekli de doğrudan doğruya benzeşim teşkil ettiğinden, doğrusu mesele ancak bu kadar düşünsel anlatılabilirdi!

Tabi şu var ki; aslında bu konuşmalarda bir arka plan tablosu olmalı ve terimlerin anlamları bu tabloda gösterilmelidir. Örneğin ‘muhayyile’, ‘hayal gücü’, ‘imajinasyon’ denildiği zaman bu kelimelerin karşılığını almalıyız. Çünkü üzülerek ifade etmeliyim ki; toplumumuz ve özellikle de genç neslimiz dilsiz bırakılmıştır. Bu nedenle de, çeşitli terimlerin kullanıldığı bu tür konuşmaları takip etmekte zorluk çekeceklerdir. Bunun tek telafi yolu; bu tür sohbetleri bol bol dinlemek, ilgili örnekleri çoğaltmak, dinledikçe anlaşılmayan noktaları not almak ve onları hemen anlamlandırmaktır. Ben sevgili öğrencilerimize felsefi ve edebî yönü ağır basan bu tür düşünce sohbetleri kaçırmamalarını öneririm.

Söyleşimizin bu aşamasında, küçük bir ricam olacak. Akış esnasında birkaç kelimeyi tam anlayamadım. Bu nedenle kısa bir tekrarın hepimiz için faydalı olacağı düşüncesindeyim.

Öncelikle ‘muhayyile’ kelimesini öz Türkçe’de neyin karşıladığına bir bakalım!

Acaba ‘muhayyile’ ve ‘muhayyel’ kavramları ne anlama gelmektedir? Muhayyileyle muhayyel arasındaki ilişkiyi terminolojik bir perspektifle açıklarsanız, belki dinleyicilerimiz daha rahat soru sorabileceklerdir.

Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU:

Teşekkür ediyorum hocam... Muhayyile kavramını, Türkçemizde ‘hayal’ anlamında kullanıyoruz. Ama hayal kelimesi de esasen Arapça bir kelime ve buna rağmen dilimizde bu şekilde kullanılmaktadır. Tahayyül; hayal etme, muhayyileye dayalı düşünme anlamlarına gelmektedir. Yani ‘hayal gücüne dayalı düşünme’ demektir.

Salondan: Acaba rüyalar da bu kapsama dahil midir?

Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU:

Rüyaların düşünce içerisinde yer bulması ve hayatın anlam kaynaklarından biri olmasından bahsetmiştim. “*Rüya nedir?*” konusu, alanım açısından tek başına ele alabileceğim bir şey değil. İçinde bulunduğum disiplin, bana şu soruyu sordurur: “*Rüyanın bizim için anlamı nedir?*” İşte bu soru; eğitimsel, felsefi, psikolojik kelâmî, hukukî vb. birçok açıdan tartışılabilir.

Benim varlığım için rüyanın anlamı nedir acaba? İçine birini koyduğumuzda ve “*Rüyanın anlamı nedir?*” sorusunu o kişiye göre sorduğumuzda; çok farklı anlamlara açılabiliriz. Hatta bu soruya verilen yanıt, o kişinin düşüncelerini dönüştüren bir anlama da açılabilir. Sigmund Freud rüyalar üzerinden bilim yapmıştır. Yani en muhayyel olan üzerinden bile bilim yapılan bir dünya ve düşünce tarihini bilmekteyiz. Fakat İslâm düşüncesinde yüzyıllardır bu mânâda kendisine yer bulan bir anlam kaynağının hangi gerçekliğe temel teşkil ettiği noktası, esasen önemli bir konudur. Dolayısıyla “*Rüyayı hangi açıdan anlamak istiyoruz?*” sorusunu sormamız gerekir.

Bizler bu soruyu kendi bakış açımıza, husûsî düşünme biçimlerimize göre yorumlar ve bu anlam kaynağını ona göre şekillendiririz. Rüyalar bu mânâda husûsî anlam kaynaklarıdır.

Rüyalarımızın dokümanını yaptığımızda herkes için farklı bir anlam kaynağı olabilir. Bu da onun ‘husûsî olması’ ve ‘metafor dilini’ kullanmasından kaynaklanır.

Salondan: Metafor dili ve imajinasyonu açıklar mısınız?

Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU:

Metafor; Batı’da edebiyat terimi olarak kullandığımız alegoriyle mecaza daha yakın olmakla beraber bir şeyi bir şeye benzeterek ifade etmektir.

Bir şeyin metafor olmasına edebiyattan örnek verirsek; ‘ay yüzlü sevgili’ dediğimizde sevgilinin yüzünün aya benzetilmesi bir teşbihtir ve bu metafordan farklıdır. İslâm düşüncesinde ‘gül’ metaforu kullanıldığında, direkt Hz. Peygamber anlaşılır. Gül metaforunun Hz. Peygamber’i anımsatması kümülatif kavramlar ve tarih içerisinde ona eklenenlerle alakalıdır. İran minyatürleri buna bir örnektir. Bu minyatürlere baktığımız zaman, ağacın altında oturmuş iki sevgili görürüz. Bir şeyler içip ağacın altında oturmaları, ağacın dalının kuru ya da yeşermiş olması, sevgilinin sağ veya sol elinde neyin olduğu, ağacın taşlık bir bölgede oluşu gibi noktaların hepsi sembolik anlamlardır ve ayrı ayrı mânâlara gelirler.

Eğer metaforlar hakkında bilgi sahibi değilseniz, onlar size hiçbir şey söylemezler. Konuşmaya başladıkları zaman ise, oradan birçok anlamlar çıkar. Hz. Peygamber'in 'gül'e benzetilmesi; onun, hilye-i şeriflerde anlatılan gülün rayihâsına benzer bir koku taşımasıyla ilişkilidir. Kur'an-ı Kerim'de de, bu konuyla ilgili birçok metafor görülür.

İmajinasyonun ise birçok anlamı vardır. Ben burada, 'tahayyül' olarak kullandım. Çağdaş kavrayışlarda imajinasyon, demonstrasyonu içeren bir hâle de dönüştü.

Aristo'nun da üzerinde durduğu 'phantasia' ya da 'imajinasyon' denilen durum, tahayyüle daha yakındır. Elbette, tarih içerisinde bu kavramlara yüklenen anlamlar değişiyor. Mesela elimizde bulunan, 16. Yüzyıl'a ait klasik bir tezhip deseni; herkeste farklı çağrışımlar uyandırabilir.

Geçen gün öğrencilerimle, odamdaki Kütahya çinisi tabak üzerine ders yaptık. Kimileri çini tabağın çok güzel olduğu söyledi. Bana göre ise yeterince güzel değildi. Aslında bundan on sene önce benim için de güzeldi, fakat şu an aynı düşüncede değilim. Bunun sebebi donanımla ilgilidir. O desenler, artık bana farklı konuşuyor. İnanç metinleri de metaforlarla doludur. Donanımıza göre bu metinleri anlar ve yorumlarız. Eğer yeterli değilsek eksik anlamlara ulaşırız.

Salondan: Metafor için bir sözlük diyebilir miyiz?

Biraz daha basit dile indirebilir miyiz?

Prof. Dr. Yurdagül MEHMEDOĞLU:

Tam da eşik noktamız bu aslında. Zira metafor, sözlük gibi değildir. Biz bir sanat eserini olduğu gibi okumayız! Yani onun da bize söyledikleri, bizim de ona kulak verdiğimizde ortaya çıkan farklı söyleşme biçimleri vardır. Dolayısıyla anlam kaynaklarına baktığımız zaman, bizimle sanat eserinin farklı yerlerde durduğunu görürüz. Sonuçta metaforlarla biz, ayrışamayacak kadar bütünleniriz ve onlar bizler için bir anlam kaynağı olurlar.

Metafor bir sözlük olsa, tek kişilik bir sözlük olur. Çünkü metafor, karşısında oyalananı her seferinde yeniden anlamlandırmak üzere konuşandır. Dolayısıyla da her tekrar edişte, farklı bir anlam doğar.

Gadamer anlam için “Anlam, bu mânâda biricik ve tekrar edilemez bir şeydir.” demiştir. Her anlama; binlerce anlamadan vazgeçip, kendimiz için yeni bir anlama sürecini başlatmak demektir. Böyle olunca da, karşımıza anlam bilimlerine ilişkin bir zemin çıkar. Ancak anlam bilimleri; her anlama biricik olduğu müddetçe bilimin konusu hâline gelemmez. Yani bu iş, kavramsal dille olmayacaktır.

Metaforun kendine ilişkin bir donanımı vardır. Ve bu donanımın içine bazen 'mâlumat' 'enformasyon' girer. Bunun için de sembollerin ne anlamlara geldiğini ve bu sembollerini bugün nasıl anlayabileceğimizi, ancak belirli izlekleri takip ederek bulabiliriz. Örneğin günümüzde, içinde bulunduğumuz coğrafyaya ait sanatın bu mânâda söylediklerini duyamıyoruz. Hocamın da ifade ettiği gibi, bazen kavramsal dili bile anlayamıyoruz. Bu bağlamda Heidegger'in 'showing', yani 'gösterme' dediği hadisenin tarih içinde kaybolup gidenleri ve yokluğuna sürüklenenleri olduğunu söyleyebilirim. Teşekkür ediyorum...

Salondan: Bugün modern Batı dünyasının eğitim anlayışında, 'yaratıcılık eğitimi' diye bir kavram var ve Batılı toplumlar bunun üzerinde çok duruyorlar. Yaratıcılık eğitiminin temeli de, bireylerin küçük yaşlardan itibaren imgelemlerini genişletmelerine ve bu bağlamda düşünme yetilerini, hayal gücüne dayalı olarak ön plana çıkarmalarına dayanıyor. Sizin de bahsettiğiniz gibi; hayal gücü bilim, sanat ve teknolojiyle bağlantılı olduğu için, sizlerin bu konudaki görüşlerinizi almak istiyorum.

Bilim ve teknolojide ileri seviyede insanlar yetiştirmemiz ve böylece ileri medeniyetler seviyesine ulaşmamız için, eğitim sistemimizde çocuklarımıza hayal güçlerini genişletecek düşünme kalıplarına yer vermemiz gerekir mi?

Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU:

Hocamın ifade ettiği gibi, benim alanım din eğitimi. Hocamızla Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde uzun yıllar çalışmalar yürüttük ve bugün de bu disiplin içerisinde düşünce üretmeye devam ediyorum. Kullanmaya ve üretmeye çalıştığım düşünceler, beni eğitimin kendisine döndürür. Dolayısı ile ondan uzaklaşarak düşünce üretmem, disiplin açısından mümkün değildir.

Söylediğinizi şöyle anlamak istiyorum... Aslında eğitim olgusu öğretim sistemine dönüştü. Hâlbuki eğitim hadisesi, öğretimden çok daha fazlasını içerir. Eğitimin öğretim sistemine dönüşmesiyle, dünyalarımız ve kavrayışlarımız da bir mâlumatlar çöplüğü hâline geldi. Ve anlam dediğimiz şey kayboldu. Oysaki sadece öğretim bahisleri, dinin, sanatın, estetiğin her şeyin öğretime dönüşmüş hâli bizi anlamlandırmaz.

Bizim kendi disiplinimizde geldiğimiz yerin ısrarla anlam bahsi olması, bu sebepten önemlidir. Üzerinde durduğumuz şeyin hayat için, benim için, tarihsel ortam için ne anlama geldiği soruları; zarûrî sorulardır. Yoksa en değerli bilgiler bile şu anda internet ortamında var. Google her şeyi biliyor Ancak bu ortam bir anlam kaynağı olamaz.

Öncelikle bir yorumun veya bir hâlin anlam kaynağı olması, bizim kendimizi ne kadar anlamlandırdığımızla alakalıdır. Eğer anlam kaynağı bunu tahayyül ve düşünce biçimlerinden biri olarak sağlıyorsa; insanda var olan düşünme kudreti, beraberinde insanın keşfedebileceği daha derin alanları da beraberinde getirir.

Sanat eğitimi, Batı dünyasında öğretiminden farklı bir eğitim biçimi olarak son derece yaygın bir 'anlama modu'dur. Ancak Batı dünyası; sanatın genel olmasından yorulduğu için, onu her alanda detaylı bir biçimde ayrıca ele alıyor ve onun bizim için nasıl bir anlam kaynağı olduğunu sorguluyor, tamamlanmış bir tasarım yapmıyor; yarım tasarımlarla bizim zihinsel donanımımızı, akıl etme güçlerimizi, tahayyülümüzü ve tasavvurumuzu onun bir parçası hâline getiriyor. Böylece modern dünyada sanat temsîli anlama biçimlerinin de ötesine geçiyor.

Ne yapılmalı sorusu tekrar beni öğretim bahsine sürükleyeceği için, sadece şu soruyu sormayı öneriyorum; bunun bizim için anlamı nedir? Bu soruyu sorduğumuzda, 'tahayyül eden bir varlık olduğumuzu' yeniden hatırlıyoruz. Tahayyül etmenin benim için anlamı ne? Benim varlığım için, tahayyül etmek ne anlama geliyor?

Böyle bir dünyaya dokunamıyorsak; kendi kaynaklarımızdan birisine dokunmuyoruz, bu tahayyül tecrübesini yaşamıyoruz ve görmenin bütün bakışlarını kullanmıyoruz demektir. Teşekkür ediyorum...

**Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)**

Buyurun, Muallâ hocam...

**Doç. Dr. Muallâ GÜLNAZ KAVUNCU:
(TARMER Yönetim Kurulu Üyesi)**

Çok teşekkürler. Hocam ben şunu sormak istiyorum! "*Düşünme çeşitleri târihî dönemlere göre değişir, bazıları ön plana çıkar.*" dediniz. Bizim çağımızda ve modern bilim anlayışında tahayyüle ya da muhayyileye dayalı düşünce biçimine ne kadar yer var? Buna bağlı olarak sosyal ve beşerî disiplinleri de bu açıdan değerlendiresek, bu disiplinlerde acaba tahayyüle dayalı düşünce daha mı ağırlıklı olmalıdır?

Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU:

Soru, şu açıdan konuyu derinleştirebilir. Aslında zihin tarihimize baktığımız zaman, tahayyüle dayalı ürünler ve kavrayışların felsefesi mevcuttur. Onlara İbn Arabî'den örnek verdim. İbn Arabî, bu coğrafyadaki düşünme biçimlerinden biri olan tahayyülü direkt kullanır.

Mesela edebiyat târihimizdeki "*Âmâk-ı Hayal*" isimli eseri de örnek verebiliriz. Bu eser, yaklaşık yüz yıl önce yazılmıştır. Yeni nesil, bu eseri ilk şekliyle anlamakta zorluk çeker. Fakat kişinin anlam dünyasına uygun kelimelerle anlatıldığında, bu eserin bugün de anlaşılabilir edebî bir nosyonu olduğunu görmekteyiz. İşte bu mânâda, çeşitli hayal ürünleri vardır. Örneğin divan edebiyatı da bütünüyle hayal üzerine oturmuştur.

Hayal gücü olmayan şiiirden söz edilemez. Fakat günümüz şiiirlerinde yer alan lirizmin dünyamızda gitgide azalmış olması, içinden geçmiş olduğumuz tarihsel etkileri de yansıtır. Sanat ile tarih daima etkileşim hâlinindedir.

İkinci sorunuz ise bizlerin tarihsel bir varlık oluşuyla alakalı görünüyor. Bu bağlamda kişisel görüşlerimi şöyle aktarayım...

Tarih içerisinde hem retrospektif hem de prospektif düşünceleri üretmezsek, tarih bizi kendisinden uzaklaştırır. Yani tarihte kalabilmek adına içinde bulunduğumuz zaman dilimi için üretim yapmamız gerekir. Mesela sosyal bilimlerin nerede durduğu konusuna gelirsek, bilimsel olanı araştırmaktan farklı bir şey söylüyor. Bilimsel olan; kavramsal, deneysel ve gözlemsel olandır.

Bu mânâda deneylerin ve gözlemlerin ifade etmediği başka alanları da belirtmek istiyorum. Yani bizler sadece bilimin konusu olan varlıklar değiliz. Başka bir alana açılmak için de farklı donanımlarımızı işlevsel hâle getirmemiz gerekir.

Sosyal bilimlerin burada ne kadar etkin olduğu sorusu akıllara geliyor. Örneğin fenomenoloji; anlama sosyal bilimlerden daha yakın olduğu için, kendisini başka bir isimle ‘anlam bilimleri’ olarak sundu ve kabul gördü. Ülkemizde sosyal bilimler, anlamı yakalamak ve bizi anlama ulaştırmak için bu görünümüleriyle yeterli değildir. Dolayısıyla sosyal bilimlerin kullandığı yöntem, anlamı yakalamak için yetmez. Bu yüzden mesela sanat diye bir alan vardır. Bütün dünyada bu böyledir ama anlam bilimleri o hareketliliği yakalayabilen bir ara alan gibi durur.

Salondan: Hocam, ben akl-ı selîm bir şekilde doğru diye niteleyebileceğimiz bilgiye ulaşabileceğimize inanmıyorum. Örneğin, akl-ı selîm bilgiyi târihî bir çerçeveye koyalım. Materyalist düşünce, maddenin her şeyin başlangıcı olduğunu iddia ediyor. Big Bang Teorisi; maddenin başka bir güç tarafından başlatıldığını ispat ettikten sonra, maddenin ezeli olmadığını iddia ediyor.

İslâm âlimlerinin düşüncesi; hep bir yaratılma amacına ulaşmaya çalışarak hiçbir zaman doğru bilgiye erişilemeyeceğine, aslında bizim kim tarafından yaratıldığımızı kabul etmemiz gerektiğine dayanıyor. İnsan İslâmiyet’i kabul ederse, direkt doğru ve mutlak olan bilgiye ulaşmış olur. Bunun zinciri içerisinde de belli kapıları açarak, ufkunu genişleterek; doğru bilgileri bir yap-boz gibi oturtmaya başlar.

Bu verileri şu soruya bağlamak istiyorum! Acaba son yüzyıllarda İslâm dünyasında felsefeciler azınlıktayken Batı’da daha fazla olmasının sebebi nedir? Açıkçası ilahiyatçı olmanıza çok sevindim. Bu bağlamda, İslâmiyet’te kadın tefsircilerin veya İslâm’ı açıklayanların olmamasını neye bağladığınızı da merak ediyorum.

Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU:

İslam düşüncesinde doğru bilgiye ulaşmak, terminolojik tabirle; vahyin bilgisine sahip olmakla elde edilir. Dinlerin, mânevî düşüncelerin; hem felsefî hem de hukuksal boyutları vardır. Büyük dinlerin, bir hukuka sahip olmasının yanı sıra doğrulara ve yanlışlara dair ilkeleri olacaktır. felsefenin dilinde bu mânâda doğrular ve yanlışlar yoktur. Orada düşünceler vardır ve içinde bulunduğumuz zaman dilimi değişirken, felsefeler de sistemleşir ve kavramlaşırken; insanı bazen anlamlandırmaya yetmezler. Felsefenin de bu mânâda kendisini gözlem altına alması gerekir.

Esasen bazı düşünürlerin mesela Gadamer ve Heidegger’in düşünceleri ve bazı kavramları meaela Derrida’nın ‘yapıbozum kavramı’ tüm dünyayı ve felsefeleri de sarstı. Çünkü her insanın hikayesinin biricik olması, doğru ve yanlış anlamasına yetmez. Bu dünya, içerisinde bulunduğumuz bu çağda felsefeler başarılı olsunlar ya da olmasınlar, insanı anlamlı kılmak üzere düşünceler üretiyor ve bunu artık felsefe olarak adlandırmıyor. Bu mânâda bir felsefe değil; bir ‘anlama modu’, ‘anlama sanatı’ olarak ifade ediliyor felsefe. Son sorunuz da; kadın tefsircilerin, kadın anlayışlarının olmaması meselesi idi, değil mi?

Salondan: Biz bu zamana kadar İslâmiyet’i, hep bir erkek tarafından yorumlanmasıyla öğrendik. Aslında bugün birçok hadisin o şekilde yorumlanmaması gerektiği söyleniyor. Bu belki de marjinal bir söylem.

Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU:

İşte biz de böyle yorumlayınca ‘muhayyel’ olan dile gelmiş oluyor.

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:

(TARMER Müdürü)

Bu konuda benim de söyleyeceklerim var. İslâm ilim dünyasında hemen hemen her alanda kadın uzmanların olduğunu görmekteyiz. Eğer Haliç civarından geçtiyseniz, orada bir târihî kütüphane olduğunu görmüşsünüzdür. ‘Kadınlar Kütüphanesi’ olarak adlandırılan bu yerde, hanımlar tarafından yazılmış birçok târihî eser bulunuyor. Genç neslimiz de, tarihimize ait bilgilerden yoksun bırakıldığı için bunları bilmiyor. Hâlbuki dünya çapında tanınan kadın divan şairlerimiz vardır.

İlim adamı derken, hem erkek hem de kadından bahsediyorum. Buraya dikkatinizi çekmek isterim! Bunlar tekrar yeni çalışmalarla ortaya konuluyor. Eserleri neşrediliyor, katalogları çıkarılıyor. Ancak bu konuda bilgi eksiklikleri bulunuyor.

Özellikle ilahiyat fakültesi neslinde, her alanda hanım uzmanlarımız var. İşte yanımda oturan ve bugün sizinle sohbet eden hanımefendi de, bu neslin ilk öğrencilerindedir. Benim de öğrencim olması sebebiyle gururlanmıyorum, iftihar ediyorum. Önemli olan şudur ki; bugün İslâm ilimleri ve felsefe bilimleri içinde, tarih boyunca nadir örnekleri görülen alanlarda bile profesörlük rütbesine ulaşmış hanım bilim insanlarımız vardır.

Müsaadenizle başka bir konuya değinmek istiyorum. Doğru-yanlış kavramı tamamen rölatif, yani değişken bir kavramdır. Tek doğru yoktur, tek yanlış da yoktur. Fel-

sefede, tamamı doğru veya tamamı yanlış bir sistem de yoktur. Doğru ve yanlışlar, ‘bir şeye göre’ doğru ve yanlışlardır.

Ben oldukça iyi derecede bilgisayar programı yazılımı yapan bir kişiyim. Bilgisayar programlarının en önemli özelliği, korkunç bir mantık zinciri içinde çalışıyor olmalarıdır. Bu programların başında da bir deklarasyonda bulunuruz. Yani hangi değer ne olduğunu deklare ederiz. Hukukta da tüm yönetmelikler ve mukaveleler yazılırken bu tarz tanımlar yapılır.

Örneğin ‘rektör’ denildiği zaman İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörü’nü ve üniversite denildiğinde de İstanbul Aydın Üniversitesi’ni anlayabileceğiniz tanımlamalar vardır. Ama ondan sonraki kısımda bilgisayar önermeleri true-false, yani doğru-yanlış mantığıyla çalışırlar.

Doğru yönü yukarıdaki tanıma uygunsu doğrudur, değilse yanlıştır. ‘Mutlak doğru’ ve ‘mutlak yanlış’ diye bir kavram yoktur. Doğru olan, hep ‘bir şeye göre’ doğrudur. Bu matematikte, mantıkta, dinde ve realitede de hep böyledir. Bunun için biz gençlerimizi tek yolcu değil de çok yolcu olarak yetiştirirsek; tek doğru değil, tek hakikat değil, çoklu bir hakikat ortaya çıkar.

İçinizde tasavvufla ilgilenen var mı bilmiyorum ama, tasavvufta “*Biz vahdet âleminde değil, kesret âleminde yaşıyoruz.*” denilir. Vahdet, yani teklik Allâh’a mahsustur; onun dışındakilerde ise asıl olan kesret, yani çokluktur. O bakımdan doğru veya yanlış terimleri, bu bakış açısından böyledir.

Salondan: Tasavvuf sadece Allâh’ın yarattığının doğru olduğunu söylüyor.

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Allâh’ın yarattığının doğruluğu veya yanlışlığı da, sizin önceden kabul ettiğiniz bir kavrama uygunluğu sebebiyledir. Biz buna ‘apriori’ ve ‘kevnî’ diyoruz. Yani zihinde önceden bulunan, hareket noktasına uygunsu doğrudur. Ve herkeste o hareket noktası bulunmaz.

Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin sizleri ilgilendiren iki tip etkinliği var. Biri belirli aralıklarla olan bu tür konferans ve sohbetlerdir; diğeri de her on beş günde bir benim tarafımdan yürütülen ‘TARMER Seminerleri’dir. Birincisi on beş gün önce düzenlendi, ikincisi de yarın olacaktır.

Sizlerin konuşulan konulara kendinizi hazırlayabilmeniz için, bir yıllık etkinlik planlarını önceden ilan etmeye çalışacak ve bu konuları işleyeceğiz. Çünkü farklı düşünceleri, toplum kültürünün zenginlikleri olarak düşünüyoruz.

Necmiye Karataş Hocamızın az önceki sorusuyla da irtibatlandığımızda şunu açıkça dile getirebiliriz ki; test çözme, çoktan seçmeli, boşluk doldurma gibi bir imtihan sistemi ile, öğretimde tamamen robot yetiştiren bir uygulama içinde hayal gücünü ve muhayyileye dayanan düşünceyi geliştirme imkanı yoktur.

Onun yerine bugünkü imkânlarla teşvik edilmesi ve vurgulanması gereken bazı şeyler yapılabilir. Onlardan biri de bol miktarda edebiyat metinleriyle, şiirle meşgul olunmasıdır. Kompozisyon, hikaye, fıkra, mektup yazın; hatıra tutun. Tweet atmak, chat yapmak, telefonla mesaj atmak vb. şeylerle muhayyileyi geliştirmek mümkün değildir. Bol edebî eser ve roman okursanız muhayyileniz gelişir.

Hemen ekranın karşısına geçip güzeli güzel, çirkinini çirkin olarak gördüğünüz zaman muhayyileniz gelişmez. Ama romandaki tasvirleri okuduğunuzda, şiirdeki metaforları, teşbihleri, istiâreleri, mecazları, kinâyeleri gördüğünüzde; hayal gücünüz genişler. Hayal gücünüz genişledikçe de yaratıcı hayaller ve düşünceler oluşur; duygusallığınız gelişir. Bunun neticesinde de kişisel gelişiminiz olumlu bir seyir gösterir. İşte bizler bu programlarda da bunları amaçlamaktayız...

Salondan: Aslında benim soracağım sorunun üzerinde konuştunuz. Hocamın dedikleri dışında yaratıcılığı geliştirmek için neler yapabileceğimizi soracaktım. İbn Arabî’nin, “*Bizim makamımızı bilmeyen bizi anlayamaz*” anlamına gelen bir sözü vardır. Acaba şimdiki insanlar, o makamlara kendi gayretleriyle ulaşabilirler mi? Biz çoklu bir varlığız. Duygusal ve düşünsel açıdan bakıldığında, kendimizi yeniden keşfetmek, belirsizliği kucaklamak ve soyutluğa dokunmak için yapabilecek bir şeylerimiz var mı? Bir de astral seyahat denilen doğru mu ya da doğruysa zararlı mı diye soracaktım...

Prof. Dr. Yurdagül MEHMEDOĞLU:

Üç tane soru sordunuz. Birincisi, neler yapabileceğimizle ilgili... Bizler insanlar olarak iki düşünceyi de hayata geçiriyoruz. Bu iki düşünce; ‘rasyonel, mantıklı düşünce’ ve ‘muhayyileye dayalı düşünce’dir.

Sizin sorunuzdan önce, arkadaşımızın kadın müfessirlerle ilgili sorusuna değinmek isterim. Sizi de, “*Neden Kur’ân’ı tefsir eden kadın yok ?*” sorusundan yola çıkarak yanıtlamaya çalışayım...

Bizi anlamlı kılan bir dil üretmedikçe, kendimizi anlatamayız. Bu sebeple de karşılıklı olarak bir dil üretimi yaparız. Hem o dili üretiriz, hem de aynı şekilde dilin içinde kalarak kendimizi ifade ederiz. Dilin bu karşılıklılığını ifade edebildim mi bilmiyorum!

Örneğin biz insan olarak neden dile ihtiyaç duyuyoruz? Hayal gücümüzü, kendimizi, yapacaklarımızı anlatmak için neden dile gereksinimimiz var? O dili üretiyoruz; sonra ürettiğimiz dille kendimizi bir daha anlıyoruz ve ürün veriyoruz. Ayrıca edebiyat ve sanatla uğraşırken de o dili kullanıyoruz.

Bu dil üretme kısmı, hayatın anlamlarının birçoğunu kuşatır ve dil içerisinde kalarak hayatı anlamlandırırız. Heidegger *“Dil varlığın evidir.”* diyor ve biz orada, hayatımızı anlamlı kıldığı ölçüde kalıyoruz. Aksi hâlde ise göçebe oluyoruz ve nomadlar şeklinde buradan geçip gidiyoruz.

Hocamın tarihten verdiği örnekler bâki kalmakla birlikte, bugün hayatı eviren çeviren bazı hadiseleri anlama konusunda bir kadın dili ve bir kadın gözü çoğu zaman yoktur. Bazı alanlarda olabilir. Mesela din alanında da henüz kadın gözünün ya da bakışının tarihsel bir etkisi yoktur. Bunu görmezden gelmek de hayatın anlamlarını sınırlar.

Öncelikle, kadının bu konudaki tesirinin olmadığını söylemek gerekir. Bu bir ihtimal olabilir ama içinden geçtiğimiz son 50-60 yılda kadının bu mânâdaki tarihsel dili, etkisiz bir dildir. Hermeneutikçiler buna *‘üretilmiş dil’* diyorlar.

Ben hayata artık anlam açısından bakan birisi olduğum için; Kadının henüz bazı alanlarda konuşmadığını ama konuşabilir olduğunu düşünüyorum. Konuştuğu zaman da kendi anlamları üzerine hem toplumsal, tarihsel, sosyolojik etkiler ve yansımalar da bulunabilir; hem de kendisini yeniden üretebilir. Çünkü dil böyle bir şeydir. İşte kadın da bu mânâda kendi özgün hikayesini anlattığında gerçekten konuşmuş sayılabilir. Bu konuyu özele indireceğiz; çünkü genel konuşma, etkimizi azaltabilir. Sonuçta genel üzerinden konuşmak bize bilim yaptırır, ama özgün olandan söz ettiğimiz zaman aslında kendimiz konuşmuş oluruz. İşte bu şekilde herkes kendi hikayesini anlattığında, anlama daha yakın hâle geliriz. Kendi hikayemizi anlatmaya başladığımızda ise; göreceksiniz ki birçok dili, birçok düşünce formunu ve modalitesini kullanmak zorunda kalırız. Kimisi hikayesini müzikle, şiirle; kimisi de insan üzerinden anlatır. Anlatmada o modlar karşınıza çıkar ve birçok mod arayışına girersiniz. Örneğin Atilla İlhan bizim kullandığımız kelimeleri kullanarak kendisini anlatır ama bunu başka modlarda, başka modalitelerle yapar. Kavramsal dilin içinden başka bir dil üretmek durumunda kaldığımız yer, kendi hikayemizi anlatacağımız yerdir.

Modern insanlar olarak artık toplumsallığın dominant olduğu bir dönemde değiliz. Birey, arayışları olmakla birlikte aynı zamanda kendisini anlatmaya ve ilgiye ihtiyaç duyuyor. Mesela reklamlar bile ilgi üzerine yapılıyor ve bütün ürünler bu tarzla tanıtılıyor. İnsanlar eve bulaşık makinesi veya buzdolabı alırken, eşyanın kendisiyle ilgilenmesini bilmesini bekliyor. Aslında bu çağ, imajinasyonlarımızı kullanır ya da kullanmak ister. Unutmayınız, bunlar bizim ihtiyaçlarımızdır. Bu yüzden yapmamız gereken şey, *“Ben kendimi nasıl anlamlı kılarım?”* sorusunu sormaktır. İşte o zaman birçok dile açılırız.

Diğer sorunuz astral seyahatle ilgiliydi, fakat bu konu benim alanım değil. Tahayyül varken, astral seyahate gerek yoktur diye düşünüyorum.

Salondan: Ama astral seyahat düşünceyle olan bir şey değil!

Prof. Dr. Yurdağül MEHMEDOĞLU:

Nasıl olduğunu bilmiyorum ama, zaten tahayyüller bizi yeterince seyahat ettirirler...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Arkadaşlar, konferansımızın sonuna geldik. Şimdi biz Yurdağül Hanım’a sözle teşekkür ettik; sağ olsunlar var olsunlar. Ricamızı kabul ederek zaman ayırdılar ve geldi buraya gelerek bize bu önemli sunumu yaptılar. Oldukça istifade ettik. Konuşmamın başında da ifade ettiğim gibi, ‘muhayyileye dayalı düşünce’yi bu formatta ilk kez dinliyorum. Bu konuşmaları bundan sonra da zaman zaman dinlemek isteriz...

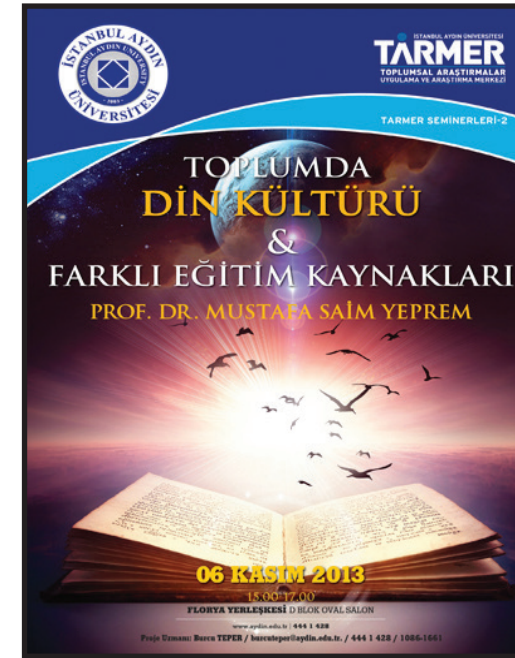

**TOPLUMDA DİN KÜLTÜRÜ
ve
FARKLI EĞİTİM KAYNAKLARI**

6 Kasım 2013

Konuşmacı: Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
TARMER Müdürü

**Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)**

Saygı değer meslektaşlarım, sevgili öğrenciler... TARMER olarak düzenlediğimiz seminerler serisinin ikincisine hoş geldiniz. Bugün, Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak on beş gün önce başlattığımız seminerler serisinin ikincisini icrâ edeceğiz.

TARMER Müdürü

Sn. Prof. Dr. M. Sâim YEPREM'in Konuşması

Bu seminerlerin düzenlenme maksadı; öğrencilerimiz ve öğretim kadromuz ile etkinliklerimize dışarıdan katılacak olan vatandaşlarımızın, kültürümüzü meydana getiren unsurlara dâir zihinlerinde bulunan tereddütleri gidermektir. Ayrıca bu husustaki soruları cevaplandırmak ve merkezimizin aslî gâyesini teşkil eden, “toplumdaki görüş farklılıklarının birer zenginlik olarak algılanmasını sağlamak” da yine amaçlarımız dâhilindedir.

Bunun için de bazı kritik konularda farklı düşünce gruplarının zihinlerinde yer etmiş olan konular ele alınıp incelenecektir. Üzerinde durulan bu farklılıkların aslında çeşitli ortaklıklar içerdiği ortaya konulacak ve kültürler arasındaki güçlü iletişim ve benzerlik noktalarına odaklanılacaktır.

Bu amacı taşıyan etkinliklerin ilk örneğini, on beş gün önce “*İnsan Sorumluluğu Bağlamında Kader İnancı*” başlığı altında verdik. O toplantıda bulunmuş olan arkadaşlar şu an buradalar mıdır bilemiyorum ama hatırlayacaklardır. Bu toplantılarda yapılan konuşmaların tamamının kayıt altına alındığını ve deşifre edilerek yayın hâline getirileceğini de, tekraren söyleyebilirim. Dolayısıyla hem kalıcı bir eser meydana gelecek, hem de yazılı doküman olarak elimizde bulunmuş olacaktır.

Tabi maksadımıza uygun olarak, şu imkânın da bilinmesi gerekiyor ki; on beş gün önce ele aldığımız “*İnsan Sorumluluğu Bağlamında Kader İnancı*” etkinliği ile ilgili bazı tereddütler, sorular ve açıklanmaya muhtaç noktalar kalmışsa, onları da bugünkü toplantıda cevaplandırmak üzere zaman ayıracağız. Burada bizim sohbetlerimizin azami derecede yararlı bir hâle gelebilmesi için aktif bir sohbet usûlü uygulamamız daha faydalı olacaktır. Benim tek taraflı bir aktarımda bulunmam ve sizin

de dinlemeniz şeklinde bir uygulama, anlaşılır olmayacaktır. Dolayısıyla soru-cevap şeklinde yürüteceğimiz bir sohbet, çok daha etkili olur.

Bu ön açıklamadan sonra on beş gün önceki etkinlikle ilgili birkaç cümle söyleyerek bugünkü toplantımıza geçebiliriz...

Hatırlarsanız, bir konunun çok yönlü ele alınabileceğine vurgu yapmıştım. Farklı bakış açıları fevkalade önemliydi ve hatta size “*Bakış Açısı*” isimli bir film de önermiştim. Konuyu somut örnekleriyle daha rahat kavrayabilmek için “*Bakış Açısı*” filmi mutlaka izleyin. Bu filmde, bir konuya farklı açılardan bakıldığı zaman nasıl görüldüğü ve tek bir konunun farklı bakış açılarıyla nasıl algılanabildiği çok güzel bir biçimde anlatılmış.

Filmi bilmeyenler için senaryoyu özetleyerek, biraz merakınızı celbedeyim... ABD Başkanı İspanya’da bir konferans verecektir ve bu konferans için çok ciddi hazırlıklar yapılmıştır. Bu kapsamda bir televizyon şirketi de canlı yayın için hazırlıklar yapmıştır; konferansın verileceği bina ve alanın etrafına kameralar yerleştirilmiştir. Ancak kameraların bakış açıları farklıdır ve televizyon yönetim aracında kameraların yönleri değiştirilebilmektedir.

On bir dakikalık bir konferans da, bu süre içinde gerçekleşen bir olaydır. Başkan, korumalar eşliğinde kürsüye çıkar ve konuşmasını yaparken kürsünün olduğu yerde bomba patlar. İşte bu olay, yönetim odasındaki görüntülerle farklı bakış açılarından anlatılmaktadır.

Olay, bombanın nasıl hazırlandığı, katilin nerelere gittiği, kimlerle irtibat kurduğu, nasıl içeri girdiği gibi detaylara inilerek verilmiştir. Konu aynı zamanda halk açısından da ele alınmış, hadise muhtelif açılardan incelenmiştir. Ve bu on bir dakikalık, seyirciye bir buçuk saat içinde anlatılan olaylar dizisinden sonra anlaşılmaktadır ki; ortada son derece karmaşık bir olaylar zinciri bulunmaktadır. Ve bunlar, sebep-sonuç ilişkileri ile her açıdan birbiriyle bağlı olarak bir neticeyi meydana getirmektedirler.

Fakat bu sonucun meydana gelmesinde, her bakış açısının seyrettiği yol ayrıdır. O yolda birçok tercihler vardır. İşte “*kader*” de, bizim tercihlerimizle oluşan bir olgudur. Biz de aynı kuralı kendi derslerimizde uygulayacağız.

Geçen hafta kader kavramını insan sorumluluğu bağlamında ve farklı açılardan ele aldık. Ben sizlere kader meselesini tek başına değil, insan sorumluluğu bağlamında anlatmıştım. Ancak kader meselesinin farklı bağlamları da vardır. Mesela

kader kavramı, insanın yaptıklarına dair değer hükümleri açısından ele alınabilir. Yani “Şu davranış iyi bir davranıştır; bu davranış ise kötü bir davranıştır.” gibi. Bu örneklerde “iyi” ve “kötü” şeklindeki değer hükümleri de “kader”dir.

Geçen hafta tarihsel dönemin öneminden de bahsetmiştik. Milâdî takvime göre Yedinci Asır'ın Arap Yarımadası'nda, İran merkezli yaygın bir kültür ortamı var. “Hayır tanrısı-şer tanrısı”, “iyilikler tanrısı-kötülükler tanrısı” gibi düalist bir anlayış söz konusu. Bu anlayış İran kültüründen geliyor ve Arap Yarımadası'nda da yaygın.

İslâm inancında ‘tevhîd anlayışı’ vardır. Tek tanrı, yaratıcı tanrı vasfını taşıyan varlık; her yönden tek bir varlıktır. İşte buna, vahdet/vahdaniyet/teklik diyoruz. Dolayısıyla İslâm'da ulûhiyette teklik vasfı gereği, bizim hayır ve şer dediğimiz şeylerin farklı iki yaratıcı tarafından değil tek bir yaratıcı tarafından var edildiğine inanılır. Amentü'de “Allâh'a kitaplarına, meleklerine, peygamberlerine, ahiret gününe inandık.” cümlesinden sonra bir ifade daha vardır ve burada “Kaderin hayrının da şerrinin de Allâh'tan olduğuna inandım” denir. Yani kişi hayır hayır tanrısından, şerri de şer tanrısından bilmez; “Hayır da şer de Allâh'tandır.” diye inanır. İşte bu cümle, kişinin tek tanrıya inandığını ifade eden bir cümledir. Ve bize yapıp ettiklerimizin iyi veya kötü olduğunu ya da iyilik ve kötülük kavramının kaynağının Allâh'tan olduğunu veren, kader inancıdır. Yani insan aklı; neyin iyi, neyin kötü olduğunu hiçbir işaret ve yönelim olmadan bulma imkânına sahip değildir. İnanan insanoğlunu yaratan varlığın, bu yaradılıştaki verdiği özelliklerden biri de; insanın iyi ile kötüyü algılayabilme özelliğidir.

Peki insan iyiliği ve kötülüğü nasıl algılıyor? Kur'an'da geçen ifadeye göre, Allâh bu özelliği insanın yaratılışında aklına vermiştir. İyiliği ve kötülüğü anlama kabiliyetini bahsetmiş ama bu anlayışı bir kritere bağlamıştır. Eğer bir işin sonucuna bir mükâfat bağlanmışsa onun adı iyi, ceza bağlanmışsa kötü denilmiştir. Neyin iyi neyin kötü olacağını bu şekilde belirleyen Allâh, bu belirlemenin de “kader” olduğuna inanmak esastır.

On beş gün önce “İnsan Sorumluluğu Bağlamında Kader İnancı” başlığıyla ifade ettiklerimiz ile insan fiillerinin taşıdığı iyilik ve kötülük boyutu arasındaki bağlantının özeti budur. Bu bir bakış açısidir; ancak kader ile ilgili çok daha farklı bakış açıları da vardır. Onlara diğer derslerimizde yeri geldiğinde değineceğiz...

Din kültürü, toplum kültürümüzü meydana getiren unsurların içinde en başta gelir. Bu kültür, toplumumuzun bütün alanlarını bir bakımdan ilgilendirmektedir. Edebiyatta, sanatta, düşünce hayatımızda, yaşamımızın birçok yönünde din kültürünün etkileri vardır. Ve bu kültürün din kaynaklı olduğunun farkında olanlar ve olmayanlar bulunmaktadır.

Derin bir incelemeye girdiğimiz takdirde, kültürün en önemli unsurunun din kültürü olduğunu görürüz. Din kültürünün, toplum kültürünün önemli unsurlarından biri olan dilimizin oluşmasında son derece büyük bir yeri vardır. Dolayısıyla din kültürünün toplumda nasıl oluştuğunu panoramik olarak gözden geçirecek olursak, bu noktayı daha iyi kavrarız.

Biliyoruz ki dînî fikirler, din kavramı ve bu kavram içindeki etkileşimler; ilk olarak anneden alınmaktadır. Anne, çocuktaki din kültürü kavramının oluşmasında; birinci derece etkilidir. Baba ise daha sonra gelir.

Aile ve çevresi, çocuğun ilk yetişme ortamıdır. Aile ve çevreyi biraz genişletirsek; buradan topluma ulaşırız. Ailenin toplumda yaşadığı yeri halka halka büyüttüğümüzde de, din kültürünün oluşumunda rol alan önemli faktörlere açılırız. Aileden ve toplumdan alınan din kültürü bilgisinin yanında, eğitim ve öğretim yoluyla alınan din kültürü bilgisi de vardır. Bunun farklı kaynaklardan oluşması, bir bakıma zenginlik meydana getirirken; başka bir açıdan da zihinde karışıklık yaratır. Hatta bu karışıklıktan dolayı, toplumun bazı kesimlerinin diğer kesimleri dışlaması sonucu da doğabilir.

Bizler toplum olarak, din kültürünün son derece önemli etkilerinin olduğunu mutlaka nazara alırız. Zira tarihte sadece kendi toplumumuzda değil, dönem dönem dünyada da görülen, kan dökmeye kadar varan farklılıklar söz konusudur. Ve bunun birçok örneği vardır.

Bizim vurgulamak istediğimiz ise şudur... Toplumda öyle bir kültür yerleşmelidir ki; bu kültür, toplumu meydana getiren farklı insan gruplarının farklılıklarını ortaya koymalı ancak bu farklılıklar birbirini ötekileştirmeye yol açmamalıdır. Bu iki görüş, tamamen birbirine zıt iki bakış açısı olarak değil, büyük bir kültürün farklı renk ve çeşitlik olarak zenginliği şeklinde algılanmalıdır.

Toplumda bir grup, kendi varlığını gösterme ihtiyacı hissettiği zaman; diğerlerinden ayrı bir varlık olduğunu ortaya koyacak şekilde tanınmak istemekte ve bir gruplaşmaya yol açmaktadır. Peki nasıl olacaktır da; bu farklılık hem o toplumun zenginliği olarak kabul edilecek, hem de toplumdaki dışlayıcılığın önüne geçilebilecektir?

Bakınız, burada temel bir açmazla karşı karşıyayız. Toplumumuzda din kültürünün eğitim öğretim yoluyla nasıl oluştuğuna somut birkaç örnek vereyim. Cumhuriyet döneminden önce, Osmanlı İmparatorluğu zamanında; toplumda din kültürünü oluşturan eğitim öğretim müesseseleri vardı. Bu eğitim öğretim kurumları dışında, başta ‘şeyhü’l-İslâmlık’ müessesesi ve tasavvuf dünyasının başında olan teşkilat dâhil olmak üzere; İlmiye Teşkilatı, meşihat, tarikat münasebetlerini ve kurum liderlerinin koordinasyonunu sağlayan gruplar vardı. Ve bunlara bağlı olarak, çeşitli homojen yapılar da mevcuttu. Ayrıca ilmiye sınıfının yetişme tarzı ile tarikat meşâyihinin yetişme tarzı arasında da farklar vardı. Ama bu farklılıklar; birbirini tolere edebilir, tamamlanabilir nitelikte farklılardı.

Aydınlatma görevi ile; Din-i Mübin olan İslâm’ın itikat, ibadet ve ahlak esaslarını yürütmek ve ibadet yerlerini yönetmek üzere, Başbakanlık’a bağlı bir Diyanet İşleri Başkanlığı kuruldu. Aynı tarihli bir başka kanunla da Genelkurmay Bakanlığı adını

taşıyan Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Nezâreti lağvedilip, yine aynı kanunla Genelkurmay Başkanlığı kuruldu. Ancak Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nin kaldırılmasından sonra yerine ikame edilen Diyanet İşleri Başkanlığı, vakıfların idaresiyle görevlendirilmedi. Camiler, medreseler, tekkeler, zaviyeler, yani vakıflar dediğimiz evkaf; yine Başbakanlık’a bağlı bir genel müdürlük hâline getirildi.

Aynı zamanda Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nin halkla ilgili işlemlere dair hükümler de TBMM’ye ve hükümete devredildi. Ve böylelikle bir bakanlığın yerine Diyanet İşleri Başkanlığı, Hükümet, TBMM ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ihdas edilmiş oldu. Ayrıca 677 Sayılı Kanun’la tekkeler ve zaviyeler kapatıldı; dergâhlar, tekkeler, zâviyeler ve tarikatlar, bu yapıların âyinleri ve bu zeminde kullanılan unvanlar söz konusu kanunla yasaklandı. Ve unvanların yasaklanmasıyla birlikte; dedeler, babalar, dervişler ve şeyhlerin faaliyetleri de sona erdirildi.

Dolayısıyla, toplumda din kültürünü oluşturan müesseselerin bir kısmı; Osmanlı Devleti’nden devraldıktan sonra kapatılmak ve yasaklanmak sûretiyle durduruldu. Diğer bir kısmı ise Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla devredildi. Ancak farklı bir kısmı da, söz konusu kanun kapsamında devredilmedi. O tarihten itibaren de eğitim-öğretim yoluyla toplumun din kültürünün sağlanması; resmî müessese olarak Diyanet İşleri Başkanlığı, eğitim öğretim müesseseleri olarak da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütüldü.

Ne var ki, toplumda yerine ikame edilmeyen müesseselerin meydana getirdiği boşluk; kendiliğinden farklı kuruluşlar tarafından doldurulmaya başlandı. Çünkü tabiat boşluğu

kabul etmez. Siz bir boşluğun yerine ikame edilecek başka bir kuruluş koymazsanız; toplum onu kendiliğinden doldurur. Nitekim yer üstünde ve altında da böyle olmuştur.

Bu farklılıklar çeşitli grupların önce din kültürü ihtiyacını giderecek miktarda, sonra da resmî müesseselerin karşılayamadığı kültür bölümlerine tekabül etmek üzere; yurdun hemen hemen her bölgesinde o bölgenin özelliklerine göre farklı kuruluşlar tarafından giderilmeye çalışıldı. Bu da şöyle garip bir seyir takip etti...

Diyelim ki, bir bölgede Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açılan eğitim müesseselerinde verilen din kültürü, o toplum tarafından yeterli görülmedi ve o toplumun muhafaza ettiği değerler bakımından da eksik ve arızalı görüldü. Ki çoğu yerde böyle görülmüştür. İşte o zaman o kültürü ikmâl edici ve bazen de değiştirici nitelikte alternatif eğitim faaliyetleri gelişmeye başlar. Bunlar; çeşitli kurslar, toplantılar, seminerler şeklinde icrâ edilir. Ancak o dönem orada homojen bir yapı teşekkül edemediği için; yurdun muhtelif bölgelerinde, birbirinden farklı karakterlerde ayrı ayrı kültür yapıları doğdu. Ve bu gruplara ait din kültürü de, çeşitli kaynaklardan geliştirilmeye başlandı.

Kapıda asılı olan seminer afişimize dikkat ettiyseniz; afiş, din kültürünün farklı kaynaklardan oluşumunu vurguluyor. Tabir yerinde ise her taraftan kuşlar gelip, ayrı ayrı istikâmete uçuyorlar. Üniversitemizin kabiliyetli grafikeri, afişi çok güzel bir şekilde tasarlamış.

Şimdi böyle bir durumu tasavvur edin! Birbirlerinden farklı nitelikte, bazen birbirini ikmal eden/tamamlayan, bazen de birbirini dışlayan bilgiler; aynı toplumda bir arada bulunmaya başlıyor. Acaba din kültürünün toplumda bu şekilde oluşması, yani kültürümüzün farklılıkları; bugün gelinen noktada kültürümüzün zenginlikleri olarak mı algılanacak, yoksa olumsuz etki meydana getiren unsurlar olarak mı düşünülecek? İşte problem, burada esasen...

'Muhayyileye Dayalı Düşünme' adlı konferansta, bu konuya temas etmiştim. On beş gün önceki seminerimizde özel bir vakit ayırıp söylediğim ifadeyi ise şimdi tekrarlayacağım! Toplumumuzda yetişmekte olanların, yetişkinler tarafından ilk terakkîleri oluşturulurken; çoklu düşünce sisteminin temel alınması gerektiğini düşünüyorum. Zira çocuklarımız ve gençlerimiz tek yolcu, tek hakikatçi, tek doğrucu yaklaşımlarla yetiştirilirse; en küçük konulardan, geniş ve derinliği olan konulara kadar bu tek yönlü yolculuğun etkisi altında kalacaklardır. Kendilerinin doğru bulduğu alana uygun olmayana, dışlayıcı bir tutumla yaklaşacaklardır. Hâlbuki doğrular tek değildir, çoktur.

İnternette benim hesaplarıma ulaşırsanız; ilk göreceğiniz cümle, "Doğrular tek değildir, çoktur; marifet, en uygun olanı seçebilmektir." ifadesi ile karşılaşacaksınız. Dolayısıyla, din kültürünün oluşumunda neyin olmazsa olmaz nitelikte olduğunun bir hiyerarşi içinde öğretilmesinde fayda vardır. Ve bunun için de çok farklı kaynakları gözden geçirmek, çok farklı bakış açılarını incelemek gerekmektedir.

"En doğrusu benim fikrimdir; benden başka doğru düşünen yoktur!" şeklindeki yaklaşımı, "Herkesin düşüncesi doğrudur; ama benim tercihim, benim için doğrudur." şekline dönüştürdüğümüz takdirde; farklı kaynaklardan gelen din kültürünü bir zenginlik olarak algılama alışkanlığına sahip olabiliriz. Çünkü dindeki temel prensipler; hangi bakış açısıyla ele alırsanız alın, değişmez. O temel prensiplerin ortaya konma şekli; bakış açısına, zamanın şartlarına, ihtiyaçlarına göre değişiklik arz eder ve kıyamete kadar da hangi toplumda olursa olsun o toplum ve dönemin özelliklerine göre dönüşüm gösterir. Bu değişikliklerin ve farklı görüşlerin hepsi, 'Bakış Açısı' filminde olduğu gibi 'tek bir olayın farklı açılardan ele alınması'yla oluşur.

Geçen hafta önde oturan dinleyicilerimizden birine, şöyle bir örnek verdim ve "Fatih Camii'ni biliyor musun?" diye sordum. "Biliyorum." dedi. Akabinde "Aline bir fotoğraf makinası ve camiyi farklı açılardan çek, daha sonra da bu fotoğrafları sırala." dedim.

İşte bu farklı açılardan çekilen fotoğrafların hepsi Fatih Camii'dir. Fakat açılar farklı olduğu için, çekilen görüntüler de farklı gibi görünür. Esasen fikirler ve din kültürü de böyledir. Değişmeyen temel fikirler, pek azdır. Ama toplumumuzda din kültürüne ait farklılıklar görüyorsanız; o farklılıklar işin süsüdür, teferruatıdır, değişken taraflardır ve bu değişkenlik de son derece normaldir.

Toplumumuz, esasa taalluk etmediği sürece değişiklikleri tolere etmeli, kabul lenmelidir. Sadece kendi tercihini önemsememelidir. Çünkü bir başkası da farklı bir

tercihte bulunabilir! “*Nasıl ben birçok farklılık içinden belirli görüşleri tercih etmişsem, öteki de başka bir görüşü ve tutumu tercih edebilir.*” şeklinde düşünülmelidir...

Bazen ders sonunda, öğrenciler soru sorsun diye epey zaman bırakıyorum; ama hiç kimse soru sormuyor. O kadar memnun oluyorum ki! “*Demek ki şahane bir ders anlatmışım ve öğrencilerin sorabileceği hiçbir şey de kalmamış!*” diyorum. Tabi bu bir ironi! Zira bir ders, farklı bakış açılarını içererek ilerlemelidir. Bu yüzden de mutlaka soru sorulmalıdır...

Sn. Doç. Dr. Muallâ Gülnaz Kavuncu Hocam, siz de bir soru soracaksınız herhalde! Buyurun...

Doç. Dr. Muallâ GÜLNAZ KAVUNCU:
(TARMER Yönetim Kurulu Üyesi)

Sizi destekleyen bir şeyler söylemek istiyorum. Genelde tartışmalarda ya da insanların kafasında şöyle bir nokta vardır! Benim gördüğüm kadarıyla gençlerimiz dinimizle, daha doğrusu kitabımızla ilgili olarak; nereye çeksen oraya gidecek bir durumdadır. Bu zeminde birçok konu yoruma açık ve bunları herkes farklı farklı yorumluyor. Gençler de hâliyle “*Bunların hangisi doğru? Biz ne yapacağız?*” diye kafa karışıklığı yaşıyorlar.

Doğrusu gençliğimde benim de kafam çok karışıyordu. Ama daha sonra fark ettim ki, bunlar gerçekten yoruma açık ve esnek bırakılan konular! Dolayısıyla da bunun güzel ve bizi zengin kılan bir şey olduğunu düşündüm. Şimdi ise bu hususu hep böyle okuyorum, böyle görüyorum.

Toplumumuzda tek bir doğruyu arama çabası olduğu için, farklılıklar bir kudur gibi algılanıyor. Hâlbuki zenginlik, farklılıktadır. Bildiğim kadarıyla tasavvufufla aranız çok iyi değil, ama söylediğiniz şeyler tasavvufufla ve İbn Arabî'nin yorumlarıyla eşleşiyor. Öyle ki “*Tek hakikat vardır ve o tek hakikatten bize yansıyanlar bulunmaktadır.*” ifadesini tasavvufufla olduğu gibi sizde de görmek mümkün.

Doğrularımız çok olsa da, aslında tek bir yerden geliyorlar. Tek bir Güneş vardır ama o Güneş ışığının yansımaları, her birimizde farklı şekillerdedir. Ve bu da bir zenginlik oluşturur. Velhasıl hakikat tek bir yerden gelir, ancak çokluk içindedir.]

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Teşekkür ederim hocam. Söyledikleriniz, benim anlattığımdan farklı değil. Ancak tasavvufufla aranın iyi olmadığı hükmünüz yanlış. Şöyle ki... Tasavvuf, tek bir şey değildir. Bizim Mahiris adında bir hocamız vardı ve kendisinden çok istifade ettik. Bir zamanlar tasavvuf derslerimize gelirdi. Bir notunu “*Tasavvuf Neye Derler?*” başlığı altında hâlâ saklarım. O satırlar, “*Tasavvuf, sūfi bî-can olmaya derler.*” diye başlardı.

Tasavvuf nedir? Herkesin ağzında dönüp dolaşan bir tasavvuf kelimesi var. Tasavvuf, bir felsefedir. Ve felsefenin bölümleri gibi, onun da bölümleri vardır. Ancak bizim toplumumuzda tasavvuf, tarikat, tarikatçılık nedir şeklindeki sorgulamalar bizden kaldırılmıştır. Ve hepsi birbirine karıştırdığı için de, bugün yüzlerce tarikat vardır.

Şimdi biz bu tarikat mensuplarının her birine, “*Ne ile meşgulünüz?*” diye sorsak; “*Tasavvufufla meşgulüz!*” derler. Biri diğerini tamamen din dışına gönderecek kadar farklı düşünen kişilerin her biri, tasavvufufla meşgul olduğunu söyler. Hani Toplumsal Araştırmalar Merkeziyiz ya, işte toplumumuzda bir realite olarak bunların hepsi mevcuttur...

Bu konuştuğumuz zemin üzerinde bir araştırma yapılırsa; bir araya getirilmesi mümkün olmayan gruplar olduğu görülür. Ama bunların hepsi de kendilerinin tasavvufufla mensup olduğunu söylerler. “*O zaman tasavvuf nedir?*” diye sorduğunuzda da, ‘tasavvufun engin hoşgörüsü’nden söz ederler.

Tasavvufun engin hoşgörüsü şeklindeki ifade, tasavvufla meşgul olduğunu söyleyen kişilerin dilinde çok sık dolaşır. Tasavvufla meşgul olanlara soracak olursak, kendisi gibi düşünmeyenlere karşı acaba o engin hoşgörüyü gösterirler mi?

Tasavvuf bir felsefedir. Tasavvufun bir bölümü bizim mensup olduğumuz alandaki, yani epistemolojideki görüş farklılığından kaynaklanıyor. Bilginin kaynağı konusunda felsefenin rasyonel yapısını taşıyanlar, keşif ve ilhamı bilgi kaynağı kabul etmezler. Onlar keşif ve ilhamı bilgi kaynağı olarak kabul ederler. Bu da çok önemli bir fark değildir aslında. Ancak keşif ve ilhamı uygulamaya geçirirken, dînî hükümler hiyerarşisinde nereye oturttuğumuz çok önemlidir. Esasen fark burada; ama detayını bildiğiniz takdirde o da bir felsefedir.

Az önce verdiğim örneği tasavvufta kelim alanına monte ederek tekrar söyleyeyim; bir yaratıcı vardır, vahdet-vahdaniyet O'nun sıfatıdır, teklik ve Allâh'ın sıfatları anlatılırken de 'zatında ve sıfatlarında benzeri olmayan' denir. Vahdaniyet, yani teklik; Allâh'a ait bir sıfat değil mi? O hâlde, 'teklik sıfatı'nı Allâh'tan başkasına veremezsiniz! Teklik sadece Allâh'a ait bir sıfattır.

Allâh'ın dışındakiler; terim olarak 'masivAllâh', 'Allâh'tan başkası' şeklinde ifade edilir. Allâh'ın dışındaki varlıklarda ise asıl olan 'çokluk'tur. Vahdet âlemi, Allâh'ın zatına ve sıfatlarına aittir; Allâh'ın dışındakilerde ise asıl olan kesrettir.

Bakınız... Allâh, tüm sıfatları ile birlikte tek bir varlıktır. Bunu kelam da böyle söyler, felsefe de böyle söyler. Peki tasavvuf ne der? 'Allâh'ın sıfatlarının varlıklardaki tecellisi' der. Buradaki esas olay, 'Allâh'ın mahlûka olan etkisi'dir. Olayı Allâh açısından söylerseniz, mahlûkla Allâh'ın sıfatı ilgilendi dersiniz; olayı varlık açısından söylerseniz de, 'Allâh'ın sıfatlarının tecellisi' dersiniz. Yani yansıması. Burada aynı olay anlatılmakta ancak farklı terimler kullanılmaktadır.

Allâh'ın cemal sıfatı; gülde, insanda tecellî etmiştir. Yani insan, Allâh'ın güzellik sıfatını yansıtan bir ayna gibidir. Allâh'ın bu sıfatı o varlıkla taalluk etmiştir, müteallik olan o varlıktır. Felsefî bakış açısı ile meşgul olan birinin, tasavvufa karşı olmak gibi bir niteliği olamaz. Ben tasavvufa karşı değilim; ama kendini tasavvufa nispet edip de alakasız işler yapanlara karşıyım.

Salondan: Hocam bir sorum olacak... Madem Allâh'ı, 'tek sıfatları kendisinde toplayan bir varlık' olarak ifade ettik, o zaman neden Kur'an'da "Biz yaptık." diye geçiyor; neden çoğul ifade kullanılıyor? Bu hususu merak ettim...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
(TARMER Müdürü):

Bu soru gerçekten güzel ve çok sık sorulan bir soru. Bu soruya birkaç açıdan cevap vermek mümkün. Öncelikle burada, bir dil meselesi söz konusu. Kur'an'ın dili Arapça'dır ama bazıları 'Allâhça' dili diye bir dil öne sürüyorlar. Tabi bu garip bir ifadedir. Allâhça bir dil olmaz; çünkü dil insanların geliştirdiği, anlaşma vasfı olarak kullandıkları bir iletişim aracıdır.

Arapça, Arapların geliştirdiği ve kullandıkları bir dil. Bizzat Kur'an'da Allâh, "Biz anlayıp düşünmeniz için, onu Arapça bir Kur'an kıldık." diyor. Arapların kullandığı dilin, Kur'an olarak bizim elimizde bulunması bir mucizedir. Kur'an metni, öyle bir kompozisyon ki, şiir gibi müthiş bir mûsikîsi var. Sesinin, insanı etkileyen bir yapısı var ve bundan dolayı Kur'an'ın metni başlı başına bir edebiyat mucizesi.

Burada çok kıymetli edebiyat hocalarımız var ve zannederim beni destekleyeceklerdir. Edebiyatçılar tarafından metinlere bakarak tespit edilmiş tüm söz sanatları, Kur'an'da görülür ve bu örneklerin hem yapı, hem de muhteva itibarıyla dorukta olduğu bir metindir. Çok kısa ifadeler ile derin, geniş mânâlar verilir ve buna da 'icaz' denilmektedir.

Yedinci asır, Arap dilinin edebiyat bakımından fevkalade gelişmiş olduğu bir dönemdir. Hatta o dönem şiir yarışmaları yapılmakta ve derece kazananların şiirleri yılda bir defa, Kâbe'nin duvarlarına asılmaktaydı. Bu edebiyat metinlerinin dorukta olduğu dönemde; Muhammed Aleyhisselam'a gelen vahyin, mucize olarak herhangi

bir şairin yazabileceğinin çok üzerinde bir metin olduğunu biliyoruz. Biz böyle yaptık, biz şöyle yaptık tarzındaki konuşma; bu dilin özelliği olarak karşımıza çıkar. Ve aslında bu, bir açıklama şeklidir. Hatta eğitimde de böyle bir metot kullanılmalıdır. Örneğin halkımıza din kültürünü meydana getiren konuları anlatırken, onun çeşitli versiyonları da aktarılmalı. Tabi bunun uzman kişiler tarafından yapılması gerekiyor.

Bir başka önemli, temel prensip de şudur ki; o güne kadar doğru olarak bildiğiniz, zihninize yerleşmiş olan bir konu hakkında farklı bir şey işittiğiniz zaman, hemen reflektif bir tepki göstermeyiniz. Kim olursa olsun, bu herkes için geçerlidir. Genelde böyle durumlarda, “*Allâh Allâh! Ben bugüne kadar bunu böyle biliyordum, olmaz öyle şey!*” gibi cümleler kullanılır. Bu yeni bilgileri araştırın ve araştırırken de şu metotları izleyin...

1) *Önce kendi bilginizi test edin. “Farklı bir şey söyledi! Bakalım benim bilgim gerçekten doğru mu?” deyin. İşte buna, ‘tahkik’ deniyor.*

2) Siz konu hakkındaki görüşünüzde haklısınızdır, fakat karşıdaki kişinin farklı bir görüşü olabileceğini de göz önünde bulundurmalısınız. Olaya, “*Böyle de olabilir mi?*” diye bakın, araştırın.

Örneğin; sizin düşünceniz bir kaynakta doğru çıktı, ikinci alternatif olarak başka bir kaynağa yönelin, oradan da araştırın. Daha önce hiç duymadığınız, karşılaşmadığınız bir görüşe rastlayabilirsiniz! Bir görüş üzerinde hemen kesin yargıya varmayın, damgayı basıp “*Bunun aslı astarı yoktur!*”

Bunu bir alışkanlık hâline getirirsek ve kendi bilgimizi eski tabirle mihvere alıp, yani hareket noktası kabul edip, başkasının yanlısına hamledersek; toplumda farklı görüşler bir zenginlik olarak değil, ayrıştırıcı olarak yer alır.

Müfessirler, arkadaşımızın yukarıda sorduğu soruya çok farklı cevaplar vermişlerdir. Elli beş yıllık meslek hayatım var ve bu konu da dahil, öğrencilerime birçok kademedeki çalışma yaptırдыm. Onlardan biri de bu konudur. Yani Kur’ân-ı Kerîm’deki üslupta neden bazen ‘ben’, bazen ‘biz’ denildiği meselesi! İşte bu bir araştırma konusudur ve üzerine de bir hayli yazı yazılmıştır.

Bu konuyla ilgili olarak, özellikle geniş tefsirlerde çok kapsamlı açıklamalar yapılmıştır. Tabi her açıklamanın bir karşıt görüşü de vardır. Mesela bir görüş, “*Allâh tek olarak ‘Bunu ben yaptım.’ derken, aslında bunu tek başına yapmamıştır; melekler ve insanlar aracılığıyla yaptırmıştır.*” diyor. Ama buna rağmen cümlede, ‘ben’ ifadesi geçmektedir.

Bir başka örneği de şöyle ifade edebiliriz... Atatürk, Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nde koskoca bir orduyu yıktı ve zafer kazandı. Şimdi burada Atatürk ata binip, tek başına orduyu tahrip ederek bir başına zafer mi kazandı? Böyle bir şey olabilir mi?

O bir ordunun başındadır ve himayesinde hem komutanları hem de askerleri bulunmaktadır. Başka bir şekilde açıklamak gerekirse, başbakan örneğini de verebiliriz. Başbakan bazen “*Biz yaptık, biz ettik!*”, bazen de “*Ben yaptım, ben ettim!*” der. İşte bu, bir dil meselesidir.

Bu yüzden bizim alanımızda, ‘*dilin kullanılma şekli*’ diye bir ifade vardır. Biz buna ‘*tarz-ı istimâl*’ diyoruz. ‘Biz’ kelimesi bazen çoğulluğu, bazen de büyüklüğü ifade edebilir. Örneğin Allâh kendisini ‘biz’ olarak adlandırıyor diye, biz de ‘siz’ diye ifade edebilir miyiz? Dilin kullanımında hiç, “Yarabbi ‘siz’ bana rahmet edin!” şeklinde bir duâ duyduunuz mu? Tabii ki böyle bir şey olmaz ve bizler Allâh’a tekil olarak hitap ederiz. Arapça’da da ‘ente’ denir ve ‘entüm’ şeklinde çoğul olarak kullanılmaz.

Dilin protokolde ve halk arasında nasıl kullanacağını gösteren kaidelere, bizim alanımızda ‘*tarz-ı istimâl*’ denir. Tarz-ı istimâl, lügattan daha önemlidir. Lügatı kullananlar, “*Kur’an’da bu kelime, şu anlama geliyormuş!*” diye bakıp söylerler. Ancak bu, yeterli bir araştırma şekli değildir. Zira o kelimenin tarz-ı istimâli de araştırılmalı ve cümlenin nasıl kullanıldığı irdelenmelidir. Yukarıda sorulan bu soru, daha evvel çok sorulmuş ve bu konuya birçok açıklama getirilmiştir.

Benim seçtiğim en kestirme açıklama tiplerinden bir ikisini sizlere aktardım. Bazıları, ‘biz’ derken ‘*şâni yüce olan varlık*’ sıfatının kastedildiğini ifade etmektedirler. Bazıları da meleklerin kastedildiğini dile getirmektedirler. Ve işte bu, bir tarz-ı istimâldir. Bana sorarsanız, bu tartışmaların hiçbirinin esasa taalluk eden bir yönü yoktur. Zira bu durum, edebî bir metin olma özelliği ile alakalıdır...

Salondan: Teşekkür ederim hocam. Fatih Camii örneği üzerinden, ‘*bakış açısı*’ ile ilgili bir açıklama yapıldı ve hangi açıdan bakarsak bakalım, baktığımız şeyin Fatih Camii olduğu söylendi. Ben de aynı şekilde, Cumhuriyet üzerinden bir bakış açısı örneği vermek istiyorum.

Cumhuriyet’e nereden bakarsak bakalım özgürlüğü getirmesi gerekirken, Cumhuriyet kurulumu kurulmaz tekke ve zaviyelerin kapatılması, dinin bir şekilde yasaklanması; acaba hangi bakış açısıyla izah edilebilir ve nasıl yorumlanabilir? Ben bunu merak ettim.

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
(TARMER Müdürü):

Bu soruyu, on beş gün önceki derse bir atıf yaparak cevaplandırayım. Hatırlayacaksınız, bir Fransız filozofundan bahsetmiştim. Hatta espri olsun diye de, ismi Henri Bergson olan düşünürü; ‘Hz. Bergson’ demiştim. Kendisi bir Fransız filozofudur ve bir psikologtur. Doğrusu ben, İslâm filozoflarımızın içinde yer alan İmam Gazâlî’yi ona benzetiyorum. Yani bizim Bergson’umuz, İmam Gazâlî’dir.

Gazâlî’nin İslâm dünyasında ve çok çeşitli alanlarda önemli fikirleri var. Ancak bu önemli fikirleri değil de, tenkit edilecek birkaç cümlesi öne sürülerek; günümüzde Gazâlî’yi karalama kampanyası yapılıyor.

Gazâlî aklı ön plana çıkaran muazzam bir filozoftur. Ancak onu, “Aklı şişeye kapattı, üzerine de mantarı bastı!” diyerek suçluyorlar. Hâlbuki kendisi, pozitif bilimleri ön şart olarak koşan isimdir.

Bergson diyor ki; “Bir olayın üstünden zaman geçince, siz onu geriye dönük olarak analiz edemezsiniz. Çünkü geçen zaman, sizin zihninize birçok veri katmıştır.” Şimdi bu sözden hareketle düşünelim! Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze kadar, neredeyse doksan sene geçmedi mi? Bu, bir asra yakın bir zamandır. Ve bu geçen zaman, bizim zihnimize çok farklı bilgiler yüklemiştir. Ancak değerlendireceğimiz o bir asır öncesinde, bu bilgiler ve bu unsurlar yoktu. O hâlde biz, bugünkü bilgileri kullanarak bir asır önceyi doğru analiz edemeyiz.

O günkü ortam neydi, o gün bu kararı vermelerini gerektiren sebepler nasıldı; işte bunları bilmemiz gerekir. Dolayısıyla bu konuyu iyi analiz edebilmemiz için, o güne dönmemiz icap eder. Ve açıkçası, bu da mümkün değil. Aradan geçen bir asra yakın zaman, bizde o kadar çok tecrübe birikimi oluşturdu ki; bunları kullanarak geriye dönük bir değerlendirme hükmü vermemiz haksızlık olur. Acaba o zamanın şartları altında bu sonuçları elde etmek için mi bunları yaptılar; yoksa tamamen farklı düşünerek bu sonuçlar mı elde edildi? İşte biz buna karar veremeyiz.

Salondan: Hocam... Laiklik ilkesiyle, bir insanın kendi evinde dinini icrâ etmesine karşı çıkmak nasıl özgürlüğe karşı bir şeymiş gibi algılanıyorsa; öğrencilerin aynı evde kalması da aynı şekilde özgürlük karşıtı bir durum olarak görülebilir ve Cumhuriyet ile bağdaştırılamayabilir! Size bu çerçevede bir soru yöneltmişim...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
(TARMER Müdürü):

Ben size, bugünkü durumu analiz etmenizi öneririm. Zira bugün vardığımız nokta budur ve “Dün şöyle olsaydı, böyle olsaydı!” demenin de hiçbir faydası yoktur. Çünkü zamanı geri çevirmek mümkün değildir.

Geçen haftaki dersi internette yayınladık. Bizim tarmer.aydin.edu.tr adresinden yayın yapan bir sitemiz var. Oradan yayınladığımız bu etkinlik videosuna bakarsanız, geçmiş kısımları anımsarsınız. Hatırlayacaksınız, o kısımda bir şiir okumuştuk. Gelin o şiiri yeniden okuyalım...

“Geçen geçmiştir artık, ân-ı müstakbelse müphemdir;
Hayatından nasibin, bir şu geçmek isteyen demdir!”
diyor büyük şairimiz...
Bir başkası da diyor ki;
“Geçti mâzi, çekme istikbâle gam!
Gün bu gün, saat bu saat, dem bu dem...”

Bugünkü manzarayı görüyoruz ve bundan sonrası için bir şeyler yapmamız lazım. Ama geçmişte ne olduğunu da mutlaka görmemiz ve bilmemiz gerekiyor. Geçmişin bizi getirdiği nokta hakkında, öyle olduğunu sandığımız fikirlerimiz de olacaktır; ama aslında bunlar gerçek sonuçlar değil, bizim yaptığımız analizlerdir. Yani asıl sonucu varanların düşünceleri değil, bizim fikirlerimizdir. Zira o analizi biz yapıyoruz, telif hakkı da bize aittir.

Salondan: Sizce tekke ve zaviyelerin kapatılması, bugünkü dînî bakımdan eğitimi etkilemiş midir? Din bilgisi duraksamış mıdır? Bugünkü din eğitimi, sizce yurdun her tarafında yeterli midir? Bugün ülkemizde ayrı dinlerde de insanlar var; ama okullarda tek din adı altında dersler veriliyor. Onların bu dersi, bugünkü bir fen bilgisi dersi gibi aldıklarını düşünüyorum. Sizce bu doğru mudur?

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
(TARMER Müdürü):

Tabii, ben tekke ve zaviyelerin kapatılması ile ilgili fikrimi net olarak söyledim ve bu da kayıtlara da geçti; ama tekrar edeyim.

Osmanlı döneminde toplum kültürünü meydana getiren müesseseleri sayarken, medreselerle birlikte tekkeleri ve zaviyeleri de saydım, bunların üst kuruluşlarından da bahsettim. Hem tekke ve zaviyelerin, hem de medreselerin bağlı olduğu kuruluş; ‘Şeyh’ül İslâmlık’ dairesidir. Bunlar kaldırıldığı zaman hemen hemen tamamına yakını bir süre Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’ne bağlı olarak yürütüldü. Önümüzdeki aylarda bir hocamız, ‘Osmanlı’da Eğitimin Güncellenmesi Hareketleri’ adlı bir konferans verecek. Umarım ki, o konferansı üniversitemizin büyükleri, öğrencilerimizin katılabileceği bir şekilde planlarlar ve öğrencilerimiz de bu bilgilerden faydalanabilir.

Osmanlı döneminde de Cumhuriyet’ten önceki eğitimde olduğu gibi birçok reform vardır ama Cumhuriyet döneminde ne gariptir ki özellikle dînî eğitim ve diğer eğitim alanları ile ilgili güncellemeler intikal ettirilmemiştir. Cumhuriyet dönemindeki devrimin mantığı, bir önceki dönemin arızalarını ortaya koyma amacı taşır. Çünkü devrim başka türlü kendini meşrûlaştırılmaz. O zaman, “Beğeniyordun, niye yıktın?” eleştirisi gelir...

O ıslahatlardan önceki dönemler, örnek olarak gösterilmiştir. Şimdi tekke ve zaviyelerin kapatılmasında, arızalı dönemlerin örnekleri verilmiş; ama tekke ve zaviyelerin toplum kültürüne kazandırdığı değerler ikâme edilmemiştir. Mûsikî eğitimi, edep dediğimiz adap eğitimi; on beş gün önceki konferansımızda da bahsettiğimiz ‘biheyviorizm’ (davranış bilimi), yani davranışların eğitim gördüğü bir alandı ve kültürün, örf ve adetlerin bir toplumun bütün değerlerinin aktarıldığı müesseseler hâlindeydi.

Sonra onun yerine halk evleri vasıtasıyla bir ikâme yapıldı ama yeterli olmadı. Yeterli olmamasının en büyük sebebi şudur ki; değişimler resmî makamların kontrolü dışında çok farklı yerde yapılabildiği gibi, mevcut farklılıklar içinde de devam etti ve bugün tamamen başka yapılarda, farklılıklarına göre ihmal edilebilecek kadar az, adeta dışlayıcı nitelikte gruplar teşekkül etti. Ben şunu ısrarla söylüyorum ki, “Geçmişte yermekte veya geçmişle övünmekte hiçbir fayda yoktur. Geçmişte bilmekte, geçmişteki övünülecek yönleri örnek almakta, yerilecek tarafları da tekrarlamamakta ise fayda vardır. Geçmişle bağlantımızı, bizi geçmişe mahkûm edecek tarzda değil; geçmişten güç alacak tarzda devam ettirmemiz gerekir. Önemli olan budur.”

İstanbul Aydın Üniversitesi Toplumsal Araştırmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak, 6-7-8 Aralık’ta bir Alevî çalışmayı düzenleyeceğiz. Bu çalışmada belli başlı Alevî liderleri ve bu konuda yazıp çizen, Türkiye’nin sayılı bilim adamları bulunacak. Ve unutulmuş kültürlerin toplumumuzun bir zenginliği olarak canlandırılması; dışlayıcı, ayrıştırıcı bir şekilde değil birleştirici nitelikteki vasıfların ön plana çıkarılması konusunda faaliyet göstereceğiz...

Prof. Dr. Necat BİRİNCİ:

Arkadaşlarımız, Türkiye’deki ortaöğretim kademesinde bir din eğitiminin olduğunu zannediyorlar. Türk millî eğitiminde, din öğretimi yoktur; ‘din kültürü ve ahlak bilgisi’ vardır. Ve bu bir din eğitimi değildir. Dolayısıyla da arkadaşların Türkiye’de din eğitimi olduğunu düşünmeleri yanlıştır. Ben siz söylersiniz diye düşündüm, ama böyle bir şey yok. Nasıl ki bir Müslüman, bir Hristiyan, bir Mûsevî çocuk gibi bir Alevî çocuk da İslâmiyet’ten ayrı düşünüyorsa; işte o eğitimi verenler de çocuk gibi

kendi düşüncelerini anlatıyorlar. Yani aslında ‘din’ öğretilmiyor, sadece ‘dinin kültürü’ öğretiliyor. Dinin kendisi ise ortada yok...

İAÜ Edebiyat Fak. Öğretim Üyesi
Sn. Prof. Dr. Necat BİRİNCİ

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
(TARMER Müdürü):

Prof. Dr. Necat Birinci Hocamız, Türkiye'nin tanınmış edebiyat profesörlerinden-
dir ve siyaset hayatında milletvekilliği de vardır. En önemlisi de kendileri, Millî Eği-
tim Bakanlığı Müsteşarlığı görevinde bulunmuştur. Şu anda da üniversitemizde hem
edebiyat hocası, hem de Mütevellî Heyet Başkan Danışmanı olarak vazife yapmaktadı-
r. Kendileri lütfettiler, öğrencileriyle birlikte seminerimize katıldılar. Hocamızın
bu konuda söyledikleri gerçekten doğrudur.

Eğitim ile öğretim arasında ciddi mânâda fark var. Türkiye’de eğitim yok, din
eğitimi ise hiç yok. Din eğitimi, Anayasa’da olduğu hâlde uygulamada yürürlükte
değildir. Ama o zamanlar da tekke ve zaviyelerde din eğitimi vardı. Sonra onun üze-
rine başka bir eğitim müessesesi ikâme edilmedi.

Eğitim ile öğretim arasındaki farkı siz daha detaylı öğrenirsiniz, ama en yetkili
ağızdan da duyduunuz! Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde din eğitimi hiçbir zaman
olmadı. Adı üzerinde, o ‘din kültürü ve ahlâk bilgisi’ dersi. Coğrafya ve yurttaşlık
dersinden farklı bir ders değil, bir kültür dersi...

Salondan: Hocam, felsefe deyince benim aklıma derin düşünceler ve sürekli so-
rular sormak geliyor. Mesela son zamanlarda ilahiyatçılar, felsefe ile fazlasıyla karşı
karşıya geliyor. İlahiyat fakültelerinde ve bazı fakültelerde, felsefe dersi kaldırıldı.
Bu, felsefeden korkmak mıdır acaba?

Fakat bazı âlimler de “Çok fazla soru sormayın, küfre gidersiniz!” diyor. “Eğer
bilinmek istediyseniz soru sorup neden cevapsız kalıyor?” demeyeyim; çünkü insan
aklı cevabı olmayan bir soru soramaz. İnsan eğer bir soru sorabildiyse, cevabını da
alır. İlahiyatçılarla felsefecilerin neden bu kadar karşı karşıya geldiğini ya da ilahi-
yatçıların felsefeden neden bu kadar korktuklarını sormak istiyorum...

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
(TARMER Müdürü):

Teşekkür ederim, ama bu sorunun tam zıddını karşınızda görüyorsunuz. Zira ben
hem ilahiyatçıyım, hem de felsefeciyim. Edebiyat Fakültesi’nin felsefe bölümünde
eğitim gördüm ve orada doktora çalışmaları da yaptım. Fakat aynı zamanda da ilahi-
yatçıyım. Bu alanlar birbirleriyle iç içe alanlardır.

Öncelikle ilahiyat fakültelerinde felsefe dersi kaldırılmadı. Burada şu an; Kara-
deniz Tv’nin sahibi, çok muhterem Ahmet Bey bulunuyor. Doğrusu medya konuyu
tamamen saptırdı! Karadeniz TV bu konuda nasıl tavır aldı onu bilemiyorum ama,
genel olarak bu yaşandı. YÖK’te bir grup karar aldı ama felsefe dersini kaldırmadı-
lar! Ancak medya konuyu böyle aktardı.

Sn. Prof. Dr. M. Sâim YEPREM

Ben de dört-beş televizyon kanalında, İstanbul Aydın Üniversitesi'nin hocası sıfatımı kullanarak; Sn. Taha Akyol, Sn. Oğuz Haksever gibi isimlerle çeşitli mülakatlar yaparak konuyu açıkladım. Ve o dönemin başbakanı, şu anki cumhurbaşkanımız Sn. Recep Tayyip Erdoğan da bunu değiştirdi.

Ardından ilahiyat fakülteleri toplu bir şekilde bu karara tepki gösterdi. Oysaki yapılan iş felsefe derslerini kaldırmak değil, bazı dersleri birleştirmek ve bazılarının ders saatini azaltmaktı. Sonuçta bu uygulama, felsefi düşüncenin gelişmesi aleyhine bir durumdur; ki YÖK bunu çok çabuk fark etti ve kaldırdılar.

İlahiyat fakültelerinin felsefeye uzak olması hiç mümkün değildir. Bırakınız felsefeye düşman olmayı, bazı çevreler ilahiyat fakültelerini felsefeci olmakla suçlar. Türkiye realitesi budur; ama bütün İslâm âlimlerinin hemen hemen hepsi, felsefeye meşgul olmuşlardır. Hatta eski Yunan felsefesini dünyaya tanıtan İslâm âlimleri olmuştur. Avrupa, Yunan felsefesini İslâm âlimlerinin çevirdikleri Yunan felsefesi metinleri ile öğrenmiştir. Ayrıca Orta Çağ'ın rönesansını hazırlayan İslâm filozoflarından biri de, Endülüslü büyük filozof ve İslâm âlimi İbn Rüşd'tür.

Vatikan'a gittim ve gördüm ki, Gazzâlî'nin kitaplarının tamamı Latince'ye tercüme edilmiş. Türkiye'de Gazzâlî'yi iyi tanımayanlar, aleyhinde konuşurlar. Çünkü Gazzâlî'nin kitaplarını okumamışlardır. Ve Gazzâlî'nin kitapları, ancak kronolojik sıra ile okunursa anlamlı olmaktadır.

Latince'ye, çoğunlukla İbn-i Sînâ'nın, El Kindî'nin, Farâbî'nin eserleri tercüme edilmiştir. 'Avicenna' adıyla bilinen İbn-i Sînâ'nın bütün kitapları çevrilmiştir ve böylece rönesansın hazırlanmasında büyük bir katkısı olmuştur.

İslâm dünyası, felsefeye iç içedir. Dolayısıyla bunun zıddı olan fikrinizi değiştirin. İlahiyatçılar felsefeden hoşlanmıyor değil! Örneğin ben en eski ilahiyatçılardan biriyim ve felsefe de benim esas branşım. Yani kelâm ve İslâm düşüncesi üzerine çalışıyorum...

Salondan: Sizce çok soru sormak bizi bir yere götürür mü? Cevapsız sorular da var mı ve çok soru sormamız gerekir mi?

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
(TARMER Müdürü):

Öyle bir şey yoktur. Bakın Peygamber Efendimiz'den bir örnek vereyim. Bu ör-

neği kelâmcılar da çok kullanırlar. Adı vesvese olan bir hadis vardır. Bir grup insan Peygamber Efendimiz'e gelmiş ve demişler ki, "Ey Allâh'ın Elçisi! Aklimıza öyle sorular geliyor ki, onu söylemektense ölmeyi tercih ederiz." Peygamber Efendimiz de "İşini vesveseye havale eden Allâh'a hamdolsun." demiş. Vesvese hadisinin Türkçesi budur. Çünkü onların akıllarına felsefe ve Allâh hakkında; "Allâh şöyledir, böyledir, var mıdır, yok mudur; ahiret diye bir dünyadan bahsediliyor, acaba böyle bir dünya var mı, kim gitmiş gelmiş ki haber verecek?" gibi sorular geliyor.

Peygamber Efendimiz bunları duyar duymaz, bugün din üzerinde konuşan bazı kişilerin tavrı gibi "Vay kafirler! Bir daha ağzımızdan böyle bir şey çıktığını duymayayım!" demek yerine; "Mü'minler taklitten kurtulup tahkîke ulaşacakları için Allâh'a hamdolsun." demiş.

Açıklamaya yönlendiren, taklitten kurtaran, araştırmaya yönlendiren sorular için Peygamber Efendimiz şükrediyor, soru sorulmasını ve cevabının araştırılmasını çok tabii buluyor. Bu bakımdan taklit ve ezbere dayanan görüşler, İslâm âlimlerinin tavsiye ettikleri bir davranış değildir. Bizde asıl olan ezberlemek ya da dogmatik cümleleri tekrar etmek değil, araştırmaktır.

Kur'an'daki bir âyetin meâlini söyleyeyim sizlere... "Ey iman edenler! Size dürüst olmayan bir adam (fâsık) bir haber getirirse, onu araştırın." deniliyor. "Dürüst olmayan bir adam (fâsık) bir haber getirirse, reddedin!" de diyebilirdi; ama demiyor. Hâlbuki 21. Yüzyıl'dayız ve hâlâ bir sözün 'ne olduğuna' bakmadan 'kimin söylediğine' bakıyoruz. Bu bilimsel bir yaklaşım değildir ve Kur'an bunu reddeder.

Dünyanın en kötü adamı bile gelip bir şeyler söylese, "Bırak canım, senin sözün dinlenmez!" diyemezsiniz. Allâh'ın emrettiğine göre, onu dahî araştırmamız gerekir. Misal "Bu söz ateşe tapan bir toplumun sözü, onların söyledikleri bizim işimize yaramaz." diyemezsiniz. Araştıracaksınız, "Onların da bir görüşü olabilir, hatta bu görüş bizim işimize yarayabilir." diye düşüneceksiniz. İster Komünist, ister Marksist görüş olsun; hepsi araştırılmaya değer fikirlerdir. Bir söz kimin olursa olsun, 'söyleyene' değil 'sözün ne olduğuna' bakacaksınız. Bu, bilimsel bir yaklaşım tarzıdır.

Bir keşif yapıldığı zaman, o keşif insanlığın malı olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bilim, insanlığın malıdır. Peygamber Efendimiz, "İlim Çin'de de olsa alın." buyurmuştur. Çinliler Müslüman değil Budist'tirler; fakat buna rağmen Peygamberimiz, coğrafyayı ayırt etmeksizin "O sizin kayıp malınızdır. Gidip alın." buyurmuştur. "Putperestlere sakın yanaşmayın, bu görüş Batı'nın görüşüyse ona hiç yeltenmeyin!" dememiş, her zaman araştırmayı tavsiye etmiştir.

Elli yılı aşkın eğitim-öğretim hayatımda, öğrencilerime ve çevreme daima eleştirel bakış açısını tavsiye etmişimdir. Fakat bu bakış açısının artık yanlış olduğu kanaatindeyim. ‘Eleştirel zihniyet’ ifadesi bana göre yanlış! Peki doğru olan ne? Benim fikrimce, ‘araştıral zihin’ olmalı. Çünkü eleştirel zihniyet diye diye öyle bir grup teşekkül etti ki, o grup her şeyi eleştiriyor. Doğru olduğunu düşündüğü herhangi bir model hakkında hiçbir fikri olmadan, sadece eleştiriyor. Hatta bazen eleştirmeyi de eleştiriyor. Bu durumda da kabul edeceği ve ulaşacağı hiçbir şey kalmıyor. Sadece mevcudu yıkıcı eleştiri olarak kalıyor.

Özetle; gördüğünüz, duyduğunuz bir şeyi araştırın, daima araştırmacı olun. Maa-lesef medyamızın her türünde ‘araştırmacı-yazar’ adı ile anılıp, aslında araştırmadan yazan bazı yazarlar da bulunmaktadır. Böyle olmayın...

Salondan: Teşekkürler hocam, paylaştığımız bilgilerden çok faydalandım. Az önce arkadaşımızın dile getirmiş olduğu “*İnsan beyni bir noktayı sorguluyorsa, cevabına mutlaka ulaşır.*” ifadesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Zira buradaki öğrencilerimiz, sadece İstanbul Aydın Üniversitesi’nden bir diploma almayacak; aynı zamanda da geleceğin aydınları olacaklar.

‘Aydın’ soru soran değil, ‘doğru soru soran’ demektir. “*Soru sormak şeytandır!*” algısı ise, yanlış bir bakış açıdır. Baktığımızda en çok soru soranlar da peygamberler olmuştur.

Peygamber Efendimiz’in “*Bu kız çocukları, neden diri diri gömülüyor?*” sorusu, Hz. Hz. Musa’nın Allâh’a “*Bana kendini göster!*” demesi, meleklerin Allâh’a “*Yeryüzünde kan dökecek, fesat çıkaracak birini mi yaratacaksın?*” suâli gibi örnekler de göstermektedir ki; onlar daima yaradılışı sorgulamışlardır. Tabi bunlar sembolizmdir ve soru sormak da melekî bir durumdur. Bunu, peygamberlerin de soru sormasından anlıyoruz.

Elli, elli beş yıllık birikimime dayanarak söyleyebilirim ki; sıklıkla doğru soruları sormak, kendinizi geliştirmenize yardımcı olacaktır. Çünkü insan, en çok soru sorduğunda öğrenir. Küçük yaşlardaki çocukların filozofça sorular sormalarının önünü kesmek de hiç doğru değildir. Teşekkür ediyorum...

Salondan: Konferansın başından beri, ‘tek yönlü düşünme’ye karşı çıktınız. Şu an burada bulunan herkes, kadın erkek eşitliğine ve miras eşitliğine inanıyordu. Günlük hayatta ise birçok insanın idama karşı çıktığını görebiliyoruz. Bu tür kanaatler istemsizce oluşuyor; fakat bu, ‘Müslümanım!’ diyen kişi için söylenemeyecek düşüncelere dönüşüyor. Çünkü Kur’an, bunun böyle düşünülmeceğini söylüyor.

Kanaatlerimizden önce Kur’an’ın âyetleri gelmektedir. Kur’an’ın âyetleri kadın ve erkeğin eşit miktarda miras alamayacağını, idam cezasının verilmesi gerektiğini söylüyor. Bu noktada kendi kanaatimizi oluşturamıyoruz. Eğer oluşturursak, kanaatimiz sanki Allâh’ın emrinden ayrı bir fikirmiş gibi algılanır. Bu yüzden din, insanı tek yönlü düşünmeye mecbur bırakıyor. Durum böyle olunca da bir Müslüman olarak tek yönlü düşünmekten başka bir çaremiz kalmıyor.

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

İşte meselenin püf noktası da tam burası! Acaba sizin bu söylediklerinizi, ‘din’ mi buyurmuş? Şöyle açıklayayım...

Kur’an’ın ne söyleyip söylemediği, bir uzmanlık alanı meselesidir. Mesela Kur’an’da ahkâm (uygulama hükümleri) ilgili dört yüz civarında âyet var. Net olarak hüküm âyeti sayısı ise, sadece iki yüz elli civarındadır.

Kur’an-ı Kerîm’in tamamı bir sayıma göre altı bin iki yüz otuz iki âyettir ve bu altı bin iki yüz otuz iki âyetin hiçbirinde de, dediğiniz gibi bir ifade şekli yoktur. Her dilin belli bir kullanılış şekli vardır (tarz-ı isti’mâl) ve hem Batı’ya hem de İslâm dünyasına ait târihî ya da edebî metinlerde, anlamların nasıl çıkarılacağına dair özel bilim alanları bulunur.

Mesela Batı'da, târihî metinlerden anlam çıkarabilmek için 'hermeneutik' bilimi denilen bir bilim alanı vardır. Bu alan bizde ise, 'usûl' ve 'fıkıh' olarak adlandırılır. Usûl ve fıkıh adı verilen bu alanlar; Kur'an âyetlerinin nasıl anlaşılacağını ve onlardan nasıl bir anlam ve hüküm çıkarılacağını metodolojisini verir.

Bu bilim dalının içerdiği metodu bilmiyorsanız; Kur'an'daki bir âyeti alıp, sırf bundan bir hüküm çıkaramazsınız. *"Kur'an bizim dinimizin kitabıdır. Onu anlamak için bir ulema ya da uzmanlar sınıfına ihtiyaç yoktur!"* diyebilirsiniz. Pek tabiidir ki, Kur'an'dan hüküm çıkarmak için bir uzmanlar sınıfına ihtiyaç vardır. Hatta bütün mevzuat için de bu böyledir. Kanunlara bakınız! Başta Anayasa olmak üzere bütün kanunlar, avukatlar ve hakimler için midir; yoksa millet için midir?

Kanunlar, toplum içindir. Mesela uzman bir avukata danışmadan, Borçlar Kanunu konusunu anlayabilir misiniz? Türk Ceza Kanunu'nun muhtelif maddelerini okuduğunuzda, yaptığımız işin neye karşılık geldiğini anlayabilecek misiniz? İşte 'ahkâm' dediğimiz alan, böyle uzmanlık isteyen bir alandır.

Bin dört yüz küsur senelik olan târihî bir metnin anlaşılması, özel bir uzmanlık ister. Örneğin Fuzûlî'nin Eski Türkçe ile yazılmış olan şiirlerinden birini elinize alın ve okuyup okuyamayacağınıza bir bakın! Bırakın Fuzûlî'yi, Mehmet Âkif'in Safahat'ını okuduğunuzda bile anlayamazsınız. Dil de zaman geçtikçe, kelime anlamları ile birlikte değişiyor ve o anlamlara hakim olmak için de belirli bir uzmanlık kazanmış olmak gerekiyor.

Kur'an-ı Kerîm'in hükümleri, iki kategoride ele alınır:

Bunların birincisi; umumî hükümlerdir. Bu hükümler, evrensel nitelikteki hükümlerdir ve tüm toplumların her zaman uygulamaları gereken temel prensiplerden oluşur. Biz buna, din dilinde 'zarûrât-ı dînîyye', yani 'dinin zarûrî hükümleri' diyoruz. Bir başka açıdan bu alanın diğer bir adı da 'usûl'ü'din'dir. Buna da, 'dinin temel esasları' diyoruz. Dinin temel esaslarına ait olan âyetler, muhkem dediğimiz çok sağlam, başka türlü anlaşılması mümkün olmayan âyetlere dayanır. Bu âyetler üzerinde de hiç kimse şimdiye kadar tereddüt etmemiştir.

İkinci alan ise, tefsire müsait, yani yoruma açık olan alandır. Bunun Arapçası 'müçtehedün fihâ'dır. Yani 'üzerinde içtihat edilebilen' anlamındadır. 'Muhtelefun fihâ' ise, 'üzerinde ihtilaf edilebilir nitelikte olan hüküm âyetleri'ni kapsar.

Kur'an-ı Kerîm birçok konuyu, bu hüküm âyetleri dahil olmak üzere sembolik ifa-

delerle belirtir ve somut örnekler verir. İslâm âlimleri o somut örneklerin ihtiva ettiği hükümlerin illetini (hükümün dayandığı ana sebep) esas alır; salt metnini, şeklini değil.

Örneğin, Kur'an-ı Kerîm'deki bir âyette (8-Enfâl/60); "Ey inananlar! Onlara karşı gücünüzün yettiği kadar; Allâh'ın düşmanını, sizin düşmanlarınızı ve bunlardan başka Allâh'ın bildiği ve sizin bilmediğiniz düşmanlarınızı korkutmak için kuvvet ve savaş atları (süvari güçleri) hazırlayın!" diyor. Kur'an burada, *"Düşmana karşı süvari birlikleri hazırlayın!"* diye açıkça emrediyor.

Bugünkü savaş tiplerine göre, *"Müslümanlar süvari birlikleriyle mi harp edecekler?"* diye düşünülebilir; ama Kur'an'ın o âyetleri bu şekilde anlaşılmalıdır. Bu, 'gaye problemi' denilen bir problemdir ve bunun da bir disiplini vardır. Örnek verilen âyetteki gaye şudur... *"İçinde bulunduğunuz dönemde en mükemmel savaş gücü hangisi ise, bütün gücünüzle düşmana karşı öyle hazırlanın!"* demektir. Nitekim âyetin indiği dönemin en mükemmel ordusu, süvari birliklerinden oluşuyordu.

Bin iki yüz seneden beri bu disiplin geliştirilmiş ve bu konuda yüzlerce kitap yazılmıştır. Bu konuda, İslâm âlimlerinin en büyüklerinden biri olan İmam Gazzâlî'nin yaklaşık bin yıl önce yazdığı 'El-Mustasfâ' isimli *"Usûl-i Fıkıh"* kitabı örnek olarak verilebilir. Bir başka örnek de, Çağdaş hukukçu ve müfessir Prof. Dr. Tâhir Bin Âşûr'un *"Makâsıdu's-Şerîa - İslâm Hukuk Felsefesi Gaye Problemi"* adlı kitabıdır.

İslâm âlimleri, Kur'an'da bir âyet genel hüküm beyan ediyorsa, o genel hüküm üzerine kural konur diye düşünürler ve bunu uygularlar. Örneğin, *"Haksız yere bir adamı öldürmek bütün insanlığı öldürmek gibidir, kim bir mü'mini sebep olmaksızın kasten öldürürse, onun cezası cehennemdir. Kim bir insana hayat kazandırır, o bütün insanlığa hayat kazandırmış gibidir."* diyor Kur'an-ı Kerîm.

Bu âyetler genel hükümler bildiriyor; şahıs, örnek, zaman ve mekan verilmiyor. Bunlar 'muhkem âyetler'dir ve uygulanmaktadır. Fakat âyetler Kur'an'daki tikel bir konuya temas ediyorsa, o örnek olarak alınır ve onun maksadına göre hüküm verilir. Bunun adı ise *"Makâsıdu's-Şerîa"*, yani *"Şeriatın Maksatları"*dır. Bu terim, *"Hukukun Gâyeleri"* demektir.

Örnek olarak, (Maide-38) *"Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık; Allâh'tan caydırıcı bir ceza olarak ellerini kesin. Allâh yücedir, bilgedir."* âyetini alalım...

Bakınız, burada detaya girildiğini görüyoruz. Âyetin devamında ise şöyle denilmektedir; *"Kim yaptığı haksızlıktan sonra tövbe eder ve düzelirse, Allâh onun tövbesini kabul eder. Allâh çok bağışlayıcı ve merhametlidir..."*

İslâm âlimleri burada diyor ki; bu müfret bir meseleye aittir. Tıpkı o dönemde en müessir ordunun, süvari ordusu olduğu gibi. “*Gücümüz yettiğince kuvvet hazırlayın.*” kısmı, evrensel bir kısımdır. Allâh’ın emri, bugün düşmana karşı güç ne anlama geliyorsa onu hazırlamaktır, at hazırlamak ise tarihte kalmıştır. Ayrıca el kesme örneği de tarihte kalmıştır. Toplumun adalet ve intikam duygusunu tatmin etmek, hırsızlığı caydırıcı bir suç olarak göstermek gerekir. Cezalandırma ise, hırsız ıslah edici olmalıdır. Bunlara ‘dinin temel prensipleri’ diyoruz.

Miras meselesine gelirsek, Prof. Dr. Tâhir Bin Âşûr’un kitabında bu konu ile ilgili açıklayıcı bilgiler bulabiliriz. Tâhir Bin Âşûr, eserlerini Fransızca yazmıştır. Biz kendisiyle 1970’li yıllarda tanışmıştık. Tâhir Bin Âşûr’un yazdığı “*Makâsıdu’ş-Şerîa*” adlı eseri iki meslektaşımız ‘*İslâm Hukuk Felsefesi Gaye Problemi*’ adı ile Türkçe’ye çevirdi. Eserin dördüncü baskısı henüz yeni çıktı. Şimdi her ikisi de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde profesör olarak çalışıyorlar.

Yazılan bu kitapta; ‘miras meselesi’ örnek olarak verilen bir konudur. Bu konu Kur’an’da tarihsel bir niteliktedir. O dönemde “*Kadının hakkı yarım, erkeğin hakkı tamdır.*” gibi bir kural da söz konusu değildi; eğer öyle olsaydı miras taksiminde verilen örnekte, anneye babanın hissesi eşit olmazdı. Nitekim anne kadın olduğu, baba da erkek olduğu hâlde hisseleri eşittir.

Mirasın kız kardeşe yarım verilmesinin sebebi ise; babaları öldüğünde ve kız kardeş evlenmediği takdirde, hayatının geri kalanında kız kardeşin bakımının erkek kardeşe ait olmasıdır. Bu durum, mirasın erkek kardeşe daha fazla verilmesinin sebebidir. O dönemde adalet duygusu bu şekilde tatmin edilmekteydi. Çünkü İslam hukuk geleneğinde kadının iâşesi ve ibâtesi, yani geçiminin sağlanması zorunluluğu ailenin erkek fertleri üzerindedir.

Önceden kadınlara neredeyse hiçbir pay verilmiyordu. Bu miras âyetleri ile, kadınların da miras hakları olduğu tescil edilmiştir.

Bazı İslâm âlimleri diyor ki; bu miras âyetlerindeki taksim örneği, bütün detaylarıyla o dönem ve ortama ait bir örnektir. Yani uyulması mecburî olan yönü; uygulandığı dönemdeki ve ortamdaki ekonomik yapı içinde, toplumda adalet duygusunun tatmini ve gerçekleştirilmesidir. Eşitlik kavramı her zaman adaleti tesis eden bir kavram değildir. Asıl olan, o toplumda gerçek adalet hangi uygulamayla gerçekleşiyorsa onu sağlamaktır. Ve burada da yorum böyledir.

Kur’an âyetlerinden hüküm çıkarmak, bir uzmanlık işidir. ‘Ahkâmü’l-Kur’an’

denilen Kur’an âyetleri de topu topu altı bin iki yüz küsür âyetin içinde iki yüz elli tanedir ve bu iki yüz elli taneden hüküm çıkarmak bir uzmanlık gerektirir. Bu âyetlerde çok güzel öğütler ve edebî ifadeler vardır; ama hüküm çıkarmak işi, her dönemde âlimler tarafından yapılmıştır. Biz herhangi bir vatandaşa ceza kanunu verip, “*Sen buradan kendi tâbi olduğun cezaya hükmet!*” diyemeyiz. Zira bu bir uzmanlık işidir ve Kur’an için de geçerli bir durumdur.

‘*Hermeneutik*’ adı verilen bilim dalı, uluslararası bir ilim dalıdır. Tarihsel metinler günümüz metinleri gibi hemen anlayamadığımızdan; Batı’daki İslâm dünyası, bu bilim alanını bin sene önce geliştirmiştir. Yani bizim ‘fıkıh’ dediğimiz ilim; Batı’nın hermeneutik’inden çok daha eski, çok daha rasyonel ve reeldir. Gerçek metodolojidir.

Son dönemde yetişmiş olan bazı kişiler bu eğitimi almamış olduklarından ve hatta bazıları da böyle bir alanın mevcudiyetinden bile haberdar olmadıklarından, İslam din kültürü hakkında isabetli analiz imkanı bulamamaktadırlar.

Bir dönemde çeşitli zarûretler sebebiyle yer altına inmiş medreselerde, çeşitli gruplarda ve kurslarda, dinin asgari ihtiyacını karşılayacak miktarda zorunlu bir eğitimle din kültürü oluşmuştur. Tabiidir ki çok daha derinlik isteyen seviyedeki soruları mevcut kültürle cevaplandırmak mümkün değildir.

Ben size özellikle, usûl-i fıkıh alanını incelemenizi öneririm. Bu konuda çok örnek vardır. Bu alan, ilahiyat fakültelerinde, yüksek lisans ve doktora sınıflarında okutulur. Ben de hâlâ ‘İslâm Hukuk Metodolojisi’ adı verilen bu dersi okutuyorum. Bu bir ‘hukuk usûlü’dür, hukuk fakültelerinde de vardır. Hiçbir hukuk fakültesi mezunu, Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu’nu, Ceza Usûlü Muhakemeleri Kanunu’nu okumadan hakimlik yapamaz. Yani usûl ve metodoloji eğitimi alınmadan ne genel hukuk, ne de İslam hukuku (Fıkıh) öğrenimi yapılmış olmaz. Din hakkında isabetli, delil ve belgelere dayalı mütalaa ve beyanda bulunulamaz. Çünkü dinin hükümleri de usûle bağlıdır ve o usûlü çalıştırmak ise akîl melekeleri işletmek yoluyla olur. Yoksa dinimizde hiçbir dogmatik hüküm yoktur. Dogmatik hüküm sadece itikatta vardır, o da imanın şartlarıyla sınırlıdır.

Salondan: Biliyoruz ki, Kur’ân-ı Kerîm gökten bir anda inmedi. Kur’ân-ı Kerîm’in bir Peygamberi ve o Peygamber’in de hadisleri bulunmaktadır. Yani Kur’an âyetlerinin bire bir bir uygulayıcısı vardır.

Âyetler Allâh’ın lafzıdır ve üzerine bir şey denemez. Âyetlerin sonunda da genelde “*Bu âyet Allâh’ın farzıdır.*” ifadesi geçmektedir. Bu noktada, “*Âyetlerden farklı*

anlamlar çıkar.” diymiyoruz. Zira o zaman; bize tarih derslerinde anlatıldığı üzere Orta Çağ’daki reform hareketlerinden önce *“Dini ve Allâh’ın kitabını siz anlayamazsınız.”* diyen, eleştirdiğimiz kilise papazlarından bir farkımız kalmaz.

Siz çok açık olan âyetleri örnek olarak veriyorsunuz ve onların devamında da *“Bu, Allâh’ın farzıdır.”* ifadesi geçiyor. Daha sonra da diyorsunuz ki, *“Bu âyet farklı şekillerde yorumlanabilir; sen âlim, uzman değilsin, araştırmacı!”* Fakat bu, bir Orta Çağ bakışı olmuyor mu?

Bu âyetlerin bir uygulayıcısı var. Uygulayan kişi, Allâh nasıl emrettiyse o şekilde davranıyor; farzları yerine getiriyor. Allâh, farz olan ve birebir uygulanması gereken şeyleri âyetlerde belirtmiş. Siz de biliyorsunuz ki, bir âyetten birçok yorum çıkıyor ve bunların hangisinin doğru olduğunu bilmemiz mümkün olmuyor.

Çok açık âyetler için diyorsunuz ki; *“Bunları bizim anlamamız mümkün değildir, âlimlerin kitaplarına başvurmak gerekir.”* Bu da zannımca Kur’ân-ı Kerîm’i geri plana itiyor, ona ihtiyaç bırakmıyor. Uygulanması farz olan şeyler gayet açık belirtildiği hâlde siz, *“Âlimlerin kitabına bakın, onlar bize asıl verilmek isteneni verir.”* diyorsunuz. Hâlbuki ayrı âlimlerin eserlerinde, birbirinden farklı yorumları görebiliyoruz.

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
(TARMER Müdürü):

Arkadaşımızın zihninde kurguladığı bu ifadeler, mantıkî tutarlılık içinde değildir. Benim bu anlattıklarım, sadece ahkâm âyetlerinin bir kısmı ile ilgilidir. Kur’an’da altı bin iki yüz otuz iki âyet olduğundan, daha önce de bahsetmiştim. Bu bahsettiğiniz âyetler, altı bin iki yüz otuz iki âyetin on tanesini bile geçmemektedir.

Gelelim yorum konusunun geçerliliğine... Allâh, âyetlerinde sık sık *“Üzerinde düşünmüyorlar mı, ibret almıyorlar mı?”* diyor. Görüyoruz ki Allâh, doğrudan düşünmemizi emrediyor. Bizim üzerinde düşünmemizi istediği âyetlerin bir kısmı da bunlardır. Bu bakımdan düşünmek yasak değildir.

İslâm hukukçuları, *“Bizden önceki dinler, bizim için de geçerli hükümleri taşırlar.”* diyor. Hâlbuki *“Bunlar tamamen tahrif edilmiştir.”* gibi sözler, Müslüman âlimlerinin söylediği sözler değildir. Bu tamamen, son seksen yıl içinde bahsettiğim gayr-ı nizâmî kültürün getirileridir.

Örnek olarak Tevrat’tan bahsedelim. Tevrat’ın hemen hemen bütün hükümleri, bizim tefsir kitaplarımıza geçmiştir. Bir kısmına *‘İsrâiliyat’* denmiştir; ama bizde *hâlâ fıkâh, yani ‘muamelat’* dediğimiz uygulamalarda Tevrat’ın bazı hükümleri geçerlidir. Hristiyanlık dünyası Tevrat’ın hükümlerini uygular.

Bakınız; din bilimleri ile ilgili kanaatlerin, az önce bahsettiğim ‘araştıral zihniyet’e bağlı olarak yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor. Bu bakımdan ben size bunu yeniden gözden geçirmeniz gerektiğini tavsiye ediyorum. Ayrıca bu, sadece bize ait olan bir durum da değildir.

Eski metinlerin dil ve kullanım özellikleri, bugün gerçekten bir bilim alanı hâline gelmiştir. Kilisenin *‘Siz İncil’i anlayamazsınız.’* deyişle bu deyiş arasında hiçbir benzerlik yoktur. Yani burada; söyleneni, sadece kilisenin anladığı ifade ediliyor.

Salondan: Eski Yunanca ile Eski Latince’yi örnek gösteriyoruz; siz ise Eski Arapça’nın olduğunu söylüyorsunuz.

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM
(TARMER Müdürü):

Metnin anlaşılabilmesi için, o dönemde kullanılan Arapça’nın bilinmesi gerekiyor. O günkü Arapça bilinmezse, metin anlaşılmaz.

Peygamber Efendimiz zamanından bu yana, pek çok hadis günümüze kadar aktararak gelmiştir. Bir konuda çok çeşitli hadisler vardır. Asırlar boyunca, Peygamber

Efendimizin uygulamalarının bu farklılıkları kitap konusu olmuş, açıklama yolları aranmıştır. Ve en son bir grup, şu şekilde açıklamıştır; *“Bu hadisler; yerine, zamanına ve Peygamber Efendimize danışan kişilerin durumuna göre farklı uygulama şekillerine girmektedir.”*

Aradan bin beş yüz yıl geçtikten sonra bakıyoruz ki, herhangi bir konuda pek çok uygulama bulunmaktadır. Peygamber Efendimiz ise hepsini uygulamıştır.

Kur’an emretti, Peygamber Efendimiz uyguladı ve onun uygulaması da bize olduğu gibi geldi sanıyoruz. Fakat durum hiç de böyle değil. Aslını öğrenmek için, bu işin içine girmeniz gerekmektedir. Ayrıca içtihatlar, tercihler, metotlar ve detaylar da bir o kadar belirleyicidir.

Ve şunu da belirtmek gerekir ki; bu durum sadece Kur’ân’a özel değildir, tüm eski metinler için geçerli bir durumdur. Örneğin bu, Shakespeare’in şiirleri için de geçerlidir. Fuzûlî, Bâkî, Şeyh Gâlib gibi bizim şâirlerimizin şiirleri için de geçerlidir. O hâlde Kur’ân-ı Kerîm’in dili olan Arapça da buna dâhildir...

Salondan: Shakespeare’in eserleri, bir insan tarafından yazılmıştır; Kur’ân’ın ise yaratıcı tarafından gönderildiği iddia edilmekte. Öyleyse yaratıcı tarafından gönderilen bir kitabın, daha farklı bir dile sahip olması gerekmez mi?

Prof. Dr. M. Sâim YEPREM:
(TARMER Müdürü)

Yaratıcı, Kur’ân’ı, biz insanların dili ile göndermiştir. Allâh Türkiye’den bir peygamber seçseydi, Kur’ân’ın dili şüphesiz Türkçe olacaktı.

Allâh Kur’an’da, her kavmin peygamberini o kavmin diliyle gönderdiğini söylüyor. İbrahim Sûresi dördüncü âyette; *“Biz her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik, ki mesajı onlara açık ve net olarak iletebilsin.”* diyor. Kur’ân-ı Kerîm’in Arapça olarak indirildiği, birçok âyette ifade edilmektedir. Yani düz ifade ile diğer kutsal kitaplar nasıl kendi toplumlarının dili ile gönderilmişse; Kur’ân-ı Kerîm de Peygamberimiz Hz. Muhammed’e, üyesi bulunduğu Arap toplumunun kullandığı beşerî dil olan Arapça ile indirilmiştir. Şuarâ 192’de de; *“Şüphesiz Kur’an, âlemlerin rabbinin indirmesidir.”* denilmektedir. 193-195’te ise; *“Ey Muhammed! Uyanlardan olman için, onu senin kalbine apaçık Arap diliyle Cebrail indirmiştir.”* buyuruluyor.

Kur’an biz insanların dili olan Arapça’nın doruktaki bütün edebî ve düşünsel özelliklerini taşımaktadır. Bu yönüyle mûcizedir. Allâh, biz anlayalım diye bizim dilimizle göndermiştir. Allâh’ın ayrı bir dili yoktur. O bundan münezzehtir. Sadece beşer olarak ‘bizim dilimiz’ vardır. Aramızda anlaşabilmek için bizim dile ihtiyacımız vardır. Ve bizi de Allâh yaratmıştır. Hepinize geldiğiniz için teşekkür ederim, konuşmam burada son bulmuştur. Katılan herkese teşekkürler...

